

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ[®] КАПІТАЛ

Науково-практичний журнал

1 (21) ' 2005

Журнал засновано у лютому 2002 року,
внесено до переліку фахових видань
ВАК України з юридичних наук

УДК 347.(77+78)

Зміст

Судова експертиза

- Л. Головченко** Проблеми розроблення методик дослідження об'єктів права інтелектуальної власності 4

Право та економіка

- С. Ревуцький** Державна правова підтримка інноваційної активності у країнах Європейського Союзу 12

Товарні знаки

- В. Крижна** Припинення прав інтелектуальної власності на торговельну марку 20

Науковий пошук

- С. Петренко** Право інтелектуальної власності на рацпропозицію в сфері інформаційних технологій 27

Інтелектуальна економіка

- А. Варгатюк** Бюджетне фінансування науки та інновацій в Україні: міфи законодавства та неприкрашена реальність 30

Сучасність і перспектива

Л. Комзюк, Н. Москалюк

Актуальні аспекти правового
регулювання представництва у справах
з питань інтелектуальної власності 41

До відома

Л. Тимофієнко Авторсько-правовому товариству
10 років 47

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

*У 2005 році науково-практичний журнал **Інтелектуальний капітал** виходитиме один раз на два місяці. Передплату нашого журналу ви зможете здійснити у будь-якому поштовому відділенні України.*

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

Вартість передплати на 2005 рік					
	Індекс	2 міс/грн	4 міс/грн	6 міс/грн	12 міс/грн
Фізичні та юридичні особи	23594	6,77	13,64	20,26	40,02

**З глибокою повагою,
редакційна колегія**

Шановні читачі

Ви тримаєте в руках перший у 2005 році номер науково-практичного журналу “Інтелектуальний капітал”.

Трирічна наполеглива праця редакційної колегії щодо наукового наповнення видання увінчалася успіхом — Постановою Вищої атестаційної комісії України № 3-05/11 від 15.12.2004 року, журнал “Інтелектуальний капітал” внесено до переліку фахових видань з юридичних наук ВАК України.

Сьогодні це якісно нове видання, сторінки якого відкриті для висвітлення результатів вашого наукового пошуку, науково-правових дискусій тощо.

Бажаємо вам творчого натхнення в досягненні нових наукових здобутків!

*З повагою,
редакційна колегія
журналу “Інтелектуальний капітал”*

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБЛЕННЯ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Людмила Головченко,
заслужений юрист України, начальник Управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

Судова експертиза має велике значення для розв'язання найважливіших проблем боротьби зі злочинністю. Тенденції злочинності в державі потребують застосування в діяльності державних спеціалізованих установ судових експертиз Міністерства юстиції України сучасних засобів криміналістичної техніки, новітніх експертних технологій та постійного удосконалення наявних тепер і розроблення нових видів експертних методик. Впровадження досягнень науки і техніки в експертні дослідження залежить від багатьох факторів: рівня організації і науково-методичного забезпечення системи судово-експертних установ, досконалості правового закріплення їхніх функцій, правильності підбору кадрів, рівня фінансування наукової та експертної діяльності і, врешті-решт, наявності наукового потенціалу та сучасного обладнання в конкретній установі. Успіх розвитку судово-експертної установи значною мірою залежить від актуальності наукової тематики, за якою працюють відповідно до державних та внутрішніх інститутських планів наукових робіт співробітники НДІ судових експертиз. У розвиненій системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України, що налічує на сьогодні сім науково-дослідних ін-

ститутів судових експертиз з відділеннями майже в усіх областях країни, під безпосереднім керівництвом Управління експертного забезпечення правосуддя здійснюється постійний контроль за рівнем та термінами проведення експертиз, актуальністю, своєчасним та якісним виконанням наукових робіт, порядком і ефективністю апробації та впровадження їх результатів в експертну практику.

Наукова тематика НДІ судових експертиз має переважно прикладний характер, тобто спрямована на удосконалення чинних та розроблення нових методів експертних досліджень, їхніх теоретичних, методологічних основ. Загалом повинно йтися про розроблення певної системи прогресивних науково-технічних засобів, методів та методик дослідження із застосуванням спеціальних знань, а саме: новітніх експертних технологій, які давали б змогу належним чином протидіяти злочинності через використання сучасних досягнень науки та техніки в судочинстві.

Етапи створення експертних технологій насамперед відбиваються на практиці проведення експертиз в СЕУ України. Якщо розглянути у площині часу коло вирішуваних питань та досліджуваних об'єктів судо-

вої експертизи, то ми побачимо їхні якісно нові види. Більше того, сучасна злочинність визначила необхідність появи нових напрямків судових експертиз. До них, наприклад, можна віднести дослідження об'єктів права інтелектуальної власності.

Явища фальсифікації товарної продукції досягли в останні десятиріччя неабияких масштабів. Найбільшу тривогу викликає перманентне поширення так званого "піратського" виробництва, коли під торговельною маркою добре відомих фірм на ринок потрапляє низькосортна продукція "тіньових" виробників. З юридичної точки зору "піратство" (контрафакція) — це присвоєння (відтворення) офіційно зареєстрованої торговельної марки та незаконне її використання в комерційних цілях, причому, досить часто це робиться на шкоду репутації фірми-оригінала. Оскільки торговельна марка — це не лише фірмовий логотип, а й гарантія якості, добре ім'я виробника, то від піратства потерпає не тільки покупець, який отримав неякісний товар, а й та фірма, торговельна марка якої позначає такий товар. Масштаби цього явища набули таких розмірів, що стали предметом боротьби як з боку відомих фірм, так і з боку правоохоронних органів. На жаль, фальсифікація продукції існує у будь-якій галузі промисловості. Підробка особливо поширюється там, де запроваджено багатоступеневу систему ціноутворення (тобто існують торговельні посередники), що посилює можливості неправомірного ринкового втручання. Фактично у світі не можна назвати жодної галузі, яка була б цілковито захищеною від шахраїв. Правоохоронні органи постійно розкривають численні

злочинні угруповання — виробників підробленого товару. Найчастіше це відбувається на ринку знаків для товарів і послуг, аудіо-, відеозаписів, компакт-дисків і програмного забезпечення. Комп'ютерне піратство сягнуло глобальних масштабів. Це означає, що понад 1/3 всього програмного забезпечення у світі розповсюджується тепер з порушенням прав інтелектуальної власності через обман споживачів. Інтелектуальна власність — це рушійна сила світового економічного прогресу у новому ХХІ сторіччі. Неліцензійна продукція загрожує економіці та суспільній безпеці, тому що здебільшого не відповідає жодним стандартам якості. Зростання відсотка випуску низькосортної продукції зачепило й мережу Internet, де створено десятки тисяч вебсайтів винятково для поширення піратських матеріалів [1].

Порушення авторських прав, на жаль, аж ніяк не єдина проблема, що породила виникнення нового напрямку судової експертизи, пов'язаного з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності. На сьогодні у затвердженому Міністерством юстиції України переліку основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта, міститься 10 видів спеціальностей з експертизи об'єктів права інтелектуальної власності. До цих спеціальностей належать:

- дослідження об'єктів авторського права;
- дослідження об'єктів суміжних прав;
- дослідження, пов'язані з охороною прав на промислові зразки;
- дослідження, пов'язані з охороною прав на сорти рослин і породи тварин;

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

- дослідження, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, раціоналізаторські пропозиції;
- дослідження, пов'язані з охороною прав на знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, зазначення походження товарів;
- дослідження, пов'язані з охороною прав на топографію інтегральних мікросхем;
- дослідження, пов'язані з охороною прав на конфіденційну інформацію;
- економічні дослідження, пов'язані з використанням прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- дослідження, пов'язані з використанням об'єктів права інтелектуальної власності у рекламі.

Як бачимо, коло досліджень досить широке і, безумовно, перше питання, яке постає в процесі створення нових видів експертних методик, — це питання розроблення теоретичних основ судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності. Це стосується необхідності визначення поняття її предмета, об'єкта, розробка класифікації завдань та методів, оскільки без цього про високий науковий рівень конкретних методик дослідження різних об'єктів говорити не доводиться.

У публікаціях науковців останнім часом простежується певна тенденція до розв'язання цієї проблеми.

Наприклад, І. Кириченко під "основним предметом судової і досудової експертизи" має на увазі дослідження фактичних даних, що належать до властивостей матеріальних і нематеріальних (інформаційних) об'єктів, а також до охороноздатності конкретних об'єктів дослідження. При цьому до основних зав-

дань "судової і досудової експертизи в цій сфері" вона зачисляє встановлення та оцінку властивостей об'єктів права інтелектуальної власності, а саме: чи є даний об'єкт об'єктом названої власності (відповідність досліджуваного об'єкта критеріям охороноздатності); визначення розмірів шкоди, завданої власнику авторських прав, патенту на винахід, свідоцтву на знак для товарів і послуг внаслідок незаконного використання його твору, винаходу, товарного знака; оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності як нематеріальних активів підприємства тощо [2].

Аналізуючи наведені визначення, хотілося б відзначити спірність використання деяких термінів та загальних підходів щодо їх формулювання. По-перше, викликає сумнів доречність використання терміну "досудова експертиза" поряд із "судовою експертизою". Тобто складається враження, що при призначенні експертизи на стадії досудового слідства або на підготовчій стадії судового засідання має призначатися "досудова експертиза"(?!). По-друге, зважаючи на загальноновизнані підходи до формулювання поняття предмета експертизи як фактичних даних та обставин справи, встановлюваних шляхом застосування спеціальних знань, викликає сумнів обґрунтованість зачислення до нього самого "дослідження" фактичних даних, оскільки дослідження — це спосіб виконання завдання судової експертизи. Не зовсім виправданим при визначенні основних завдань експертизи вбачається й використання терміна "оцінка" властивостей, оскільки така оцінка проводиться на самих різних стадіях будь-якого експертного дослідження з метою вирішення того чи іншого

завдання. Якщо ж мова йде про оцінювальну діяльність в сенсі визначення ціни (вартості), то про це й треба говорити стосовно об'єкта права інтелектуальної власності, при цьому слід враховувати, що визначення поняття загального об'єкта цього виду експертизи також перебуває в стадії становлення і на тепер має дискусійний характер. Викликає, наприклад, сумнів тенденція з практики призначення експертиз в цій галузі, коли експертів на вирішення ставиться питання щодо встановлення ним належності того чи іншого твору до об'єктів авторського права або суміжних прав. Не торкаючись полеміки щодо об'єкта правовідносин взагалі, не можна не враховувати при цьому думки С. Алексеева, відповідно до якої об'єктом права як сукупності норм (права в об'єктивному значенні) є поведінка, а об'єктом суб'єктивного права як наданої суб'єкту правової можливості і відповідно об'єктом правовідносин є зовнішні предмети (блага), на які поведінку спрямовано [3]. Згадувані категорії визначаються чинним законодавством і не можуть апріорі бути віднесеними до предмета експертизи.

Крім того, вбачається необхідним при розробленні класифікацій завдань судової експертизи зважати на загальновизнані критерії їх розмежування, що впливають з об'єктивно наявних розбіжностей їхнього змісту, який становить мету та умови її досягнення. Так, Орлова В.Ф. і Шляхов О.Р. виділяли два компоненти завдання: мету і об'єкт [4]. Ідентифікаційні завдання, на їхню думку, виділяються за специфікою мети — встановлення індивідуально-конкретної тотожності — і статичним об'єктом (людина, предмети, будь-які матеріальні утворення); в

діагностичних дослідженнях — об'єкт динамічний за своєю сутністю, а мета дослідження полягає в реконструкції неповторної, унікальної події, що мала місце в минулому. Об'єкти класифікаційних досліджень — будь-які матеріальні утворення та їхні відображення, мета — зачислення об'єкта до певного, передбаченого класифікацією розряду. Ситуалогічне завдання під об'єктом розуміє систему властивостей матеріальної субстанції, а мета — відображення динаміки окремої або основної події (воно має інтеграційний характер) [5].

Не зовсім прийнятним є й інше визначення: "Предметом судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності є встановлення фактичних даних, що стосуються властивостей матеріальних і матеріалізованих об'єктів, на основі загальної теорії і методології судової експертизи та спеціальних знань у сфері інтелектуальної власності" [6]. Вбачається, що таке визначення є надто широким за значенням, але при цьому не охоплює всіх сторін предмета судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності. Тобто з цього визначення випливає, що до обсягу його поняття входять лише встановлювані дані про властивості об'єктів і не входять дані про їхній стан, обставини справи щодо об'єктів права інтелектуальної власності та інші найбільш суттєві сторони досліджуваних об'єктів та явищ, пов'язаних з пізнавальною діяльністю експерта в цій галузі.

Наведене вище свідчить про загальну необхідність розроблення чітких критеріїв відмежування експертизи об'єктів права інтелектуальної власності від інших класів (родів, видів) в системі судових експертиз. На користь цієї думки свід-

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

чить аналіз деяких публікацій. Так, Н.І. Клименко та В.П. Колонюк, визначаючи роль судової експертизи в захисті об'єктів права інтелектуальної власності, та перші кроки, зроблені в цьому напрямку в аспекті впровадження в діяльність судово-експертних установ нових видів спеціальностей, наводять такі види судових експертиз, що призначаються для вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань: технічна експертиза документів, трасологічна, біологічна, фоновскопічна експертизи, експертиза матеріалів, речовин і виробів, економічна, почеркознавча та авторознавча експертизи [7]. Безумовно, всі ці види судових експертиз можуть призначатися і призначаються при вирішенні найрізноманітніших питань, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, але їх предмет, завдання та методи досліджень мають стосунок саме до наведених вище криміналістичних та інших родів, видів експертиз. Адже розробка класифікацій судових експертиз і видів експертних спеціальностей має проводитися у відповідності до правил поділу поняття: його співмірності (обсяг членів класифікації, разом узятих, має дорівнювати обсягу класифікації загалом); єдиної основи (в одній класифікації необхідно застосовувати одну й ту саму основу); члени класифікації не повинні входити в обсяг іншого класу; ознака, за якою проводиться класифікація, має бути досить точною і виразною (ясною), щоб її не можна було тлумачити по-іншому (вирізняє основи поділу) [8].

О.Р. Шляхов відзначав, що судову експертизу може бути поділено на сфери знань за сукупністю трьох її суттєвих ознак: предмета, об'єкта і методики експертного дослідження.

Лише в сукупності вони утворюють окрему сферу спеціальних знань, самостійний вид експертизи [9]. Якщо ж ми говоримо про застосування спеціальних знань у сфері, наприклад, судової трасології або технічного дослідження документів при вирішенні питань щодо об'єктів права інтелектуальної власності (це стосується досліджень слідів матриці на CD-дисках, поліграфічних ознак їхніх упаковок тощо), то йдеться про розширення кола об'єктів, відповідно, трасологічної або судово-технічної експертизи документів, а не про об'єкти нового виду експертизи у сфері інтелектуальної власності. Це зрозуміло, оскільки завдання з ідентифікації об'єктів за слідами знаряддя, чи друкувальних пристроїв — є традиційними завданнями згадуваних вище трасологічної та судово-технічної експертизи документів. У разі, якщо мету експертного дослідження спрямовано на ототожнення будь-якого об'єкта за слідами у вигляді відображень зовнішньої будови слідоутворювального об'єкта, знаряддя, інструментів, обладнання тощо, за допомоги яких виготовлявся будь-який предмет, ці об'єкти не стають від цього об'єктами експертизи інтелектуальної власності. Виділення експертизи у сфері об'єктів права інтелектуальної власності в окрему класифікаційну одиницю має відбуватися за принципами притаманній тільки їй сукупності трьох суттєвих ознак: предмета, об'єкта і методики експертного дослідження. Коли сукупність всіх цих трьох ознак буде специфічною тільки для даного виду дослідження — лише тоді можна говорити про становлення нової окремої одиниці у класифікаційній системі судової експертизи.

Розв'язати згадувані та багато інших проблем експертного дослід-

ження об'єктів права інтелектуальної власності можливо тільки через проведення наукових досліджень щодо розробки її теоретичних і методичних положень. Певні кроки в цьому напрямку вже зроблено. Так, починаючи з 2004 року, тематичним планом наукових робіт науково-дослідних інститутів Міністерства юстиції України в цій сфері передбачено розроблення методологічних основ судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності, методик дослідження ознак контрафактності лазерних CD-дисків, аудіо- та відеокасет, створення словника термінів судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності.

Важливу роль у становленні нового виду експертизи відіграє і накопичення досвіду з практики проведення досліджень об'єктів права інтелектуальної власності. Тут необхідно визначитися з колом питань, які можуть вирішуватися експертами. Огляд експертної практики показав, що досить часто слідчі та судді ставлять перед експертами питання щодо встановлення правомірності використання відомостей, які становлять комерційну таємницю; кому та з якого часу належать особисті немайнові та майнові авторські права на вказаний твір; чи передавалися правовласни-

ками та кому саме передавалися права на розповсюдження примірників продукції на території України; чи є об'єктом авторського права той чи інший об'єкт та до якого виду об'єктів авторського права він належить; чи є твір службовим твором; чи є контрафактним (містить ознаки контрафакції) або ліцензійним той чи інший об'єкт. Як бачимо, наведені питання мають суто правовий характер. Саме тому їх вирішення не є компетенцією судового експерта. Такі питання мають бути вирішеними слідчим чи судом на основі застосування юридичних знань.

Наведений аналіз деяких проблем судово-експертних досліджень об'єктів права інтелектуальної власності, з одного боку, свідчить про нагальну необхідність їх вирішення, а з іншого — про широкі перспективи розвитку напрямків діяльності судово-експертних установ Міністерства юстиції України з експертного забезпечення правосуддя в державі. ♦

Література:

1. Голубев В.О. *Проблеми розслідування комп'ютерних злочинів // Правові проблеми боротьби зі злочинністю. Книга 2. — Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2002. — С. 240.*
2. Кириченко І. *Експертний висновок як джерело доказів у судових спорах про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності // Право України. — 2002. — №11. — С. 81.*
3. Алексеев С.С. *Об объекте права и правоотношения // Вопросы общей теории советского права / Под ред. С.Н.Братуся. — М., 1960. — С. 286-291.*

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

4. Орлова В.Ф., Шляхов А.Р. Принципы классификации задач криминалистической экспертизы // Актуальные проблемы теории судебной экспертизы. — М., 1984. — С. 49
5. Там само. — С. 54, 59, 62.
6. Боровик П.А., Авдеева Г.К. Экспертное исследование товарных знаков // Теория і практика судової експертизи і криміналістики. — Випуск 3. — Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз. — Харків: Право, 2003. — С. 561.
7. Клименко Н.И., Колонюк В.П. Роль экспертизы в защите объектов интеллектуальной собственности // Теория та практика судової експертизи і криміналістики. — Випуск 3. — Збірник науково-практичних матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз. — Харків: Право, 2003. — С. 554-558.
8. Жеребкін В.Є. Логіка: (Підруч. для юридич. вузів і фак.). — Х.: Основа, К.: Знання, 1998. — С. 56-57.
9. Шляхов. А.Р. Предмет и система криминалистической экспертизы // Труды ВНИИСЭ. — 1971. — Вып.3. — С. 27-28.

Д О В І Д О М А

30 МАЯ — 3 ИЮНЯ 2005 года, г. Алушта
 VIII Международная научно-практическая конференция

"ЗАЩИТА ПРАВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ"

Организаторы: Кабинет Министров Украины; Академия правовых наук Украины; Совет министров АР Крым; Министерство экономики АР Крым; Украинский Национальный комитет Международной Торговой Палаты; Научно-исследовательский центр судебной экспертизы по вопросам интеллектуальной собственности Министерства юстиции Украины; Научно-исследовательский институт интеллектуальной собственности; Симферопольская городская общественная организация "Центр поддержки реформ"; Информационно-аналитический центр "Судебная практика".

Информационная поддержка: журнал "Интеллектуальный капитал"; "Крымская газета"; ГТРК "Крым"; рекламное агентство "Вторая половина".

Научный руководитель: П. Крайнев — директор научно-исследовательского центра судебной экспертизы по вопросам интеллектуальной собственности Министерства юстиции Украины, кандидат экономических наук.

ПЕРЕЧЕНЬ ВОПРОСОВ, которые предлагается рассмотреть на научно-практической конференции:

- научно-практическая деятельность Украинского Национального комитета Международной Торговой Палаты в сфере интеллектуальной собственности;
- концептуальные основы развития судебно-экспертной деятельности в сфере интеллектуальной собственности;
- судебные органы патентной юрисдикции: зарубежный опыт и отечественная практика;
- анализ судебной практики на торговые марки и промышленные образцы;
- анализ судебной практики относительно экономических аспектов в сфере интеллектуальной собственности;
- особенности рассмотрения судебных дел связанных с защитой прав на торговые марки, промышленные образцы и объекты авторского права;
- судебная практика Высшего хозяйственного суда Украины в сфере интеллектуальной собственности;
- защита прав селекционеров;
- система регулирования споров в отношении интеллектуальной собственности в ВТО;

Официальный язык конференции — русский.

Для участия в конференции необходимо перечислить регистрационный взнос на расчетный счет Симферопольской городской общественной организации "Центр поддержки реформ" с пометкой "За участие в Международной конференции" — 1350 грн. (с учетом НДС) для участников из Украины; 1900 грн. (с учетом НДС) для участников из стран ближнего и дальнего зарубежья.

В регистрационный взнос входит: участие в конференции; получение информационных материалов; проживание в двух-, трехместных номерах Пансионата "Голубая волна"; трехразовое питание в течение всего срока конференции; участие в культурных мероприятиях.

Оплата наличными на месте допускается только при условии предварительного согласования с Оргкомитетом и наличии гарантийного письма.

Банковские реквизиты:

Для оплаты в грн., в долларах США, евро, российских рублях т/с 26008000131295 АКБ "Черноморский банк развития и реконструкции" г. Симферополь, МФО 384577, код ЕГРПОУ 26487117.

Контактные данные Оргкомитета:

Тел.: (0652) 544-657, 544-294, 270-586; Факс: (0652) 274-300, 544-328
E-mail: me@ark.gov.ua, ves@ark.gov.ua

ДЕРЖАВНА ПРАВОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сергій Ревуцький,
*завідувач сектору інновацій НДІ інтелектуальної
власності, кандидат економічних наук*

Україна прагне в майбутньому стати повноправним членом Європейського Союзу (далі — ЄС). Для нашої країни питання про приєднання до ЄС набуває особливо актуального значення, оскільки членство в ЄС може забезпечити максимальну стабільність і найбільшу ефективність досягнутих у зовнішньоекономічній діяльності результатів, а також позитивно впливати на процес входження України до світового простору. При цьому слід підкреслити, що інтеграція України до Європи аж ніяк не означає розриву партнерських відносин з Росією. Йдеться про природне, життєво необхідне взаємодоповнення зовнішніх зв'язків. Україна виступає за розвиток і зміцнення інтеграційних процесів також у рамках СНД на засадах взаємної вигоди і паритету. ЄС, до складу якого нині входить 25 держав Європи, є прогресивною формою багатосекторної інтеграції, що поширює свої повноваження на економіку, громадські права та зовнішню політику його держав-членів.

Світовий досвід розвитку багатьох індустріально розвинених країн свідчить, що подолання кризових явищ в економіці базується на інноваційних стратегіях, державній підтримці інноваційної діяльності і

створенні сприятливого "інноваційного клімату". Цілеспрямоване вдосконалення засобів і предметів праці, технології виробництва та його організації є головними елементами розвитку продуктивних сил кожної країни. На тепер конкурентну боротьбу за ринок варто розглядати в аспекті розвитку інноваційної сфери. У перспективі складеться така ситуація, що країна, яка опиниться осторонь від передового інноваційного розвитку, виявиться останньою в ієрархії всього розвитку світового співтовариства.

Досвід закордонних фахівців показує, що коло країн світу, що розвивають наукомісткі технології, досить вузьке і містить не більш двох десятків країн [1].

Це, безумовно, пов'язано з необхідністю використання потужного наукового потенціалу для розробки подібних технологій. Крім того, держава повинна використовувати високі технології у власному промисловому виробництві, тобто мати відповідні заводи, устаткування, кваліфіковані кадри і виробляти конкурентоздатну наукомістку продукцію.

З 25-ти країн-членів ЄС чотири країни (Німеччина, Великобританія, Франція, Бельгія) належать до першої десятки країн світу за їхнім

внеском у світовий інформаційний потік. Присутність у першій десятці Бельгії, а також Швейцарії (яка не входить до ЄС), вочевидь підтверджує, з одного боку, необхідність значних ресурсозатрат на розвиток наукомістких технологій, а з іншого боку — високу рентабельність вкладених у цю сферу коштів.

Стратегічна вагомість інноваційного фактора в політиці ЄС зумовлена комплексом обставин, пов'язаних із сучасним процесом європейської інтеграції, зокрема, політикою розширення ЄС на Схід — політикою поглиблення ЄС. Існує також об'єктивна необхідність враховувати розвиток інноваційної політики ЄС у контексті таких двох взаємопов'язаних світових явищ як інтенсивного об'єднання світової економіки — глобалізації, а також трансформації та розширення зон впливу ЄС як єдиного суб'єкта в зовнішньоекономічних і, вже в недалекому майбутньому, зовнішньополітичних міжнародних відносинах держав і світових інституцій.

У зв'язку з розширенням ЄС на Схід постає запитання, пов'язане, зокрема, з трансформацією власне ЄС: яким буде рівень розвитку нових країн-членів ЄС з Центрально-Східної Європи (в тому числі у майбутньому України).

У країнах ЄС роль держави в активізації інноваційної діяльності є дуже великою. Це пов'язано, насамперед, з особливістю життєвого циклу інноваційного процесу, який починається від ідеї і закінчується використанням інноваційного продукту, і отже, може бути досить тривалим. Загалом НДДКР складається з фундаментальних, прикладних досліджень і розробок. За цих умов приватний сектор з власної волі не вкладе в них тієї оптималь-

ної кількості ресурсів, яка є найбільш вигідна в цілому суспільству і державі.

Таким чином, безліч проблем в інноваційній діяльності не може бути розв'язано за рахунок дії механізму ринкової економіки. Звідси і випливає провідна роль держави як носія загальнонаціональних інтересів.

Держава бере на себе значні матеріальні видатки в інноваційній діяльності. Так на сьогодні частка держави у фінансуванні НДДКР становить в певних країнах ЄС 40 %, а подеколи до 70 % [2, С. 165], у США — 55 % [3].

За даними Державного комітету статистики України, в Україні частка державного та місцевих бюджетів у фінансуванні наукових та науково-технічних робіт становить від загального обсягу робіт 1995 року — 37,6 %, 2001 року — 31,6 %, і 2002 — 28,9 % [4].

У всіх країнах ЄС інновації є пріоритетним напрямком у політиці урядів цих країн, тому що це є основою національної незалежності й економічного розвитку. Кожна держава створює сприятливі умови для інноваційної діяльності, формуючи єдині цивілізовані правила й економічні механізми, що зумовлюють розвиток усіх суб'єктів інноваційної сфери. Незважаючи на розбіжності в принципах побудови механізмів державної підтримки інноваційної сфери в країнах ЄС, можна виділити типові функції як за змістом, так і за характером впливу.

За змістом вони поділяються на законодавчі, організаційні та економічні, а за характером впливу — на прямі й опосередковані (непрямі). Цей механізм охоплює різноманітні напрями регулювання діяльності підприємств, що здійснюється за допомоги законодавчої,

науково-технологічної політики, а також фінансового забезпечення.

Слід підкреслити, що кожна країна шукає для себе оптимальне співвідношення цих форм, яке залежить від багатьох чинників: рівня розвитку національної економіки, стану науково-технічної сфери, правової бази тощо.

Якщо розглянути більш детально прямі методи регулювання інноваційної діяльності в країнах ЄС, як підкреслюється в наукових дослідженнях, наприклад [2], то вони здійснюються, зазвичай, у двох формах — адміністративно-відомчій і програмно-цільовій.

Адміністративно-відомча форма передбачає пряме дотаційне фінансування відповідно до спеціальних законів. У країнах ЄС з державного бюджету переважно фінансуються фундаментальні дослідження, прикладні науково-технічні розробки загальнодержавного значення, державні науково-технічні програми, придбання зарубіжних технологій, ліцензій, контрольних пакетів акцій інноваційних компаній.

Програмно-цільова форма — це конкретне фінансування в межах державних програм підтримки нововведень, створення системи держконтрактів та держзамовлень на придбання тих чи інших товарів і послуг, надання пільгових кредитів фірмам, що розробляють і доводять до комерціалізації нові інноваційні продукти.

Що стосується прямих методів державної підтримки, то держава здійснює регулювання інноваційних процесів, безпосередньо ініціюючи нововведення і виступаючи учасником пов'язаних з цим відносин. Центральне місце в системі прямої державної підтримки посідає фінансування НДДКР та інно-

ваційних проектів з державного бюджету.

Держава фінансує дослідження, пов'язані з виконанням приватними компаніями урядових замовлень на певну продукцію. Крім того, держава заохочує участь у фінансуванні наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок малих інноваційних фірм, які проводять дослідження в перспективних, на думку уряду, напрямках.

У країнах ЄС в інституційній інфраструктурі реалізації державної інноваційної політики все ще значне місце посідає центральний уряд, який бере безпосередню участь не лише в розробці державної інноваційної політики, але й у реалізації конкретних державних інноваційних проектів і програм. За цих умов роль центрального уряду все більше обмежується розробкою концептуальних засад і необхідної нормативно-правової бази, тим часом як у реалізації регіональної інноваційної політики зростає роль регіонального і місцевого самоврядування, громадських організацій, які обстоюють інтереси громадян і регіонів, а також прогресивних структур (зокрема, агентств регіонального інноваційного розвитку), покликаних сприяти регіональним інноваційним ініціативам, які мають бути поза впливом як політичних інтересів, так і окремих органів влади.

В інноваційній діяльності країн ЄС велике значення має правильно побудована стабільна законодавча база, яка істотно знижує ділові ризики в інноваційній діяльності.

Закони є правовим фундаментом розвитку інноваційної діяльності в цих країнах. Досвід країн ЄС показує, що в інноваційній сфері одночасно функціонують десятки законів. При цьому слід підкреслити, що

кожна держава по-своєму комбінує таку їх кількість, щоб забезпечити пріоритет інноваційної моделі розвитку економіки.

Слід мати на увазі, що в кожній країні ЄС у законі про інноваційну діяльність установлюється своє правове й економічне середовище, яке забезпечує взаємодію законодавчих актів щодо забезпечення даного виду інноваційної діяльності, а також містить набір конкретних об'єктів і коло суб'єктів-одержувачів, встановлених і регульованих законом прав. Усе це є підґрунтям для розробки конкретних механізмів, за допомоги яких буде згодом реформуватися державна інноваційна політика.

У зв'язку з цим варто підкреслити, що для активізації інноваційної діяльності в країнах ЄС значення конкретизації такого середовища для кожної країни є величезним, тому що це дає змогу державі сконцентрувати адміністративні, матеріальні, фінансові й інші ресурси в потрібному напрямку й уникнути їхнього розпорощення.

Стабільне правове поле в країнах ЄС в інноваційному середовищі забезпечує розвиток держави, сприяє інвестуванню фінансових коштів в інноваційні програми і проекти, і приносить користь державі. Це, насамперед, стрімке збільшення обсягу інвестицій в інноваційні програми і проекти, формування інноваційно-інвестиційного ринку, привабливого для інвесторів і кредиторів, зростання податкових надходжень і орендних платежів у науку, створення нових робочих місць.

Таким чином, стабільне правове поле має забезпечити сталий розвиток держави, буде сприяти інвестуванню фінансових коштів в інноваційні програми і проекти, і дає вигоди державі.

З розробкою стабільного правового поля в інноваційній сфері України потенційні інвестор і кредитор зможуть активно здійснювати інноваційні програми і проекти. Вони зможуть розміщати свої кошти з більшою віддачею. При цьому інвестори і кредитори можуть формувати свої інвестиційні портфелі, які могли б приносити більший фінансовий дохід порівняно з вкладеннями в інші сфери.

Стабільне правове поле сприяє можливості аналізу й оцінки інноваційно-інвестиційного ринку. Крім того, правове поле гарантує повернення вкладених коштів, знижує рівень ризиків на вкладені кошти.

Так інноваційна система Німеччини багато в чому схожа із системами інших країн ЄС. Варто підкреслити, що тут на організацію інноваційного процесу виділяються з бюджету значні кошти. Інноваційне законодавство Німеччини дозволяє професорам університетів створювати компанії з трансферу технологій. При цьому найважливішим стимулом для трансферу технологій є можливість участі університетів у створенні разом з приватним капіталом інноваційних компаній коштом державного бюджету [5].

У Франції поточні витрати на НДДКР можуть цілком вираховуватися з оподаткованого доходу. Щоправда, існує можливість капіталізувати витрати на НДДКР і амортизувати їх впродовж не більше п'яти років. Основні кошти, використовані для НДДКР, найчастіше підлягають прискореній амортизації (з нормою амортизації 50 %). Споруда зазвичай амортизується впродовж 20-ти років. Податкові кредити не вважаються у Франції доходом, що підлягає оподаткуванню. Визначення розміру кредитів на

НДДКР містить у собі зарплату вчених, інженерів [5].

Що стосується непрямих методів державної підтримки інновацій, то вони визначаються, насамперед, тим, що опосередковане стимулювання потребує значно менших бюджетних витрат супроти прямого фінансування, ним може бути охоплено набагато ширше коло інноваційних суб'єктів. Навіть при мінімальних ресурсах раціональна державна програма стимулювання нововведень може допомогти країні посісти передові позиції у світовому науково-технічному розвитку. Уперше це було наочно підтверджено досвідом повоєнної Японії.

Серед заходів непрямого регулювання, передусім, є податкові пільги. Пільгове оподаткування прибутку реалізується як через скорочення оподаткованої бази, так і через зменшення податкових ставок, відрахувань з податкових платежів.

До найбільш поширених податкових пільг, спрямованих на стимулювання інноваційної діяльності в країнах ЄС, належать вилучення з доходів підприємств, що оподатковуються, витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР); списання витрат на НДДКР на собівартість продукції; податковий кредит на приріст НДДКР (зменшення нарахованої суми податку); звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на створення фондів ризику; прискорення амортизації тощо [2, С. 78].

Але основний чинник вибору методу державного стимулювання — це ефективно побудована національна інноваційна модель, завдяки якій є можливим оперативне створення та комерціалізація інновацій у народне господарство.

У країнах ЄС використовуються також такі види податкових пільг, що стимулюють інноваційну активність підприємств [6, С. 109-110]:

- надання дослідницького й інвестиційного податкового кредиту, тобто відстрочка податкових платежів у частині видатків з прибутку на інноваційні цілі;
- зменшення податку на приріст інноваційних витрат;
- "податкові канікули" протягом кількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів;
- пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих по акціях інноваційних підприємств;
- зв'язок надання пільг з урахуванням пріоритетності виконуваних проектів;
- пільгове оподаткування прибутку, отриманого від використання патентів, ліцензій, ноу-хау й інших нематеріальних активів, що входять до складу інтелектуальної власності;
- зниження ставок податку на прибуток, спрямоване на замовлені та спільні НДДКР;
- зменшення оподаткованого прибутку на суму вартості приладів і устаткування, переданих вищим школам, науково-дослідним та іншим інноваційними підприємствами (ІІІ);
- відрахування з оподаткованого прибутку внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;
- зарахування частини прибутку ІІІ на спеціальні рахунки з подальшими податковими пільгами у разі використання на інноваційні цілі.

Таким чином, у країнах ЄС накопичено багатий досвід щодо держав-

ної правової підтримки інноваційної активності підприємств, фірм і компаній.

Разом з тим варто підкреслити, що в країнах ЄС критично ставляться до вже досягнутих успіхів з активізації інноваційної діяльності і досягнутої економічної ефективності за рахунок використання нововведень. Тут є неабиякі невикористані резерви. Так, згідно з оцінкою експертів Національної інженерної академії США, Європа за темпами оновлення виробничих процесів поступається США в 2 рази, Японія — у 3 рази [2, С. 166]. Тому ставиться задача щодо підвищення економічної ефективності за рахунок активізації інноваційної діяльності. ЄС за рахунок інноваційної діяльності поставив завдання до 2010 року вивести країни ЄС на рівень найпередовішої економіки у світі [5, С. 11]. Це повинно бути досягнуто за рахунок заохочення підприємництва, просування інновацій, одержання результатів від упровадження передових технологій, розробки галузевих програм. ЄС прагне до того, аби поліпшити взаємодію інноваційної політики в країнах ЄС, у тому числі уніфікувати нормативні рамки у сфері заохочення інновацій, заохочення до створення нових компаній, спростивши процедуру їхнього створення. Про це йшлося і на засіданні Ради Європи в Лісабоні 2000 року, яке було присвячено питанням удосконалення інноваційної політики. На засіданні також підкреслювалося, що попри багатий досвід ефективного впровадження нововведень, він не дістав ще необхідного поширення у всіх країнах Євросоюзу [7].

На тепер в окремих країнах ЄС усе ще існує спротив змінам, необхідним для створення середовища, більш сприятливого для впровад-

ження нововведень. Така протидія ґрунтується на культурних або традиційних факторах, що існують у тих чи інших країнах. З цією метою Єврокомісія розробила п'ять цілей, досягнення яких має підвищити здатність країн-членів ЄС подолати ці перешкоди, що зумовить створення нових робочих місць.

Насамперед, велика увага буде приділятися позадержавній координації використання результатів виконання прийнятих інноваційних програм на регіональному і національному рівнях. Це дасть можливість вирішити конкретні задачі національної інноваційної політики і буде сприяти поширенню найкращих практичних досягнень.

У повідомленні Єврокомісії підкреслюється, що стабільне середовище в кожній країні сприяє поширенню нововведень. Державне регулювання є необхідним і важливим елементом інноваційної політики. Водночас Єврокомісія відзначила, що надмірне регулювання стає перешкодою для розвитку підприємств, особливо наукомістких. Тут необхідною є "золота середина", і країни ЄС поступово усвідомлюють переваги зниження вартості ведення бізнесу і скорочення бюрократизму. Єврокомісія дійшла висновку, що натеper у Європі необхідним є сучасне середовище, яке сприяє створенню нових високотехнологічних виробництв і виникненню та розвитку наукомістких підприємств у цілому. Тому держави країн ЄС мають створювати умови для доступу підприємств до знань, накопиченого досвіду, фінансової підтримки, консультативних служб і ринкової інформації. Необхідно створювати умови для зміцнення співробітництва між підприємствами й іншими учасниками інноваційного процесу.

Усе це буде сприяти широкому поширенню нововведень.

Відповідно до правил державної підтримки інноваційної активності, в країнах ЄС буде продовжено створення юридичного і фінансового середовища, сприятливого для виникнення і розвитку компаній у галузі високих технологій.

У зв'язку з прагненням України в майбутньому стати членом ЄС у нашій країні необхідно буде розв'язати цілу низку проблем, пов'язаних з її економічним розвитком. Однією з них є підвищення ролі держави з активізації інноваційної діяльності української економіки. У цьому зв'язку для нас є важливим використання позитивного досвіду країн ЄС щодо підвищення ролі держави в активізації інноваційної діяльності підприємств, фірм і компаній. Нам необхідно знати ступінь інноваційної активності в країнах ЄС; якими є перспективи інноваційного розвитку, а також яка існує державна правова підтримка інноваційної активності в цих країнах. При цьому важливо знати, що значною мірою цей досвід навряд чи може бути автоматично запозичено, з огляду на цілу низку об'єктивних і суб'єктивних причин.

Однак тут, безумовно, залишається незмінним те, що для вступу України до ЄС першорядною задачею для нас є наближення до міжнародних стандартів законодавства в інноваційній діяльності.

Література:

1. Б.П. Саушкин. *Высокоэффективные процессы обработки материалов — основа технологического суверенитета страны. Труды Международного конгресса "Конструкторско-технологическая информатика"*. — М., 2000, т. 2.
2. А.П. Антонюк, Л.М. Поручник, В.С. Савчук. *Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізація. Монографія. КНЕУ*. — К., 2003.
3. М.Г. Мняян. *Иновационный вызов времени*. — М., 2002.

Першорядно важливим значенням є створення певних умов для збільшення інвестицій заради активізації інноваційної діяльності. І тут необхідно, аби правове поле сприяло тому, щоб іноземні і вітчизняні інвестори більше вкладали свого капіталу в економіку нашої країни. При цьому слід пам'ятати, що правове поле має бути функціональним, "прозорим", прогнозованим і контрольованим на всіх рівнях. Правове поле повинно захищати суспільство, державу, громадян, юридичних осіб, інвесторів, кредиторів. Воно мусить сприяти зниженню ризиків, створенню робочих місць, розвивати і регулювати економічні процеси.

Правове поле в інноваційних процесах повинно містити в собі вже чинні Закони України і великий блок розроблених економічних законів, які дадуть можливість створити механізм, що забезпечує права й обов'язки всіх сторін, котрі беруть участь в інноваційному процесі, і дадуть правову гарантію, насамперед, захист кредиту, інвестору й особистості.

Має бути чітко розроблено механізми реалізації державної інноваційної політики. Зробити це треба таким чином, щоб максимально врахувати інтереси всіх об'єктів і суб'єктів інноваційної діяльності. ♦

4. Державний комітет статистики України. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. — К., 2003, частина 1. Наукова діяльність.
5. Л.И. Леонтьев. Опыт стимулирования инновационной деятельности за рубежом // Инновации. — 2000. — № 4.
6. Основы инновационного менеджмента (теория и практика). Под ред. М.Е. Завлина. — М.: Экономика, 2000.
7. Г. Андрощук. Инновационная политика ЕС: состояние и тенденции // Проблемы науки. — 2002. — № 12.

ЦІКАВО ЗНАТИ

НАНОШТАНИ

Нанотехнології пророкують велике майбутнє в різних сферах діяльності людини: медицині, електроніці, виробництві різних матеріалів тощо.

На сьогоднішній день за допомогою нанотехнологій вже можна, в числі іншого, виробляти штани, що не мнуться, та яким не страшно забруднення.

Ці штани розроблені компанією Nano-Tech LLC з Грінсборо, штат Північна Кароліна, і вже продаються під такими брендами, як Eddie Bauer та Lee Jeans, та користуються високим попитом. Ціна високотехнологічних штанів всього на \$10 США вище від ціни звичних.

У чому ж секрет їх властивостей? Мільярди крихітних ниткоподібних кристалів створюють на поверхні бавовняної тканини джинсів якнайтоншу повітряну подушку, яка розгладжує складки і примушує рідину, що потрапила на штани, стікати краплями, не залишаючи слідів на поверхні тканини.

Аби отримати таку джинсову тканину, її перед розкромом поміщають в спеціальний хімічний розчин, наночастки якого з легкістю повністю покривають кожне бавовняне волокно, не змінюючи його зовнішній вигляд. Зшитий з такої тканини одяг дозволяє об'єднати довговічність синтетичної тканини та відчуття від носіння натуральної.

Дослідникам з університету Ханьян в Сеулі вдалося вбудувати у структуру поліпропілену срібні наночастки. З отриманого таким чином гібрида можна виробляти волокна, з волокон — тканину, а з тканини — антибактеріальний одяг. Срібло відоме своїми протимікробними властивостями — цей метал вбиває понад 650 різних видів патогенних організмів. Учені пропонують свою новинку не тільки для повсякденного одягу, але також для килимів, оббивок диванів, матраців, хірургічних масок і халатів.

За матеріалами <http://www.news.bbc.co.uk/russian>

ПРИПИНЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ

Валентина Крижна,

завідувач лабораторії передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності, доцент кафедри цивільного права Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

В умовах ринкової економіки не можливо обійтися без використання правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту товарів та послуг. Найбільшого поширення набули торговельні марки. На сьогодні суб'єкти підприємницької діяльності намагаються набути майнові права на зазначений об'єкт інтелектуальної власності, що дасть можливість більш успішного конкурсування на ринку. Звичайно, правоволодільці зацікавлені в досить тривалому монопольному використанні позначень, які у споживача асоціюються з діловою репутацією підприємця. Однак при певних умовах, передбачених законодавством, чинність майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку може бути припинена.

У цивілістичній літературі зверталися до аналізу окремих підстав дострокового припинення прав на торговельні марки [1 — 7], але певні питання залишилися поза увагою дослідників. До того ж особливого забарвлення набула ця тема у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. (далі — ЦК).

Метою даної статті є комплексний аналіз підстав припинення майнових прав інтелектуальної влас-

ності на торговельну марку. У зв'язку з цим необхідно з'ясувати співвідношення термінів "припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку", який вживає ЦК, і "припинення дії свідоцтва", який використовується в Законі України "Про охорону прав на знаки для товарів та послуг" від 15.12.1993 р. зі змінами і доповненнями (далі — Закон).

Відповідно до Ст. 495 ЦК, майновими правами інтелектуальної власності на торговельну марку є:

- 1) право на використання торговельної марки;
- 2) виключне право дозволяти використання торговельної марки;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, в тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Оскільки в Україні діє реєстраційний принцип, то за загальним правилом набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом. Однак з цього положення існує виключення: набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку,

яка має міжнародну реєстрацію або визнана в установленому законом порядку добре відомою, не вимагає засвідчення свідоцтвом (Ст. 494 ЦК).

Відповідно до Ст. 4 Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 р. зі змінами і доповненнями, з дати міжнародної реєстрації знаку в кожній зацікавленій договірній країні надається така ж правова охорона, якби він був заявлений там безпосередньо.

Таким чином, майнові права на торговельну марку в Україні можуть належати:

- 1) володільцю відповідного свідоцтва;
- 2) володільцю міжнародної реєстрації;
- 3) особі, торговельну марку якої визнано в установленому законом порядку добре відомою.

Виходячи з викладеного, більш точною є термінологія ЦК, який передбачає припинення майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку, а не лише дії свідоцтва.

Майнові права на торговельну марку, як і на інші об'єкти інтелектуальної власності, носять строковий характер. Майнові права, чинність яких засвідчена свідоцтвом України, діють протягом десяти років з дати, наступної за датою подання заявки на торговельну марку в установленому законом порядку. Якщо мала місце міжнародна реєстрація, то права є чинними на протязі двадцяти років. Однак, на відміну від прав на інші об'єкти, зазначені строки за бажанням правоволодільця можуть бути продовжені необмежену кількість разів.

Законодавство передбачає випадки припинення чинності майнових

прав інтелектуальної власності на торговельну марку (Ст. 497 ЦК, Ст. 18 Закону).

По-перше, такою підставою є перетворення торговельної марки у загальноживане позначення певного виду товарів чи послуг після дати подання заявки. Зазначена обставина повинна бути встановлена в рішенні суду. Прикладами перетворення торговельних марок в родові поняття можуть слугувати: нейлон, целофан, термос, диктофон, ескалатор, примус. На сьогодні подібне розмивання функцій торговельної марки можна спостерігати стосовно знаку "Херох".

Щоб не допустити перетворення торговельної марки у загальноживане позначення певного виду товарів доцільно:

- 1) проставляти рядом з торговельною маркою попереджувальне маркування про те, що позначення є зареєстрованою торговельною маркою. Це буде нагадувати, що дане позначення є торговельною маркою, а не назвою товару [5, С. 363];
- 2) при випуску нового товару давати йому назву і рекламувати її поряд із застосуванням торговельної марки.

Вважаємо, що якщо позначення стало загальноживаним стосовно лише певного товару чи послуг, а воно має чинність і для інших класів товарів та послуг, то дострокове припинення чинності буде частковим і стосуватися лише певного товару чи послуги при умові, що в цій частині позначення відповідає умовам надання правової охорони.

По-друге, майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку можуть бути припинені повністю або частково за ініціативою особи, якій вони належать.

ТОВАРНІ ЗНАКИ

Такі активні дії можуть бути вчинені лише за умови, що при цьому не будуть порушені права інших осіб. Так, проект Закону "Про охорону прав на торговельні марки, географічні зазначення та комерційні найменування", розроблений Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України, в ч. 7 Ст. 49 передбачає, що у заяві про дострокове припинення чинності виключних майнових прав на торговельну марку повинно бути вказано, що ліцензіат попереджений про припинення чинності виключних майнових прав на торговельну марку, а також міститися відомості про відсутність арешту майна, до складу якого входять права, що засвідчуються свідоцтвом.

Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені Державного департаменту інтелектуальної власності.

Звичайно, до даного способу, коли сам праволоділець своїми активними діями позбавляє себе виключних майнових прав інтелектуальної власності, не отримуючи ніяких переваг, вдаються досить рідко. Таким прикладом може бути, зокрема, намагання уникнути конфліктної ситуації [6, С. 593].

По-третьє, дія свідоцтва припиняється у разі несплати збору за продовження строку його дії.

Зазначена підстава має місце при пасивній поведінці праволодільца, яка фактично свідчить про втрату інтересу до продовження чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку. Дія свідоцтва припиняється з першого дня періоду строку дії свідоцтва, за який збір не сплачено (п. 2 Ст. 18

Закону). Щоб не допустити цього, документ про сплату збору за кожне продовження строку дії свідоцтва має надійти до компетентного органу до кінця поточного періоду строку дії свідоцтва за умови сплати збору протягом шести останніх його місяців.

По-четверте, якщо торговельна марка не використовується в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від іншої дати після цієї публікації, будь-яка особа має право звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва повністю або частково.

Право на подання позову про дострокове припинення дії свідоцтва чи міжнародної реєстрації має будь-яка особа (ч.2 Ст. 17 Закону), але задовольняється позов лише тієї особи, права якої порушені або оспорується, або яка має реальний інтерес до такого дострокового припинення чинності прав (Ст. 1 Господарського процесуального кодексу) [2, С. 10]. Прикладом доказу зацікавленості особи може бути подача заявки на видачу свідоцтва стосовно тотожної або схожої торговельної марки.

Відповідно до п. 4 Ст. 18 Закону за цією підставою дія свідоцтва може бути припинена повністю або частково лише за умови, що власник свідоцтва не зазначить поважні причини такого невикористання. Такими поважними причинами, зокрема є:

- а) обставини, що перешкоджають використанню торговельної марки незалежно від волі власника свідоцтва, такі як обмеження імпорту чи інші вимоги до товарів і послуг, встановлені законодавством;

б) можливість введення в оману щодо особи, яка виробляє товари або надає послуги, під час використання знака особою, що звернулася до суду, чи іншою особою щодо товарів і послуг, відносно яких висунута вимога про припинення дії свідоцтва.

На наш погляд, доречніше говорити про дві самостійні підстави для відмови в задоволенні заяви про строкове припинення прав:

- 1) поважні причини невикористання правоволодільцем;
- 2) можливість введення в оману діями іншої особи.

При вирішенні питання, чи мало місце використання торговельної марки, необхідно враховувати, що у цьому випадку законодавство допускає:

- 1) номінальне використання: використанням торговельної марки власником свідоцтва вважається також використання його іншою особою за умови контролю з боку власника свідоцтва (п. 4 Ст. 18 Закону);
- 2) видозмінене використання позначення: знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака (ч. 4 Ст. 16 Закону).

Якщо має місце підстава для строкового припинення лише стосовно певного товару чи послуги, то права припиняються лише в цій частині. Однак, якщо позначення використовується лише стосовно частини товарів чи послуг, то суд може відмовити в задоволенні заяви, посиляючись на можливість введення в оману щодо особи, яка виробляє то-

вари або надає послуги, під час використання торговельної марки особою, що звернулася до суду, чи іншою особою щодо товарів і послуг, відносно яких висунута вимога про припинення дії свідоцтва.

Що стосується періоду невикористання, то Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності в Ст. 19 передбачає, що мінімальним строком невикористання для анулювання реєстрації є три роки.

У той же час Директива Ради ЄЕС щодо наближення законодавства держав-членів, що стосується торговельних марок, від 21.12.1988 р. в п. 1. Ст. 12 передбачає, що підставою для скасування є безперервне невикористання на протязі п'яти років. Якщо навіть невикористання мало місце протягом зазначеного строку, але до подання заявки почалося чи відновилося, то санкції не застосовуються. Однак початок чи відновлення використання протягом трьох місяців до подання заяви на скасування не повинно братися до уваги, якщо ці дії було здійснено тільки після того, як володільцю стало відомо про можливість подання заяви про скасування.

Хоча вимога використання торговельної марки є звичною для законодавства різних країн, строк можливого невикористання відрізняється: три роки — в Україні, Російській Федерації, Італії і Японії, п'ять років — в Великобританії, Франції, Німеччині, шість років — в США тощо [5, С. 363].

Щоб розкрити зазначену підставу, необхідно з'ясувати, вчинення яких дій достатньо для відмови в задоволенні заяви. Відповідно до п. 4 Ст. 16 Закону використанням знака визнається:

ТОВАРНІ ЗНАКИ

- нанесення його на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язан з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення);
- застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано;
- застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах.

Стосовно таких дій як застосування знака в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах, то тут важко встановити стосовно якого товару використовувалося позначення, а тому можна зробити висновок, що за законодавством України практично неможливо ставити питання про припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності стосовно частини товарів чи послуг.

А от в законодавстві зарубіжних країн зазначене питання вирішується інакше. Так, відповідно до ч. 1 Ст. 22 Закону Російської Федерації "Про товарні знаки, знаки обслуговування і найменування місць походження товарів", лише при наявності поважних причин незастосування товарного знака на товарах чи їх упаковці використання може бути визнано також застосування товарного знака в рекламі, друкованих виданнях, на офіційних бланках, на вивісках, при демонстрації експонатів на виставках і ярмарках,

що проводилися в Російській Федерації. Такими поважними причинами можуть бути: неможливість отримання дозволу на виробництво товарів або на їх імпорт, аварії на виробництві, форс-мажорні обставини тощо [7, С. 103].

Для застосування аналізованої підстави важливе значення має з'ясування також обсягу необхідного використання, який буде достатнім для відмови в достроковому припиненні чинності майнових прав інтелектуальної власності. Так, деякі науковці вважають, що застосування знака до одного екземпляру товару (упаковки) саме по собі не є використанням товарного знака, але якщо цей екземпляр пропонується до продажу, або якщо виготовлена партія таких екземплярів — то це вже використання [7, С. 103].

На наш погляд, при такому розумінні досить важко застосувати цю підставу припинення прав, адже праволоділець, можливо, за три роки і продав комусь один виріб з використанням торговельної марки.

На підставі викладеного вважаємо більш точним говорити про "невикористання або недостатнє використання торговельної марки", а тому доречно внести зміни в формулювання аналізованої підстави припинення прав інтелектуальної власності.

Незалежно від підстави, якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав на торговельну марку завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на її використання, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Достроково припинені виключні майнові права інтелектуальної влас-

ності на торговельну марку за заявою особи, якій ці права належали у момент їх припинення, можуть бути відновлені (Ст. 498 ЦК).

Відповідно до Ст. 22 Закону ніхто інший, крім колишнього власника свідоцтва, не має права на повторну реєстрацію знака протягом трьох років після припинення його дії.

Хотілося б звернути увагу, що ЦК говорить про відновлення майнових прав, а Закон про можливість повторної реєстрації. Відмінність між цими термінами полягає в тому, що при відновленні повинна бути передбачена спрощена процедура у порівнянні з новим набуттям прав на те ж саме позначення. Пояснюється це тим, що як мінімум немає потреби проводити кваліфікаційну експертизу.

Певним прикладом відновлення прав можна вважати положення ч. 2 Ст. 18 Закону, відповідно до якого у випадку припинення чинності прав у зв'язку з несплатою збору за продовження строку дії свідоцтва зазначений збір, але уже збільшений на 50 відсотків, може бути сплачено, а документ про його сплату — надійти до Установи протягом шести місяців після встановленого строку.

Вважаємо, що можливість відновлення чи повторної реєстрації залежить від підстави дострокового припинення чинності прав. Так, недоречно надавати зазначені права, якщо вони були припинені за рішенням суду у зв'язку з перетворенням марки в позначення, що стало загальноновживаним як позначення товарів і послуг певного виду після дати подання заявки.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна зробити висновок про потребу вдосконалення положень законодавства стосовно підстав припинення майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку.

Безумовно, враховуючи обсяг статті, неможливо відразу вирішити усі питання, а тому існують перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. ♦

Література:

1. Мельник О.М. Деякі проблемні питання щодо припинення суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності // Вісник Національного університету внутрішніх справ. — 2003. — Вип. 21. — С. 34 — 40.
2. Пейкрішвілі М. Дострокове припинення дії свідоцтва України на знак для товарів і послуг та міжнародної реєстрації знака // Інтелектуальна власність. — 2002. — №9. — С. 9 — 12.
3. Демченко Т. Причини та правові засоби запобігання перетворення товарного знака на загальноновживане найменування товару // Вісник Центру комерційного права. — 2002. — № 6. — С. 9 — 11.
4. Андросук Г. Ловушка для товарних знаків // Юридическая практика. — 2002. — № 30. — С. 12.

ТОВАРНІ ЗНАКИ

5. Калятин В.О. *Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов.* — М.: НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРАОМ), 2000. — С. 363.
6. Сергеев А.П. *Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации.* — М.: Теис, 1996. — С. 593.
7. Гаврилов Э.П., Данилина Е.А. *Комментарий к закону РФ "О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товаров". Подзаконные нормативные акты / Э.П. Гаврилов, Е.А. Данилина.* — М.: Экзамен, 2004. — 320 с.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ІНКИ ТА ДВІЙКОВИЙ КОД

На думку одного з провідних антропологів Гарварду Гері Уртона між імперією інків та поняттям “двійковий код” є тісний зв’язок.

Вважається, що інки не знали письменності, і це в жодному разі не корелюється, наприклад, з процесом керування найбільшою за часів середньовіччя імперією. На думку Гері Уртона інки все ж таки мали письмову мову, але в дуже своєрідній формі, де символи записувалися на основі двійкового коду.

Уртон проаналізував зразки мотузок з вузлами (так звані “хіпу”), які раніше вважалися просто прикрасами інків, і зробив висновок, що в них записана інформація в семибітовій двійковій формі. Варто відзначити, що ще в 20-х роках минулого століття археологи зробили припущення, що вузли на мотузках служили для збереження результатів обчислень, тобто були свого роду примітивним рахунковим пристроєм - абаком (різновид звичних для нас рахівниць). Уртон же пішов у своїх висновках далі, стверджуючи, що за допомогою вузликів записували й іншу інформацію.

Професор Уртон вважає, що число комбінацій таких категорій як довжина та колір мотузки, кількість вузликів та їх розташування сягає до 1536. Цього цілком достатньо для створення письмової мови. Наприклад, в клинописі шумерів було від 1000 до 1500 знаків. Староєгипетські ієрогліфи, як і ієрогліфи стародавніх майя, налічували всього 700 — 800 знаків.

Якщо теорія Уртона вірна, то доведеться визнати, що двійковий код для запису інформації з’явився задовго до виникнення комп’ютерів - щонайменше 500 років тому.

За матеріалами <http://www.news.independent.co.uk>

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РАЦПРОПОЗИЦІЮ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сергій Петренко,
науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності

В загальному розумінні *раціоналізація* — удосконалення методів будь-якої роботи, яке забезпечує підвищення продуктивності праці, покращення якості продукції тощо, та виконане завдяки впровадженню нової інформації в практику [1, С. 190].

Згідно з чинним законодавством України результат раціоналізаторської діяльності — раціоналізаторську пропозицію, віднесено до об'єктів інтелектуальної власності. Так, в ст. 41 Закону України "Про власність" від 7.02.1991 року зазначається: "Об'єктами права інтелектуальної власності є ... раціоналізаторські пропозиції ... та інші результати інтелектуальної праці". Питанням правової охорони раціоналізаторської пропозиції присвячено Главу 41 книги 4 Цивільного Кодексу України.

За джерелом [2, С. 24] *раціоналізаторська пропозиція* — особливий об'єкт інтелектуальної власності, який має новизну в межах того підприємства, на якому воно подано, є корисним (комерційно цінним для підприємства, таким, що дозволяє отримати економічний, технічний або інший позитивний ефект) результатом особистої творчої праці заявника. Тобто, одними з критеріїв, яким повинна відповідати пропозиція, аби бути визнаною як ра-

ціоналізаторська, є локальна новизна (новизна підприємства) та корисність для неї. Окрім того, відповідно до ст. 481 Цивільного Кодексу України, раціоналізаторською пропозицією може бути тільки технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері діяльності юридичної особи. Тобто, як раціоналізаторські пропозиції можуть визнаватися конструкції виробів, технологічні процеси (способи), зміни, що вносяться до техніки, матеріалу (речовини), які застосовуються юридичною особою, або вже згадані організаційні рішення.

Кажучи про раціоналізаторську пропозицію, слід усвідомлювати, що це не винахід, це технологічне (технічне) або організаційне рішення, яке відоме в світі, але певною юридичною особою не використовувалося в виробничому процесі. За своєю суттю раціоналізаторська пропозиція удосконалює конкретний виробничий процес, а не підвищує світовий рівень техніки.

Мета даної статті — розглянути можливість застосування інституту раціоналізаторської пропозиції до такого об'єкту інформаційних технологій, як комп'ютерна програма.

Головне призначення комп'ютерних програм у сучасному виробничому процесі полягає в наступному:

- керування технічними, технологічними процесами;
- обробка, облік, упорядкування інформації та інформаційних потоків.

Зрозуміло, що за такими функціями сучасні комп'ютерні програми полегшують роботу працівника, контролюють її та оптимізують. Все це призводить до зменшення нормовитрат і, як наслідок, — до економії людських та фінансових ресурсів. На думку авторів джерела [2, С. 95], пропозицію, яка містить програмне забезпечення ЕОМ, доцільно було б віднести до раціоналізаторської, якщо її застосування дає економію машинного часу для вирішення конкретної задачі, а також призводить до підвищення продуктивності устаткування, яке працює в комплексі з ЕОМ.

Прикладами такої пропозиції може слугувати застосування програмного забезпечення ЕОМ для контролю наявності працівників на роботі, контролю та обмеження трафіку розмов по службовому телефону, контролю та керування системою опалення організації тощо. Тобто, мова йде про нове технологічне рішення певного виробничо-організаційного процесу.

Зрозуміло, що подібне використання комп'ютерних програм вимагає від юридичної особи дотримання майнових та немайнових прав їх власників, якщо комп'ютерні програми не розповсюджуються за ліцензіями "FreeWare", "Donationware", "Adware", тощо.

Окремо слід розглянути питання про можливість визнання раціоналізаторської пропозиції, яка полягає у відтворенні та використанні вже існуючої бази даних підприємства в електронному інтерактивному вигляді.

Ст. 481 Цивільного Кодексу України зазначає, що об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес. Процес використання бази даних полягає у безпосередньому доступі людини до інформації, що міститься на паперовому носії.

При перетворенні бази даних в електронний вигляд, а також для внесення до неї змін використовується комп'ютерна технологія, відмінна від тієї, що застосовувалася до баз даних при їх існуванні на паперовому носії. Крім того, тепер інформація бази даних зберігається у вигляді і на носіях інформації, що принципово відрізняються від тих, які використовувалися раніше. Також, база даних в електронному вигляді здобула нову ознаку — інтерактивність.

Таким чином, пропозиція містить в собі технологічне (технічне) рішення, що змінює ознаки об'єкта, технологію доступу та роботи з ним. Якщо зазначені зміни є корисними у виробничо-організаційному процесі, пропозицію про відтворення бази даних в електронному вигляді варто вважати раціоналізаторською.

Раціоналізаторською пропозицією можна вважати адаптацію, модифікацію комп'ютерної програми в рамках правового регулювання ст. 24 Закону України "Про авторське право та суміжні права". Така адаптація та модифікація є нічим іншим, як внесенням змін в інформаційну технологію, інформаційно-технологічний процес, що дозволяє підприємству більш широко використовувати комп'ютерну програму та отримувати від цього додаткову користь.

Також раціоналізаторською пропозицією можна вважати пропозицію, яка підвищує швидкість комп'ютерної програми з обробки

даних, наприклад статистичної обробки даних, та трафік обміну даних.

Говорячи про можливість охорони комп'ютерної програми як раціоналізаторської пропозиції, слід зауважити, що рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською приймає керівник підприємства. Підприємству ж належить право на використання раціоналізаторської пропозиції в будь-якому обсязі. Також юридична особа може направити інформацію про раціоналізаторську пропозицію зацікавленим підприємствам з метою укладання в подальшому угоди [3, С. 592].

Іншому суб'єкту права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію — автору, згідно зі Ст. 484 Цивільного Кодексу України, належить право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій подано пропозицію (майнове право) та ряд немайнових прав — право на авторство, право на ім'я, право на назву раціоналізаторської пропозиції, право на пріоритет.

За джерелом [3, С. 588] раціоналізаторські пропозиції за своєю доступністю та масовим використанням здатні давати більший економічний ефект ніж винаходи. Прикладом цього може слугувати американська корпорація "ІВМ". Зазначена компанія за десять років виплатила своїм співробітникам за

ефективні раціоналізаторські пропозиції 60 млн. доларів США, а реалізація цих пропозицій дозволила їй зекономити 300 млн. доларів США [2, С. 87].

Висновок:

Відповідно до норм чинного законодавства України, право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію може застосовуватися до об'єктів сучасних інформаційних технологій, зокрема комп'ютерних програм. Широке використання зазначених технологій стало невід'ємною частиною будь-якого виробничо-організаційного процесу, тому раціоналізація в цій сфері є не тільки ефективним інструментом стимулювання творчих зусиль співробітників, підвищення їх мотивації, а й потужним фактором економічного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання. Причому раціоналізація в сфері інформаційних технологій може призвести до значно вищого економічного ефекту, ніж раціоналізація в сфері традиційних технологій. ♦

Література:

1. Прахов Б.Г. *Интеллектуальная собственность: Слов.-справ.* — К.: Вища шк., 1999. — 256 с.
2. Святоцький О.Д., Крайнев П.П., Прахов Б.Г. *Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію / За ред. О.Д. Святоцького.* — К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. — 128 с.
3. *Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової.* — 2-е вид., допов. і перероб. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 1. — 736 с.

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ: МІФИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА НЕПРИКРАШЕНА РЕАЛЬНІСТЬ

Аркадій Варгатюк,

старший науковий співробітник Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України

Глибока та всеохоплююча соціально-економічна криза, пануюча в Україні з початку 90-х років, призвела до деградації продуктивних сил суспільства та кардинального зламу системи виробничих відносин. Вона, що цілком закономірно, переросла у довготривалу кризу науково-технологічного та інноваційного розвитку. Перебування тільки у першій фазі цієї кризи означилося згортанням наукових досліджень по багатьох напрямках розвитку науки, техніки і технологій, які залишилися пріоритетними у промислово розвинутих та нових індустріальних країнах. Кризу, в якій перебуває українське суспільство, сфера управління, політика та ідеологія, фінансова система та економіка, наука і виробництво небезпідставно називають системною через комплексний її характер та тісне переплетіння, взаємопроникнення та взаємозв'язок різних за швидкістю, тривалістю та глибиною руйнівних дій кризових фаз циклічних коливань з латентним поширенням на сфери, що перебувають у депресивному стані. Резонансні прояви системної кризи, синхронізувавшись у часі і просторі, означили безпрецедентний занепад та руйнацію сфери наукової та науково-технічної діяльності, розвал

та перерваність виробничих процесів, припинення вже на 8 — 9 з кожних *десяти* промислових підприємств науково-технологічного та інноваційного розвитку. Парадоксально, але наука в Україні на відміну від інших країн не стала головною продуктивною силою суспільства, а здобутки її вчених та винаходи, що мали б забезпечувати перехід на вищий щабель технологічного укладу промислового виробництва, не стали пріоритетом державної ваги. Але, безперечно, наука була, є і назавжди залишиться головною продуктивною силою суспільства, підґрунтям та невід'ємною складовою інтелектуальної економіки, що використовує для свого розвитку здобуті вченими нові знання. Тому вона небезпідставно вимагає для свого динамічного розвитку сталого, зростаючого до суспільних потреб та досліджень, фінансового забезпечення. У пам'яті ще залишилося, що впевнений поступ української науки мав міцний фінансовий фундамент. За минулі до кризи 30 років (це видно з рисунку) витрати на НДДКР в УРСР зросли у 18 разів — з 0,28 млрд.руб. у 1960 р. (за 1970 — 1980 рр. з 0,71 до 1,78 млрд. руб.) [1] до понад 5,05 млрд. руб., або 3,07% її ВВП у 1990 р.

Цей питомий показник наукоємності валового внутрішнього продукту /ВВП/ на початку 90-х років в Україні був найбільшим серед республік кол. СРСР і навіть перевищував аналогічні в країнах "Великої сімки". Величина його у Великобританії на той час дорівнювала 2,16% національного ВВП, в Італії — 1,29%, у Канаді — 1,54%, у США — 2,65%, у ФРН — 2,75%, у Франції — 2,37%, в Японії — 2,96%. Не випадково, що внесок українських інженерів та вчених у світову скарбницю винахідницьких здобутків збільшився з 3,5% у 1970 р. до 7,3% у 1990 р. і був підсумком та результатом планомірної державної науково-технічної політики та цілеспрямованої підтримки вітчизняної науки.

Фінансове знекровлення науково-технічної сфери, що продовжує відбуватися в Україні з 90-х років, тільки підсилює масштабне розповсюдження кризових явищ з деградацією та руйнуванням наукового та виробничого потенціалу, що не пройде безслідно для національної економіки, її інноваційного розвитку і буде відчуватися ще декілька десятиліть.

Сталий і, як констатація явища новітньої української історії, незворотній процес втрати творчих кадрів наукових установ і організацій, не припиняючись ні на мить впродовж 90-х років, плавно і без перешкод перейшов своїм продовженням у третє тисячоліття. Підсилюючись скороченням асигнувань на наукові дослідження та розробки, чисельність науковців в Україні щороку ставала меншою, пропорційно чому скорочувалася кількість, якість та цінність їх здобутків. Проведені дослідження виявили своєрідну зако-

номірність, яка проявила себе в останні роки. Скорочення загальних витрат на проведення НДДКР на 1% та асигнувань з державного бюджету на 2% пропорційно зменшує на 1% чисельність науковців в Україні.

Луї Пастер, чие ім'я увічнілося у технологіях медичної та харчової промисловості, свого часу зазначав, що "Прогрес науки визначається працями її вчених та цінністю їх відкриттів".

Саме тому тут слід нагадати, що під час економічної кризи 1929-1932 рр., що потрясла увесь капіталістичний світ, а у США банкіри та підприємці сотнями стрілялися та викидалися з вікон хмарочосів після неминучих банкрутств, федеральний та уряди штатів повністю відгородили осередки науки — університети та національні лабораторії від пов'язаних з кризою труднощів, і американські вчені плідною працею під час Другої Світової війни і після неї довіру своїх громадян — платників податків, патерналізм та увагу держави цілком виправдали, створивши з неї світового лідера науково-технічного прогресу.

В Україні впродовж 1990-2003 років, як показують розрахунки, щомісяця понад *три тисячі* науковців та інженерів, або 100 — 110 чол. щодня, не завжди за особистим бажанням, полишали наукову працю, результати якої виявилися незапитаними у власній державі. І це є реальним віддзеркаленням сучасного ставлення до науки та носіїв знань, які, примножуючи їх своєю плідною професійною діяльністю, мали б забезпечувати соціальний, духовний, економічний та науково-технічний розвиток нашої країни. Не випадково, що наукові дослідження в Україні зараз здійснюють

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Таблиця 1

Чисельність працівників наукових установ
та організацій України у 1988-2003 рр., тис.чол.*

Показники	УРСР				Україна				2003 р. у % до 1990 р.
	1988	1989	1990	1991	1994	1999	2000	2003	
Чисельність працівників основної діяльності,	476,8	561,4	493,4	449,8	323,9	199,4	188,0	173,9	35,2
з них: науковці, зайняті проведенням НДДКР	310,8	348,6	313,1	295,0	207,4	126,0	120,8	104,8	33,5
чисельність науковців, зайнятих проведенням НДДКР, у розрахунку на 10 тисяч населення України, чол.	60	67	60	57	40	25	24	22	36,6

* Складено і розраховано автором за даними Держкомстату України та кол. ЦСУ УРСР.

тільки 104,8 тис. науковців, третина з яких — пенсійного віку. Якщо у розрахунку на 10 тисяч населення державних службовців вже 55 осіб, то науковців — 22, яких у 1,6 рази менше, ніж у Російській Федерації, у 1,9 — ніж у 15 країнах Євросоюзу (ФРН — у 2,5 рази), а також у 3,3 рази, ніж у США та у 3,8 рази, ніж у Японії. Реліктове випромінювання творчості у винахідництві ще надходить від 2,7 тис. вчених старшого покоління, яких стало у 17 разів, або на 43,2 тис.чол. менше, ніж 15 років тому. Як наслідок, число поданих заявок на винаходи за 1988 — 2003 рр. скоротилося у 6,8 рази (з 16,4 до 2,4 тис.), а зареєстрованих та чинних в Україні винаходів (разом з виданими на них "декларативними" патентами) — у 4,5 рази (з 10,4 до 2,3 тис.).

Чисельність фахівців, що здійснювали НДДКР у галузевих НДІ, КБ та СКБ у розрахунку на 1000 чол. промислово-виробничого персоналу ще діючих промислових підприємств зменшилася у 2,4 рази —

з 33 чол. у 1990 р. до 14 чол. у 2003 р., у чорній металургії — до 6 чол., а у легкій та харчовій промисловості — до 1-2 чол. Реально це означає, що підприємства цих та інших галузей залишилися без наукового супроводу їх майбутнього "інноваційного" розвитку. Дані статистики свідчать, що їх чисельність проти 1994 р., коли означився напрям "радикальних ринкових реформ", зменшилася наполовину, а з 2000 р. — уповільнилася тільки швидкість втрат персоналу вже спустошених наукових лабораторій, КБ, установ та організацій. Марними є сподівання на якісне та кількісне поповнення кадрів науки випускниками комерційних вузів та платних аспірантур або завдяки прийомам до доктурантур 70-річних наукових пенсіонерів. У разі, якщо цей ритм втрат залишиться незмінним, що цілком імовірно з врахуванням сьогоденної вікової структури наукових кадрів та при відсутності позитивних зрушень у державній науково-технічній політиці, майбутнє

змальовується у доволі темних фарбах. За прогнозними оцінками, чисельність працівників, здатних здійснювати НДДКР, у 2010 р. може становити 1/4 їх складу в наукових установах та організаціях у 1990 р. та менше 2/3, які вони їх налічували у 2000 р. І саме в цьому полягає трагізм ситуації, коли замість створення дійсно "інноваційної" моделі розвитку економіки, що базується на наукових знаннях, вже закладений міцний фундамент втрачає її конкурентоздатності. У той час, як долею науковців, їх матеріальним та пенсійним забезпеченням та загальним станом науки у кол. НДР занепокоїлася навіть ООН, висловивши свої претензії до уряду ФРН [2], доля науковців в Україні — одній з країн-засновниць Організації Об'єднаних Націй, що залишилися на одинці зі своїми проблемами, світову спільноту взагалі не турбує. Специфічні особливості еволюції та трансформації соціально-економічної системи, місця в ній науки в період загострення кризових явищ, яскраво вимальовуються при аналізі фінансового забезпечення процесів НДДКР та ролі у ньому української

держави, про що наочно свідчать дані, наведені нами у табл.2.

Загальні витрати наукових установ та організацій України, з усіх можливих джерел фінансування (статистика нараховує їх до 10, у тому числі з державного бюджету), у 2003 р. досягли всього 3,3 млрд. грн і становили (див.рисунок) тільки 1/5 рівня 1990 р. при восьмикратному скороченні бюджетних асигнувань. У співставних цінах вони наблизилися до стану їх фінансового забезпечення на рубежі 1963-1964 рр. Ясна річ, що така ситуація означилася перерваністю розпочатих перспективних досліджень та технологічних нововведень, консервацією їх реалізації у наукоємне виробництво, втратою творчих кадрів науковців, інженерів та винахідників. Не випадково тому сучасні обсяги фінансування сфери наукових досліджень в Україні у 20 разів менші, ніж у Російській Федерації, у 205-210 — ніж в Японії, у 240 — ніж у 15 країнах Євросоюзу та у 420 разів, ніж у США. Між тим, ще у 2002 р. Рада Європи сформулювала конкретні завдання по стимулюванню інноваційного розвитку, серед яких

Таблиця 2

Витрати на розвиток науки в Україні відносно валового внутрішнього продукту (ВВП) України у 1990-2003 рр., %*

Показники	Р о к и							
	1990	1991	1994	1995	2000	2001	2002	2003
Загальні витрати на розвиток науки,	3,07	2,47	1,42	1,23	1,20	1,19	1,18	1,26
в тому числі: з державного бюджету України (УРСР)	0,19	0,42	0,46	0,45	0,38	0,36	0,34	0,38

* Розраховано автором за даними Держкомстату України

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

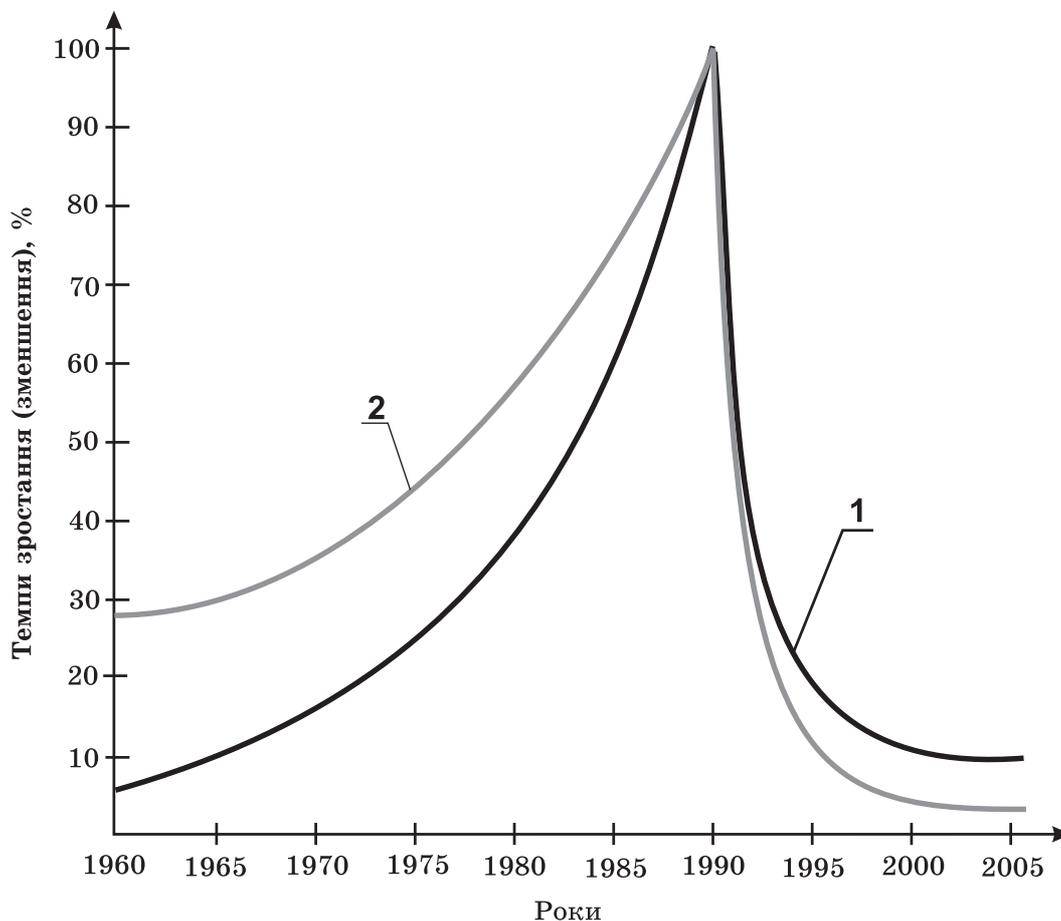

Рис. 1 - Темпи зростання (зменшення) витрат на розвиток науки (1), у тому числі з державного бюджету України (2) по відношенню до 1990 року

збільшення до 2010 р. частки витрат на НДДКР в усіх країнах ЄС до 3% ВВП, які зараз складають 1,9% їх сумарного ВВП, у той час як у США — 2,64%, а в Японії — 3,04% ВВП [3]. За оцінкою науковців ЦЕМІ РАН, у найближчі один-два роки загальні витрати задля збереження та подальшого розвитку російської науки повинні бути у межах 1,5-1,6% ВВП [4], тобто становити 5,2-5,5 млрд.дол. Між тим, порогові значення, тобто мінімально граничний обсяг витрат на НДДКР, за яким від-

творювальні процеси у науці взагалі неможливі, а яскраво означається розпад та деградація науково-технічного потенціалу, становить 2,0-2,5% ресурсів, які виділяє держава зі свого валового внутрішнього продукту. Цей рубіж в Україні прискорено було подолано ще у 1992 р., коли ці витрати становили 1,51% ВВП країни, після чого сталий та динамічний поступ української науки, винахідницької творчості та патентної активності вчених перетворилися на жалюгідне існування в їх ор-

ганізаціях у несприятливому для розвитку взагалі морально-психологічному кліматі та соціально-економічному середовищі [5]. Не інакше, як артефактом, тобто явищем, яке в науці відносять до таких, походження яких неможливо з'ясувати або логічно пояснити виходячи з існуючого рівня пізнання, — стала періодична поява з середини 90-х років у президентських указах обіцянок забезпечити фінансування наукових досліджень виключно за рахунок державного бюджету України у розмірі 1,7% її ВВП.

Великий французький вчений і філософ Рене Декарт головним змістом наукової діяльності вбачав принцип сумніву, який забороняє сприймати як істину будь-яке твердження без перевірки та обґрунтування, а його максима "*Піддавай усе сумніву*" залишається доброю порадою для багатьох поколінь чесних вчених вже понад 350 років. Він писав: "*У цілому нам належить не допускати в якості істини нічого з речей, що викликають хоча б найменший сумнів*", бо "*ми маємо свободу вибору (libertum arbitrium) для того, аби не згоджуватися з сумнівними речами і таким чином уникати оману*" [6, С. 178, 314]. Цей міфологічний норматив бюджетних витрат на сферу НДДКР, що несе суто декларативний зміст, не відповідає показникам минулого та сьогодення, не підтверджується практикою та досвідом промислово розвинутих країн світу, — є нереальним та ірраціональним за своєю суттю, бо загальновідомо, що частка, яка є одним з багатьох компонентів і складових цілого, *ніколи* не може бути більшою за саме ціле. Він, потрапивши з указу Президента України "*Про рішення Ради на-*

ціональної безпеки і оборони України від 19 вересня 1997 р. "Про стан науково-технологічної сфери України та невідкладні заходи щодо підвищення ефективності її державного регулювання" (від 13.10.1997р. № 1147/97) до вже забутої програми "Україна-2010" одного з минулих українських урядів, а з неї до норм Закону України "*Про наукову і науково-технічну діяльність*" (ст.34) став відігравати суто пропагандистську роль. Під час передвиборчої кампанії по переобранню Л. Кучми на другий термін його президентства у 1999 р. цей норматив бюджетних витрат від його імені обіцялося навіть збільшити аж до 2% ВВП країни. У президентському указі "*Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 3 липня 2001 р. "Про невідкладні заходи щодо виводу з кризового стану науково-технологічної сфери України і створення реальних умов для переходу економіки на інноваційну модель розвитку"* від 20.08.2001 р. № 640/2001 черговому уряду доручалося забезпечити державне фінансування НДДКР у розмірі 1,7% величини ВВП України, тобто збільшити його *п'ятикратно*, або перевищити загальний обсяг асигнувань з усіх можливих джерел надходження коштів у 1,5 рази. Як і слід було очікувати, кінцеві результати виявилися далекими від запланованих. Проте у згаданий норматив, як показує контент-аналіз різноманітних нормативно-правових документів, в останні роки постійно вносяться корективи. Президент України Л. Кучма у своєму посланні "*Європейський вибір*" (2002р.) вказував, що "*треба кардинально поліпшити фінансування науки шляхом збільшення бю-*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

джетних видатків у межах не менш як 1,5 — 1,7 % від ВВП на першому етапі і до 2,0 — 2,5 % — на другому". Тільки з оприлюдненої у 2004 р. "Стратегії економічного і соціального розвитку України" стало ясно, що перший етап вже розпочався, другий завершиться у 2009 р., а третій триватиме у 2010-2015 рр., під час якого українській науці для розвитку обіцяні бюджетні асигнування у розмірі вже до 3% ВВП [7, С. 139]. Тому тут одразу ж постає питання, а скільки ж будуть тоді становити загальні та асигнування з інших джерел фінансування української науки?

Відомо, що політики можуть сміливо обіцяти будь-що, оскільки процес реалізації цих обіцянок та їх результати можуть знаходитися за межами повноважень обіцяльників або за межами життя тих, кому адресувалися. Ходжа Насреддін, який обіцяв падишаху навчити ішака читати Коран, безумовно знав, що протягом виконання цієї освітньої програми, і падишаха можуть "переобрати", і з твариною щось може трапитися. Тому який з цих варіантів заслуговує на більшу довіру - вирішити важко; але справедливості потребує сказати, що гіпертрофоване збільшення цього нормативу до аномально великих розмірів навряд чи можливе взагалі.

У порівнянні зі США, що є лідером світового науково-технічного прогресу, і де прямі державні видатки на НДДКР становлять біля 1% американського ВВП [8], грандіозність планів та задумів, їх неосязність, озвучені керівником української держави, і та глибина прірви, що пролягла у реальній дійсності, самі по собі вражаючі. У країнах ЄС тільки на 2010 р. заплановано до-

сягти рівня бюджетних витрат на НДДКР у розмірі 1% ВВП. Саме тому зараз, як і раніше, ми притримуємося висловленої думки про негайне вилучення цього доволі рухомого показника з усіх нормативно-правових документів та заміни його на інший. Використання у законотворчій практиці нормативу, пов'язаного з видатковою частиною державного бюджету України, як це здійснюється згідно з законом "Про науку і державну науково-технічну політику" (ст.15) Російської Федерації та відповідно до білоруського закону "Про основи державної науково-технічної політики" (ст.14), дозволить реально та справедливо визначити обсяг асигнувань на розвиток науки в процесі його формування, обговорення та прийняття. Крім того, це дасть можливість більш прозоро з боку законодавчої гілки влади та її повноважного органу — Рахункової Палати України здійснювати фінансовий контроль за цільовим використанням державних коштів. Здійснений аналіз показує, що у 90-ті роки у видаткових частинах державних бюджетів України частка витрат на розвиток науки зазнавала різких змін та коливань — з 3,14% та 2,02% у 1991 — 1992 рр. до 0,84% у 1999 р. та 1,30 — 1,60% після 2000 р. Для порівняння вкажемо, що в країнах "Великої сімки" частка витрат на НДДКР у державних бюджетах досить стабільна і складає 6 — 7% у США, 4 — 5% у Великобританії, Канаді, Італії, ФРН та Франції, 3 — 3,5% — в Японії. В Російській Федерації вона знаходиться в межах 2,6 — 2,8%, у Республіці Білорусь — 1,1 — 1,2%. Норматив, який повинен зафіксувати Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність", за на-

шими підрахунками, на перших порах має становити не менше 3 — 3,5% видаткової частини державного бюджету країни, а згодом зрости до 4 — 5% [9, С. 66].

Верховною Радою України з інтервалом у 5 років приймалися постанови, спрямовані на поліпшення ситуації з фінансовим забезпеченням сфери НДДКР та інноваційного розвитку української економіки — "Про стан науки та її роль в економічному розвитку України" (1994 р.), "Про стан фінансування науково-технічної сфери в державі" (1999 р.), "Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні" (2004 р.), які не дали жодних практичних наслідків. У останній містяться не тільки невірні фактичні дані, але й знову повторюється міф про майбутні бюджетні асигнування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі 1,7% ВВП та чергові обіцянки це забезпечити у 2005 р. [10].

В умовах триваючої кризи науково-технічна сфера не дістала від власної держави належної підтримки, а бюджетні асигнування не стали стабільним джерелом її розвитку в непростих умовах ринкової транс-

формації української економіки — у загальних обсягах суттєво зменшених витрат на наукові дослідження їх частка знизилася з 47,2% та 37,6% у 1994 — 1995 рр. до 29,9% у 2003 р. Натомість, за рахунок грантів та коштів іноземних фірм, частка яких за 1994 — 2003 рр. зросла, як видно з табл.3, з 8,0 до 24,3%, вироблена українськими науковцями інтелектуальна продукція стає підмурком економічного зростання не своєї, а інших країн.

Такого "трансферу технологій", як свідчать дані ЮНЕСКО, більше ніде у світі не спостерігається. У той час, як співвідношення іноземних інвестицій у сферу НДДКР та її державне фінансування в Україні наближається до пропорції 1:1, у 15 країнах Євросоюзу вона знаходиться у межах від 1:5 до 1:6. Серед них максимальні обсяги фінансування наукових досліджень з-за кордону у 90-ті роки мали місце у Великобританії (переважно зі США), коливаючись від 10 до 12%, у Португалії (12%) та Греції (30-32%) при відповідно *три-, шести- та півторакратно* більших обсягах державних асигнувань розвитку національної науки цих країн. У ФРН іноземні та державні асигнування НДДКР скла-

Таблиця 3

Динаміка питомої ваги асигнувань з державного бюджету та коштів іноземних замовників у загальних витратах на НДДКР в Україні за 1990-2003 рр. (Всього - 100,0%)*

Асигнування на НДДКР, в тому числі:	Р о к и						
	1990	1994	1995	2000	2001	2002	2003
з державного бюджету України (УРСР)	23,1	47,2	37,6	30,0	31,6	28,0	29,9
кошти іноземних замовників	0,2	8,0	15,6	23,3	22,8	26,2	24,3

* Складено ы розраховано автором за даними Держкомстату України

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

дають пропорцію 1:22, в Австрії — 1:19, Швеції — 1:15, Норвегії — 1:9, Іспанії, Італії та Фінляндії — 1:8, Франції — 1:5. У Польщі ця пропорція становить 1:38, Румунії — 1:20, Російській Федерації — 1:13, Словенії — 1:12, Болгарії — 1:10, Ізраїлі — 1:5. В Австралії та Новій Зеландії державні витрати на розвиток науки перевищують кошти іноземних замовників результатів НДДКР у 23 — 24 рази, в Аргентині — у 25 разів, Мексиці — шестикратно, Канаді — трикратно, у Сингапурі — дев'ятикратно, а у Республіці Корея та Японії — у 225 — 230 разів [11, С. 530 — 540]. Наведених прикладів та здійснених нами розрахунків більш, ніж достатньо, аби прийти до висновку, що сьогодення політика державного фінансування науково-технічної сфери та циркуляції наукових знань, результатів досліджень, об'єктів права інтелектуальної власності не відповідає сталим тенденціям світової практики і разом з тим — національним інтересам України.

У звичаєвих традиціях української бюрократії на усіх щаблях влади виконувати норми Конституції країни або власні зобов'язання

перед "пересічними" громадянами не стало правилом. Не становлять виключення в цьому плані й науковці та інші представники інтелектуальної праці. За десять років жодного разу у повному обсязі не було здійснене заплановане виділення коштів з державного бюджету України на розвиток наукових досліджень — у 1994 р. на 98,6%, у 1999 р. — на 57,0%, а військових НДДКР — на 67,6% [12]. Різниця між запланованими і фактично отриманими за 1994-2003 рр. коштами на розвиток науки та проведення фундаментального та прикладного характеру цивільних НДДКР перевищила 1,74 млрд. грн. (746,8 млн. дол.), у тому числі, за 2001 — 2003 роки, як це видно з табл. 4, на суму 544,8 млн. грн. (31,2%), а військових НДДКР — на 44,9 млн. грн. Прикро визнавати, але факти — річ уперта — цих коштів платників податків вже немає. Ними задоволені зовсім інші потреби, далекі від тих, для яких вони призначалися.

Коріння цієї ситуації — у правому нігілізмі, що понизав усі гілки виконавчої, законодавчої та судової влади, відсутності персональної відповідальності за порушення Консти-

Таблиця 4

Фінансування наукових досліджень з державного бюджету України у 2000 -2003 рр., млн.грн.*

Асигнування наукових досліджень з державного бюджету України:	Цивільні НДДКР				Військові НДДКР			
	Роки				Роки			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
<i>Заплановані</i>	544,4	976,2	1029,7	1320,0	104,0	62,7	58,0	75,5
<i>Фактичні</i>	771,6	774,2	780,0	1226,9	52,3	61,8	27,6	61,9
Використання, %	130,6	79,3	76,2	93,0	50,3	98,5	47,6	82,0

* Складено і розраховано автором за даними Мінфіну України

туції України та її законів, у тому числі законів про державний бюджет, прийняття яких супроводжується відміною або призупиненням дії 50-70 законодавчих актів. Тому доведення бюджетних асигнувань на НДДКР хоча б до рівня 0,5% ВВП, тобто збільшення їх на *третину*, означало б повернення 75% боргу за 2001-2003 роки, штучно створеного державою. За рахунок цих недоотриманих коштів у КБ та наукових організаціях була б можливою додаткова розробка 650-700 зразків нових видів машин, приладів та різнофункціонального устаткування та реалізація у їх підґрунті до 900-950 винаходів. Цих коштів вистачало б також на технологічну підготовку інноваційного виробництва та налагодження їх серійного випуску на вітчизняних підприємствах, які могли дати повноцінну роботу і гідну заробітну плату своїм працівникам.

З прийняттям президентського указу "Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні" (від 27.04.2001р. № 285/2001) відбулося грубе втручання у праводносини власності, де історично склалася тріада повноважень його господаря (власника) — володіння, користування та розпорядження майном, яким би і де б воно не було. Відповідно до указу, у разі використання коштів державного бюджету при проведенні НДДКР, монополні права власності на створену інтелектуальну продукцію переходять державі, яка фактично привласнюється чиновником. Між тим, така нормотворчість протирічить не тільки стст. 41 і 54 Конституції України, але й взагалі здоровому глузду навіть з огляду існуючих обставин державного фінансування сфери науки, оплати праці її фахівців, а та-

кож здатності організувати виробництво інноваційної продукції хоча б на декількох державних підприємствах, виділяючи для цього бюджетних коштів у розмірі всього лише 0,02 — 0,03% ВВП. Тепер на цілком законних підставах так можна "реквізувати" у автора його твір, у винахідника — творчий задум його винаходу тільки тому, що викладені вони на папері та ще й чорнилами, придбаними за державні кошти.

На жаль, але й ці обставини теж додалися до відсутності тріумфальних звершень в українській науці. Не дивно, що в Україні ще не зареєстровано жодного винаходу у галузі нанотехнологій — одному з передових напрямів розвитку світової науки по створенню нових матеріалів і речовин на атомарному та молекулярному рівнях, що несе докорінні перетворення практично усіх галузей науки та техніки, медицини та військової справи.

В умовах розгортання чергової хвилі науково-технічної революції тільки розвиток науки та інноваційно дієспроможне виробництво, наявність підготовлених до продуктивної праці науковців, робітників та інженерів у поєднанні з високим культурно-освітнім рівнем, моральним та фізичним здоров'ям нації, соціальною захищеністю працюючих та непрацюючих, а також ефективно діюча державна науково-технічна політика, можуть означити належне місце України у глобалізованому світі. Витривалість будь-якої соціальної спільноти залежить від наявності у ній творчих особистостей, які можуть передбачити та запропонувати оптимальні варіанти вирішення нових невідкладних проблем, що постають перед суспільством. У разі, якщо у науково-тех-

нічній та виробничій сферах ми не будемо мати достатньо креативно мислячих людей, здатних генерувати нові ідеї та винаходи, конструктивно реагувати на зміни, які викликає глобальний прогрес науки, техніки та технологій, то ціна, яку

прийдеться заплатити за його відсутність, буде занадто високою і рівнозначною деінтелектуалізації суспільства та деіндустріалізації країни. ♦

Література:

1. Украинская ССР в десятой и одиннадцатой пятилетках — К.: Техніка, 1981. — 136 с.
2. Schiermeier Q. UN Stands up for East Germany scientists // *Nature*. — 1998. — Vol. 396. — № 6712. — P. 505.
3. Шелюбская Н. Новые направления инновационной политики ЕС // *Проблемы теории и практики управления*. — 2003. — № 4. — С. 63 — 68.
4. Варшавский А.Е. О рекомендациях по сохранению и дальнейшему развитию российской науки // *Экономика и математические методы*. — 2003. — Т. 39. — № 2. — С. 86 — 105.
5. Варгатюк А.П. Стратегічні і тактичні завдання науково-технологічної політики // *Актуальні проблеми регіонального науково-технічного розвитку: Матеріали науково-практ.конф.* — Харків: П-СНЦ НАН України, 1997. — С. 17 — 20.
6. Декарт Р. Сочинения в 2-х томах. — М.: Мысль, 1989. — Т. 1. — 654 с.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки): шляхом європейської інтеграції / Авт.кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Гець та інші. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
8. Заварухин В.П., Федорович В.А. Администрация Клинтон: научно-техническая политика и глобальная конкуренция // *США — Экономика. Политика. Идеология*. — 1997. — № 7. — С. 15 — 32; № 8. — С. 42 — 50; № 9. — С. 23 — 36.
9. Варгатюк А.П. Інноваційне оновлення виробництва — безальтернативний шлях // *Віче*. — 2001. — № 11. — С. 63 — 81.
10. Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Верховної Ради України від 16.06.2004 р. № 1786-IV // *Відомості Верховної Ради України*. — 2004. — № 43 — 44. — Ст. 494.
11. *Statistical Yearbook UNESCO*. — Paris: UNESCO Publishing Beruau Press, 1998. — 1020 p.
12. Варгатюк А.П. Творча, технічна та наукова інтелігенція — "середній" клас чи маргінали українського суспільства? // *Підприємництво як соціально-економічна передумова становлення середнього класу: Матеріали I-ї Міжнарод.науково-практ.конф.* — К.: САУ, 2004. — С. 48 — 55.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА У СПРАВАХ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Леонід Комзюк,

доцент Тернопільської академії народного господарства, провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук

Одним з традиційних інститутів цивільного права є інститут представництва. Відповідно до Ст. 237 Цивільного кодексу України "представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє" [1].

Питанням представництва приділяли у своїх працях багато уваги такі відомі вчені, як Г. Андрощук [2], Р. Майданик, О. Підпригора та інші. Проте варто зазначити, що особливості представництва в справах з питань інтелектуальної власності досліджено ще недостатньо, що й визначає актуальність подальшої наукової розробки цієї проблематики. Тому метою даної статті є характеристика правового статусу патентних повірених (ПП) та вироблення пропозицій щодо його вдосконалення і, таким чином, ефективного здійснення покладених на них завдань з представництва в справах з питань інтелектуальної власності.

Надія Москалюк,

викладач кафедри інтелектуальної власності, комп'ютерного та інформаційного права Тернопільської академії народного господарства

Залежно від підстав виникнення представництва повноваження представника виступає зобов'язанням або правом. Так представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства. Представника не зобов'язує представництво, яке ґрунтується на довіреності, але зобов'язує законне і договірне представництво, від здійснення якого він може відмовитися в установленому порядку, якщо інше не передбачено законом (Ст. 250, п. 2 Ст. 1008 ЦК України).

У цій статті ми детальніше розглянемо саме договірне представництво і охарактеризуємо вимоги законодавства щодо представництва у справах з питань інтелектуальної власності.

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВА

Чільне місце в механізмі державно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності посідає інститут патентних повірених. Цей інститут існує в усіх державах, що мають патентну систему. Не є винятком і Україна. Діяльність представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) полягає, насамперед, у наданні фізичним і юридичним особам послуг, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, представництвом їхніх інтересів перед Державним департаментом інтелектуальної власності та установами, що належать до сфери його управління, судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

У більшості країн діяльність представників у справах інтелектуальної власності належить до найбільш важливих видів цивільних відносин, регулюється на законодавчому рівні і контролюється професійними асоціаціями, патентними відомствами та іншими державними органами.

В Україні діяльність патентних повірених регулюється перш за все Цивільним кодексом [1], спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та Положенням про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) [3]. Вказане положення регулює правовий статус патентних повірених, зокрема їхні права та обов'язки, підстави набуття права займатися діяльністю патентного повіреного, відповідальність та інше. Варто також зазначити, що групою науковців були розроблені концепція та структура проекту Закону України "Про професійне представництво у сфері інтелектуальної

власності" [4, ст. 76; 5, ст. 133; 6], його опрацювання триває.

Відповідно до вимог цивільного законодавства, кожен представник діє в межах наданих йому повноважень. Згідно з Положенням про представників у справах інтелектуальної власності, відносини патентного повіреного і довіритель регулюються договором, в якому визначаються права та обов'язки сторін, зокрема:

- обсяг роботи і термін її виконання;
- умови оплати виконаної патентним повіреним роботи;
- відповідальність сторін у разі дострокового розірвання договору, невиконання або неналежного виконання його умов;
- умови збереження конфіденційності відомостей;
- умови призупинення дії договору у разі відпустки або хвороби патентного повіреного тощо.

Комплекс повноважень представника у справах інтелектуальної власності визначається наданим йому дорученням або укладеним з ним договором. Повноваження патентного повіреного можуть бути засвідчені також шляхом зазначення його прізвища та реєстраційного номера в заявці про видачу охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності, якщо заявка підписана заявником. У межах наданих йому повноважень патентний повірений представляє довіритель в Установі, судових органах, у відносинах з іншими громадянами, підприємствами, їх об'єднаннями, установами і організаціями, а також здійснює у межах даного йому доручення всі пов'язані з цим дії, зокрема:

- підписує заяви, клопотання, описи та формули винаходів тощо;

- подає та одержує необхідні матеріали, які стосуються охоронних документів;
- виконує платіжні операції;
- вносить до опису винаходів і креслень необхідні зміни;
- подає доповнення, пояснення, заперечення, скарги;
- провадить усі дії для підтримання чинності охоронних документів тощо.

Державний департамент інтелектуальної власності веде Державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) і забезпечує публікацію відомостей про них у своєму офіційному бюлетені. Станом на 31 грудня 2003 року в Україні зареєстровано 258 патентних повірених, які надають послуги у сфері охорони інтелектуальної власності в 30 містах 19 областей України та Автономної Республіки Крим.

Особи, не зареєстровані у Державному реєстрі, не можуть представляти інтереси довіритель як патентні повірені та іменувати себе такими.

Сам факт представництва має важливу особливість, яка полягає в безпосередньому перенесенні на особу, яку представляють, правових наслідків правочинів, вчинених представником, що обумовило ускладнену структуру цих правовідносин. У відносинах представництва беруть участь три суб'єкти: особа, яку представляють, представник і третя особа. При будь-якому представництві складається три кола відносин: між особою, яку представляють, і представником; між представником і третьою особою; між особою, яку представляють, і третьою особою.

Відповідно до вимог цивільного законодавства, особою, яку представляють, може бути будь-який

суб'єкт цивільного права — фізична або юридична особа, незалежно від наявності у них дієздатності. Представник може бути уповноважений на вчинення лише тих правочинів, право на вчинення яких має особа, яку він представляє [1, п. 1 ст. 238]. До патентних повірених ставляться наступні вимоги [3, п. 3]:

- повинен бути громадянином України;
- постійно проживати в Україні;
- мати вищу та спеціальну освіту в галузі охорони інтелектуальної власності;
- скласти кваліфікаційні іспити і одержати свідоцтво про право займатися діяльністю патентного повіреного.

З точки зору проф. Р.А. Майданіка [7, ст. 16], у випадку виступу довіреної особи в чужому інтересі, але від власного імені, правовідносини з правочинів, вчинених за дорученням з третіми особами, виникають спочатку між довіреною особою і третіми особами. Юридичні результати дій за дорученням виникають безпосередньо у осіб, яких представляють, завдяки виступу довірених осіб від чужого імені.

Правочини, які вчиняються представником, є його власними, самостійними вольовими діями виключно в чужому інтересі, які створюють, змінюють або припиняють цивільні права та обов'язки іншої особи — особи, яку представляють. Вказане правило стосується і представництва у справах з питань інтелектуальної власності.

Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) регулює також порядок набуття та припинення права займатися діяльністю патентного повіреного. Так атестацію та

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВА

реєстрацію патентних повірених здійснює Державний департамент інтелектуальної власності. Для проведення цієї роботи голова Держдепартаменту утворює атестаційну та апеляційну комісії.

Атестаційна комісія:

- затверджує порядок проведення кваліфікаційних екзаменів;
- розробляє та затверджує екзаменаційні завдання;
- призначає екзаменаторів;
- приймає рішення про допуск осіб, які мають намір займатися діяльністю патентних повірених (кандидати у патентні повірені), до екзаменів та їх атестацію.

Апеляційна комісія:

- розглядає скарги кандидатів у патентні повірені на рішення атестаційної комісії;
- здійснює контроль за додержанням патентними повіреними вимог законодавства та згаданого Положення.

Атестаційна та апеляційна комісії діють відповідно до положень, які затверджуються головою Державного департаменту інтелектуальної власності. Організаційне забезпечення діяльності цих комісій здійснює Державний департамент інтелектуальної власності.

У п. 25 вищевказаного Положення передбачено, що "рішення атестаційної комісії про відмову громадянину в його атестації як патентного повіреного може бути оскаржено в місячний строк до апеляційної комісії Державного департаменту інтелектуальної власності. Апеляційна комісія приймає відповідне рішення в місячний термін з дати одержання скарги. Рішення апеляційної комісії може бути оскаржено голові Держдепартаменту, рішення якого є остаточним".

Вказаною нормою патентні повірені ставляться у надмірну залежність від Державного департаменту інтелектуальної власності, зокрема й тому, що не передбачена можливість оскарження рішень атестаційної та апеляційної комісій до суду (хоча така можливість все ж може бути реалізована відповідно до статей 55 та 124 Конституції України).

Норма, яка, на нашу думку, обмежує самостійність патентних повірених, міститься також у п. 33 вищевказаного Положення. Він передбачає, що за порушення вимог законодавства України у сфері охорони прав на інтелектуальну власність і цього Положення рішенням Держдепартаменту інтелектуальної власності до патентного повіреного можуть бути застосовані такі заходи як попередження, зупинення дії свідоцтва про право займатися діяльністю патентного повіреного на період до одного року та скасування свідоцтва.

Посилення ролі представників у справах інтелектуальної власності вимагає невідкладного усунення недоліків у правовому регулюванні їх статусу. З цією метою, враховуючи обмеженість і недостатність вітчизняного досвіду функціонування інституту патентних повірених, доцільно було б творчо запозичити кращі світові здобутки у цій сфері. До них належить, зокрема, новітнє законодавче врегулювання правового статусу патентних повірених у Польщі, що має для нас особливу цінність з огляду, принаймні, на дві обставини. Це, по-перше, значна подібність української і польської правових та патентних систем; по-друге, тому що польський Закон про патентних повірених від 11 квітня

2001 р. [8] (далі — Закон) став результатом врахування як позитивного, так і негативного досвіду реалізації норм попереднього аналогічного закону (від 9 січня 1993 р.) і був прийнятий в контексті гармонізації польського і європейського права [9].

Отож, розглянемо найважливіші, з нашої точки зору, позитивні аспекти польського досвіду, варті записування і використання.

1. Діяльність патентних повірених Польщі комплексно і ґрунтовно врегульована на рівні спеціального закону та кількох розпоряджень уряду. Рішення Патентного відомства Польщі (далі — ПВ) нормативного характеру з цих питань відсутні.
2. Патентні повірені Польщі користуються під час і у зв'язку з виконанням професійних дій правовою охороною, яка належить адвокатам (ст. 11 Закону).
3. Кваліфікаційний екзамен кандидати у патентні повірені Польщі складають перед незалежною від ПВ екзаменаційною комісією, яка створюється головою Національної ради патентних повірених (далі — НРПП), очолюється представником НРПП, а більшість її членів складають патентні повірені (до складу комісії входять також три представники ПВ).
4. Патентними повіреними у Польщі можуть бути особи, які мають вищу освіту кваліфікаційного рівня "магістр", зокрема технічну або юридичну (ст. 19 Закону).
5. Не вимагається наявності стажу роботи у сфері промислової власності (в Україні — кандидатам у патентні повірені потрібно мати п'ятирічний стаж практичної роботи у сфері інтелектуальної власності), натомість під час кваліфікаційного екзамену потрібно продемонструвати відповідні теоретичні знання і практичні навички.
6. Детально врегульовано (окремим розділом Закону) порядок проходження стажування (протягом 3-х років), від якого, проте, кандидати у патентні повірені за певних умов можуть бути звільнені. Стажування організується НРПП на конкурсних засадах. Відповідно до ст. 36 Закону після 18 місяців від початку стажування його керівник (патрон) може доручити закріпленому за ним стажистові виконання усіх повноважень патентного повіреного, крім представництва перед Вищим адміністративним судом.
7. Можливість внесення до реєстру патентних повірених, відповідно до міжнародних угод, осіб, які не є громадянами Польщі. В Україні навіть виїзд громадянина України на постійне проживання за кордон є підставою для позбавлення його свідоцтва патентного повіреного.
8. Можливість оскарження усіх принципових рішень ПВ щодо патентних повірених до суду (ст. 25 та ін. Закону).
9. Самостійність Польської палати патентних повірених (далі — ПППП), яка є сукупністю усіх патентних повірених і повірених-стажистів, відповідно до ст. 7 Закону підлягає судовій охороні.
10. Виключно судовий порядок притягнення патентних повірених до дисциплінарної відповіді.

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВА

дальності. Склад і порядок діяльності Дисциплінарного суду і Апеляційного дисциплінарного суду визначаються розпорядженням міністра юстиції з урахуванням точки зору голови ПВ і НРПП. Членів вказаних судів, як і Уповноваженого з дисциплінарних питань, обирає Національний з'їзд патентних повірених. Рішення Апеляційного дисциплінарного суду можуть бути оскаржені в касаційному порядку до Верховного суду Польщі лише обвинуваченим, міністром юстиції, головою ПВ, головою ПППП і Уповноваженим з дисциплінарних питань.

11. Чи не найбільш вартим наслідування для нас є те, що всі питання професійної діяльності патентних повірених Польщі вирішуються ними самостійно, на самоврядних засадах (розділ 5, статті 43-56 Закону), без втручання ПВ, що тим більш показово в світлі його дуже високого статусу. До компетенції ПВ Польщі належить, крім контролю за законністю рішень органів самоврядування й участі в роботі комісії по прийому кваліфікаційного екзамену в кандидатів у патентні повірені (про що вже йшлося), лише одне суттєве повноваження щодо функціонування інституту патентних повірених — ведення реєстру патентних повірених. При цьому порядок і спосіб цього ведення регулюються розпорядженням голови уряду, а відповідні рішення голови ПВ можуть бути оскаржені до Вищого адміністративного суду. ПВ зобов'язане співробітничати з ПППП у справі опрацювання нових нормативно-право-

вих актів, які стосуються патентних повірених, охорони промислової власності, і надавати допомогу у навчанні і підвищенні кваліфікації патентних повірених.

Варто також констатувати, що деякі норми чинних підзаконних актів України все ж більш досконало і адекватно українським реаліям регулюють суспільні відносини, ніж відповідні польські, а тому мають бути збережені і розвинені. Це стосується, зокрема, надання українськими патентними повіреними правової допомоги зацікавленим особам щодо усіх без винятку об'єктів інтелектуальної власності, а польські патентні повірені обмежуються допомогою лише стосовно прав на об'єкти промислової власності.

Таким чином, для врегулювання процесуального статусу патентних повірених, який би відповідав європейським стандартам і адекватно відображав українські реалії, необхідно, врахувавши кращий зарубіжний досвід (крім польського, на особливу увагу заслуговує також німецький [10]), прийняти Закон України "Про професійне представництво у справах інтелектуальної власності". Цим законом необхідно закріпити права та обов'язки патентних повірених, надати належний статус їхньому самоврядуванню. Це сприятиме вирішенню більшості наявних сьогодні проблем і тим самим допомагатиме патентним повіреним, здійснюючи представництво у справах інтелектуальної власності, ефективно виконувати поставлені перед ними завдання. ♦

Література:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
2. Андросук Г. Правове регулювання представництва у сфері інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. — 1999. — № 12. — С. 4-6.
3. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених): Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1997 р. № 938, зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 996) // Офіційний вісник України. — 1997. — № 35. — Ст. 95; 2001. — № 33. — Ст. 1536.
4. Концепція проекту Закону України "Про професійне представництво у сфері інтелектуальної власності" // Право України. — 2000. — № 2. — С. 76-78.
5. Структура проекту Закону України "Про професійне представництво у сфері інтелектуальної власності" // Право України. — 2000. — № 4. — С. 133-134.
6. Комзюк Л.Т. Концептуальні засади законопроекту про патентних повірених України // VI міжнародная науч.-практ. конф. "Актуальные проблемы охраны интеллектуальной собственности" / АПРН Украины. НИИ интеллектуальной собственности. — Алушта: Б.и, 2002. — С. 22-27.
7. Майданик Р.А. Коментар до статей 237, 1029, 1043, 1044 Цивільного кодексу України. // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. — 2003. — № 10. — С. 15-19.
8. Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych // Dz. U. — 2001 — Nr. 49. — Poz. 509.
9. Adamczak A. Zaw?d rzecznika patentowego w Polsce // Ksi?ga pami?tkowa z okazji 80-lecia rzecznictwa patentowego w Polsce. — Warszawa: Polska Izba Rzecznik?w Patentowych, 2001. — S. 11-26.
10. Patentanwaltsordnung vom 7. September 1966 // Bundesgesetzblatt. — 1966. — №. II. — S. 557.

Д О В І Д О М А

**АВТОРСЬКО-ПРАВОВОМУ
ТОВАРИСТВУ — 10 РОКІВ!**

Леонід Тимофієнко,

виконавчий директор авторсько-правового товариства

Виповнилося 10 років з дня заснування громадської організації — Авторсько-правового товариства (АПТ). Товариство було створено 1994 р.

після набрання чинності Закону України "Про авторське право і суміжні права" та проведення першої Всеукраїнської конференції з проблем

ДО ВІДОМА

авторського права, яка відбулася в березні 1994 р. в тодішньому Державному агентстві України з авторських і суміжних прав. Серед розробників цього Закону були і засновники товариства: Жуков Віктор Іванович, Самусєва Людмила Олександрівна, Тимофієнко Леонід Петрович. Президентом товариства було обрано професора Підопригору Опанаса Андроновича, віце президентами — Жукова В.І., професора Мусіяку В.Л., Оніщука М.В., Самусєву Л.О., виконавчим директором — Тимофієнка Л.П. Товариство має також ряд департаментів, які очолюють визначні вчені та фахівці з різних галузей авторського права: професор Веселовський Р.О. (наука), професор Клин В.Л. (музика), Канівець В.О. (література), професор Ю.П. Парамонов (комп'ютерні технології) та інші.

Перші кроки товариства було спрямовано на вивчення та аналіз чинного законодавства, розробку рекомендацій щодо удосконалення законодавства, видання наукових монографій, посібників, публікацію статей та доповідей. Упродовж 1994-2004 р.р. було проведено декілька десятків наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, круглих столів в різних куточках країни: Київ, Севастополь, Форос, Ворзель, Харків, Дніпропетровськ, Алушта. Визначною подією стало проведення 1999р. міжнародного симпозіуму з проблеми ТРІПС. На цих заходах виступали відомі фахівці з різноманітних питань права інтелектуальної власності: професори Кавасс І.М. (США), Гаврилов Е.П. (РФ), Симкін (РФ), Підопригора О.А. (Україна), Спіцин А.Т. (РФ), Бутнік-Сіверський А.Б., Розенфельд О.І., Дахно І.І., Кримський С.Б., Жу-

ков В.І., Солощук М.М., Тимофієнко Л.П., фахівці з США, ФРН, РФ, Італії, Угорщини, Польщі та інших країн. Останнім часом основну увагу в роботі АПТ було спрямовано на розробку книги 4 "Право інтелектуальної власності" Цивільного кодексу України. Серед авторів цієї книги відомі фахівці АПТ — Підопригора О.А., Жуков В.І., внесок яких у створення цього розділу кодексу важко переоцінити. Тематику наукових семінарів було присвячено різноманітним питанням правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, зокрема, комп'ютерним програмам, базам даних, музичним творам, архітектурним творам, суміжним правам тощо.

Подальші цілі товариства — освітня і наукова діяльність у сфері інтелектуальної власності, особливо в питаннях комерціалізації інтелектуальної власності, консультації та допомога у вирішенні гострих питань щодо захисту права інтелектуальної власності тощо. Зважаючи на значний інтерес молодих вчених до наукових проблем в цій галузі права, маємо надію на приплив нових сил до товариства та подальше зміцнення співробітництва з іншими організаціями як в Україні, так і за кордоном. ♦

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ[®] КАПІТАЛ

Науково-практичний журнал

2 (22) ' 2005

Журнал засновано у лютому 2002 року,
внесено до переліку фахових видань
ВАК України з юридичних наук

УДК 347.(77+78)

Зміст

Авторське право

- Л. Тимофієнко** Правова охорона творів архітектури та містобудування 50
- М. Мельников** Визначення оригінальності в авторському праві 59

Судова експертиза

- Г. Авдєєва** Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням прав на аудіовізуальну продукцію 66

Інтелектуальна економіка

- В. Нежиборець** Механізми державної підтримки процесу комерціалізації інтелектуальної діяльності. Закордонний досвід 73

Науковий пошук

- В. Крижна** Географічне зазначення як об'єкт правової охорони 85

Пірати XXI століття

- Доповідь Лаури Г. Парски 91
- Позбавлення від "піратства" — економічний ефект 94

ПРАВОВА ОХОРОНА ТВОРІВ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Леонід Тимофієнко,
професор Української академії зовнішньої торгівлі, док-
тор юридичних наук

Темою даного дослідження є правовий режим об'єктів права інтелектуальної власності — творів архітектури та ландшафту. Актуальність вивчення правових питань охорони цих об'єктів в даний час визначається виконанням міжнародних угод ТРІПС та ГАТС як передумови приєднання України до СОТ. Ці питання є найменш дослідженими в сучасній юридичній літературі. Зважаючи на бурхливий розвиток архітектурно-будівельної діяльності в нашій країні за участю іноземних інвестицій та за проектами вітчизняних та зарубіжних архітекторів, виникає ряд правових колізій, що потребує ефективного вирішення та роз'яснення.

Співвідношення понять "твори архітектури" та "містобудування" з погляду їх використання у вітчизняному законодавстві та міжнародних конвенціях до теперішнього часу являє собою складну, не завжди однозначно вирішену проблему. Спроби вирішення виникаючих проблем на міжнародному рівні в подальшому привели до появи деяких документів під егідою ЮНЕСКО, ЄС, ВОІВ тощо.

Захист прав архітекторів належить до однієї з найбільш складних

невирішених проблем правового регулювання, яка в останній час стала особливо актуальною у зв'язку з бурхливим розвитком будівництва по індивідуальних проектах і відходом від радянської адміністративно-командної системи у цій галузі. Ця проблема існує як на національному, так і міжнародному рівнях. Специфіка авторсько-правової охорони творів архітектури полягає в тому, що для їх реалізації часто застосовуються нові оригінальні рішення, складні інженерні, конструктивні та об'ємно-просторові рішення, а також оригінальні елементи образотворчого мистецтва, скульптури, художнього конструювання. Крім того, для створення творів архітектури застосовуються системи автоматизованого проектування (САПР), для чого розробляється відповідне програмне забезпечення. Така комплексність, різноплановість та складність творів архітектури потребує захисту прав інтелектуальної власності в сфері архітектурно-будівельного комплексу не тільки нормами авторського права, а й нормами патентного права.

Аналізуючи сучасний стан міжнародно-правової охорони творів архітектури і ландшафту, перш за все треба звернутися до норм Бернської

конвенції про охорону літературних та художніх творів (1886 р.). Ст. 5 цієї Конвенції проголошує, що у відношенні до творів архітектури, споруджених у будь-якій країні учасниці Бернської Конвенції, або до інших художніх творів, які є частиною будинку або іншої споруди, що розташована в країні — члені Бернської Конвенції, застосовується режим охорони згідно Конвенції.

Деякі країни надають авторам-архітекторам більше прав у порівнянні з Бернською Конвенцією, включаючи виключні права на використання дизайнерського, ландшафтного, архітектурного, містобудівного, садово-паркового проєктів. Більш того, у відповідних розділах законодавства про архітектурну діяльність за автором визнається право вимагати від замовника надання права на участь в реалізації свого проєкту при розробці документації для будівництва і при спорудженні будинків чи споруд, якщо інше не передбачене договором. Ці твори архітектури, ландшафту та містобудування підлягають правовій охороні незалежно від об'єктивної форми, в якій виражений результат творчої діяльності. Зокрема це означає, що ці твори об'єктивно існують у формі двомірного ізографічного зображення (ескізи, малюнки, плани, креслення) або тривимірної об'ємно-просторової форми (макет, модель, споруда, будинок тощо).

Правова охорона ландшафтів вирішується на міжнародному рівні згідно Європейської конвенції про ландшафти (Флоренція, 2000 р.). В ст. 1 Конвенції визначено поняття ландшафту — "частина території в тому сенсі як вона сприймається як така населенням, відрізняльні риси якої є результатом дії або взаємодії

природного та людського факторів". До об'єктів культурного надбання відносяться пам'ятки історії, архітектурні ансамблі та визначні споруди минулого. При цьому під пам'ятками розуміються окремі будови, будови, будинки, споруди з історично складеними територіями, у тому числі об'єкти астральної архітектури, меморіальні квартири, мавзолеї, твори монументального мистецтва, частково або повністю скриті в землі, або під водою сліди існування людини. Ансамблями вважаються чітко локалізовані на історично складеній території групи ізольованих або об'єднаних пам'яток, будівель або споруд. Таким чином, в якості ландшафтних творів визначають твори, створені людиною і природою сумісно, у тому числі пов'язані з історичними подіями, життям видатних історичних осіб, місцями здійснення релігійних обрядів тощо.

Згідно Конвенції країни — учасниці зобов'язуються визначати та здійснювати ландшафтну політику, яка направлена на охорону, управління та планування ландшафтів шляхом прийняття спеціальних заходів.

Україна є учасницею Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів з 25 жовтня 1995 р. Відповідно до пункту 1 Статті 2 вказаної конвенції, до творів, що охороняються, належать і архітектурні твори.

Комітет урядових експертів із робіт в галузі архітектури, який працював під егідою ЮНЕСКО і ВОІВ у Женеві, рекомендував наступні принципи охорони в галузі архітектури.

Принцип 1. Твір у галузі архітектури означає будівлю або конструкцію за умови наявності в них ори-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

гінальних елементів щодо форми, дизайну або орнаменту, незалежно від призначення будівлі або конструкції. До творів архітектури відносяться зображення або тривимірні моделі, на основі якої може бути збудований твір архітектури.

Принцип 2. Твір архітектури, як і твір, що відноситься до архітектури, повинен бути захищений авторським правом.

Принцип 1 і 2. Фундаментальним принципом є те, що повинні бути захищені права архітекторів. Спеціалісти, що надають послуги архітектору (адміністратори, геологи, сейсмологи, фізіологи, економісти, фізики, юристи) не є його співавторами. Автором або співавтором може бути той, хто створює твір архітектури — творець образу і проекту.

Автори в галузі архітектури мають два основні права: право на повторення (відтворення) і право на зміну. Відтворення зводиться до чотирьох різних видів діяльності:

1. *Відтворення копії проекту або моделі.* Копіювання планів, ескізів або інших начерків чи тривимірних моделей прирівнюється до відтворення.
2. *Будівництво аналогічної будівлі.* Відноситься до конструкцій будівлі, розроблених на основі елементів іншої будівлі.
3. *Будівництво будівлі на основі проекту або моделі.* Якщо проектування будівлі здійснюється за використаними кресленнями або макетами, то необхідний дозвіл їх авторів.
4. *Створення проекту або моделі на основі збудованої будівлі.* Процес створення креслень або макетів на основі збудованої будівлі вважається відтворенням.

Принцип 3. Автор архітектурного твору має виключне право дозволяти відтворення в будь-якій формі його твору в галузі архітектури. Відтворення твору архітектури включає також підготовчі роботи зазначеного твору. Таке відтворення включає і виготовлення будь-яких копій творів, що відносяться до архітектури. Дозвіл автора необхідний для будь-якого виду відтворення. Автор може дозволяти певні зміни твору. Здійснення права на зміну не повинно вступати в протиріччя з інтересами власника будівлі. Автор не може відмовити в дозволі здійснити зміни, якщо ці зміни не завдають моральної шкоди його правам, а також у випадках, коли його відмова може зачепити важливі інтереси власника будівлі. Так, відповідно до Закону про авторське право Федеративної Республіки Німеччини, для внесення змін до будівлі вимагається дозвіл автора, однак, якщо автор не дає згоди, то переробка допустима.

Принцип 4. Автор твору архітектури повинен мати виключне право дозволяти внесення змін до свого твору, за винятком випадків, коли зміна має велике значення для власника будівлі чи іншої подібної конструкції і не створює чи руйнує задум автора та не завдає шкоди репутації автора будівлі. Можливість майбутніх змін повинна бути передбачена контрактом між автором і замовником будівлі. Якщо зміни здійснюються офіційними властями з міркувань безпеки або іншої суспільно важливої мети, автор не повинен відмовляти щодо дозволу.

Принцип 5. Автор архітектурного твору має право на вміщення свого імені на цьому творі.

Принцип 6. Автор архітектурного твору має право на заборону будь-

яких змін, модифікацій або інших дій, що понижують значимість його твору, завдають шкоди його честі та репутації. У випадку модифікації або інших змін без відома автора або всупереч його забороні, порушник зобов'язаний відновити все в первинному вигляді або сплатити компенсацію, виходячи з конкретних обставин справи. У випадку внесення змін до твору без його згоди, автор має право заборонити використовувати своє ім'я щодо цього твору.

Принцип 7. Репродукція зовнішнього образу твору архітектури (маються на увазі фотографія, кінозйомка, картина, скульптура, креслення або подібні види) не вимагає дозволу автора, якщо це зроблено з особистою метою, або навіть комерційною, якщо твір архітектури міститься на центральних вулицях, трасах, у парках та в інших місцях, доступних широкій публіці.

Автори архітектурних творів мають право на одержання винагороди за:

- створення архітектурних проєктів будинків і споруд та їх комплексів, проєктів забудови, ландшафтних проєктів, проєктів реставрації та реконструкції на всіх стадіях проєктування, творів монументального мистецтва (пам'ятники, монументи, їх комплекси тощо);
- створення проєктів архітектурних елементів обладнання будинків, інтер'єрів, благоустрою, малих архітектурних форм, які мають ознаки індивідуального художнього вираження, розроблені за окремими договорами і не входять до складу проєктів забудови містобудівних утворень, окремих будинків і споруд та їх комплексів;

- створення архітектурної частини містобудівної документації (схеми і проєкти районного планування, генеральні плани поселень, проєкти детального планування тощо);
- практичну реалізацію творів архітектури.

Авторська винагорода за використання, тиражування в промисловості та інші види використання творів архітектури повинна виплачуватися поза авторською винагородою за створення творів.

Викликає зацікавленість практика охорони прав на архітектурні твори у США. Визначення поняття "архітектурний твір" міститься в законі США про охорону прав на архітектурний твір 1990 р. — Закон АWCРА. Згідно з АWCРА — це дизайн архітектурного об'єкта, який переданий будь-якими засобами вираження (ескізи, плани, втілені в натурі будинки). Архітектура — форма мистецтва, яка невід'ємна від суспільства. Конгрес США у зв'язку з набуттям чинності закону АWCРА прийняв зміни до ст. 120 (а) Закону про авторське право:

- авторські права надаються 8 видам об'єктів авторського права, у тому числі архітектурним творам, живописним, графічним та скульптурним творам;
- авторські права на створення архітектурного твору не містять право запобігати розповсюдженню його зображень (живопис, малюнок, фотографії), якщо будинок, в якому відтворено цей твір, розміщений в громадському місті або видний з нього.

Після 1990 р. архітектори можуть вимагати авторські права на свої плани та ескізи шляхом двох реєстрацій: в статусі графіки, живо-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

пису або в статусі архітектурних творів. При цьому будинки, які не завершені будівництвом, також охороняються як архітектурний твір.

Для тиражування у промисловості переважно використовуються такі види творів архітектури: зображення творів архітектури як елементів оформлення промислової продукції; зображення творів архітектури на керамічних виробах, металевому литті, пластмасових виробах, виробах з дерева, скла тощо; зображення творів архітектури на календарях, листівках, плакатах та іншій друкованій продукції; малі архітектурні форми; елементи архітектурного оформлення інтер'єрів; архітектурна графіка (відтворення), що застосовується в комерційних виданнях; кіоски, навіси на зупинках транспорту, торговельні павільйони, рекламні стенди тощо.

Авторсько-правова охорона таких складних об'єктів, як твори архітектури, має свою специфіку порівняно з іншими об'єктами авторського права.

Складність цього об'єкту зумовлюється тим визначенням, яке міститься в Статті 1 Закону України "Про авторське право і суміжні права", за яким твір архітектури — це твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень, що включає в себе креслення, ескізи і моделі, і також збудовані будівлі та споруди, у тому числі паркову та ландшафтну архітектуру, планування міст тощо.

Зазначені положення підсилюються нормами статті 29 Закону України "Про архітектурну діяльність", відповідно до яких твори архітектури — це архітектурні рішення об'єктів архітектури, планування міст тощо.

Слід звернути увагу на фундаментальний принцип міжнародного авторського права: авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки.

Законодавець ввів до Закону України про авторське право і суміжні права особливу норму (Ст. 12, п. 2), згідно з якою власникові матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору архітектури, не дозволяється руйнувати цей об'єкт без попереднього пропонування його авторові твору за ціну, що не перевищує вартості матеріалів, витрачених на його створення. Якщо збереження об'єкта, в якому втілено оригінал твору, є неможливим, власник матеріального об'єкта, в якому виражено оригінал твору, повинен дозволити авторові зробити фотографію твору.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Україна є членом цієї конвенції з 25.10.1995 р.) згідно з Паризьким актом цієї конвенції від 24.07.1971 р. не передбачає "випуском в світ" будівництво творів архітектури. Але згідно зі Ст. 4 цієї Конвенції критерієм для надання охорони творам архітектури є його спорудження в будь-якій країні Бернського Союзу. Тобто, охорона надається авторам творів архітектури, які є частиною, елементом будівлі або іншої споруди. При цьому країною походження вважається у відношенні до творів архітектури, споруджених в будь-якій країні Бернського Союзу, ця країна. Це також стосується частин, фрагментів творів, які є частиною цілісної будівлі чи іншої споруди.

Охорона в країні походження регулюється внутрішнім законодавством. Але, якщо автор не є громадянином країни походження твору, у відношенні до якого йому надається охорона згідно із Бернською конвенцією, то він користується в цій країні такими ж правами, як і автори — громадяни цієї країни (Ст. 5). Ця норма міжнародного права особливо важлива в умовах функціонування вітчизняних архітектурно-проектних організацій при приєднанні України до ГАТС/СОТ. Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) з метою досягнення лібералізації та розширення торгівлі послугами в різних сферах, у тому числі в галузі архітектурного проектування та будівництва, через свої правила і принципи на багатосторонній основі звертається до різних аспектів застосування таких факторів: обмеженість іноземної конкуренції, прозорість та передбачуваність.

В даному секторі послуг при формуванні зобов'язань країною звичайно беруться до уваги правила ГАТС, а також сучасні тенденції в архітектурно-будівельних та пов'язаних з ними інженерних послугах. З другого боку, іноземні інвестиції, які надходять у сфери архітектурно-будівельних та інженерних послуг, можуть сприяти розвитку місцевих ресурсів, збільшенню числа висококваліфікованих архітекторів та будівельників, обізнаних у новітніх методах і технологіях будівництва і проектування. Необхідно враховувати, що відкритість послуг в цьому секторі в умовах міжнародної конкуренції обумовлюється впливом на правовий режим і адміністративну практику у цій сфері таких факторів як ступінь

обмеженості іноземної конкуренції на місцевому ринку послуг, прозорість, тобто належний рівень доступності до інформації, а також передбачуваність. Сказане відноситься також до проведення міжнародних тендерів стосовно архітектурно-будівельних комплексів.

В контексті торгівлі послугами в даному секторі в рамках СОТ можна визначити основні принципи, які регулюються ГАТС, а саме:

- режим найбільшого сприяння торгівлі послугами;
- принцип прозорості, який вимагає від усіх країн-членів прийняття законів, нормативних актів та адміністративних розпоряджень, які мають відношення до ГАТС;
- забезпечення розгляду адміністративних рішень, які впливають на торгівлю послугами;
- застосування захисних заходів, субсидій;
- доступ на ринок та національного режиму;
- звільнення від зобов'язань щодо режиму найбільшого сприяння.

ГАТС визначає наступні способи поставки послуг в цьому секторі:

- поставка послуг з однієї країни до іншої (транскордонна поставка);
- поставка послуг на території однієї країни споживачеві послуг з іншої країни (споживання за кордоном);
- поставка послуг постачальником послуг однієї країни шляхом комерційної присутності на території будь-якої іншої країни (комерційна присутність);
- поставка послуг постачальником послуг з однієї країни шляхом присутності фізичних осіб країни на території будь-якої іншої

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

країни (присутність фізичних осіб).

Існують два типи зобов'язань:

- загальні зобов'язання, які застосовуються щодо всіх країн-членів (вони також включають питання надання режиму найбільшого сприяння);
- конкретні зобов'язання, які беруть на себе окремі країни-члени стосовно певних секторів.

Конкретні зобов'язання щодо національного режиму в даному секторі визначаються зобов'язанням негайного і безумовного надання національного режиму в сфері торгівлі послугами.

Якщо архітектурно-будівельні послуги входять до національного Розкладу, то повинні бути виконані умови та кваліфікаційні вимоги відносно архітектурно-будівельних норм та фахових спеціалістів. При цьому країна-член повинна надати послугам і постачальникам послуг будь-якого іншого члена щодо всіх заходів, які торкаються цих послуг, режим не менш сприятливий, аніж той, який він надає таким же своїм послугам або постачальникам послуг. Інші зобов'язання можуть стосуватися, наприклад, політики в галузі конкуренції на ринку архітектурного проектування чи будівництва, кваліфікаційних вимог до фахівців, стандартів, будівельних норм і правил, ліцензування у сфері

архітектурно-будівельного комплексу. Усі ці конкретні зобов'язання включаються до вказаного Розкладу країни-члена, в якому зазначаються часові рамки їх виконання і дата набуття чинності.

Країни-члени мають прийняти та реформувати широке коло правил внутрішнього регулювання правових норм у секторі торгівлі послугами. Серед іншого це стосується перегляду адміністративних рішень і процедур їх прийняття щодо розміщення та проектування об'єктів будівництва, оформлення дозволів на виконання будівельно-монтажних робіт, заходів стосовно кваліфікаційних вимог і процедур, технічних стандартів і вимог ліцензування згідно із національним законодавством, а також вироблення критеріїв визнання компетентності і здатності виконувати архітектурно-проектувальні роботи постачальниками послуг.

Світовий експорт комерційних послуг за категоріями (млрд USD та % співвідношення) представлені в табл. 1.

У рамках ГАТС країна-член має вибрати сектор послуг, в яких вона бере на себе зобов'язання. Наприклад, у будівельному секторі, який вибирається країною, має бути забезпечений вільний доступ на ринок у цьому секторі для послуг та їх постачальників, за винятком випад-

Таблиця 1

	Обсяг 2000	Частка		Річні % зміни			
		1990	2000	1990 - 2000	1998	1990	2000
Комерційні послуги разом	1435	100,0	100,0	0	1	2	6
Транспортні послуги	330	28,5	23,0	4	1	0	6
Інші комерційні послуги, у т.ч. Будівництво	640	37,6	44,6	8	2	2	6

ків, коли країна визначила в своїх зобов'язаннях деякі умови, обмеження і вимоги щодо доступу в конкретному секторі. Це стосується обмеження кількості постачальників послуг, обмеження сукупної вартості операцій, їх кількості, обмеження загальної кількості операцій з послугами або сукупного обсягу наданих послуг, обмеження загальної кількості фізичних осіб, які можуть бути зайняті в постачанні послуги, а також обмеження на участь іноземного капіталу (тобто, комерційна присутність іноземного постачальника послуг не повинна перевищувати певного максимального рівня). Усі конкретні зобов'язання включаються до Розкладу конкретної країни, в якому зазначаються також часові рамки їх виконання і дата набуття ними чинності. Загальною метою є досягнення балансу втрат і вигод в результаті взаємних поступок. Розглянемо приклад конкретного Розкладу зобов'язань країни в секторі будівництва:

Спосіб поставки:

1. транскордонна поставка; 2. споживання за кордоном; 3. комерційна

присутність; 4. присутність фізичних осіб.

Узагальнюючи, можна відзначити, що умови ГАТС допомагають визначити напрямки реформування законодавства і практики у сфері торгівлі послугами з метою сприяння економічному розвитку і зростанню. Участь у ГАТС як неодмінна умова приєднання України до СОТ може сприяти покращенню інвестиційного клімату та реструктуризації сектора будівництва. Взяті за угодою зобов'язання ставить перед країною стратегічні завдання технічного і організаційного плану, направлені на збільшення експорту та зростанню конкурентноздатності на світовому ринку. Щодо національного регулювання правовідносин у сфері архітектури в даний час слід керуватися нормами законів не лише відносно архітектурної діяльності і авторського права, а також і низкою спеціальних законів відносно інтелектуальної власності.

Законодавство України відносно об'єктів інтелектуальної власності в сфері архітектурно-будівельного комплексу в зв'язку з майбутнім при-

Таблиця 2

Сектор	Обмеження щодо доступу на ринок	Обмеження щодо національного режиму	Додаткові зобов'язання
Будівельні роботи в цивільному секторі: дороги і мости	1. Не зв'язано 2. Не зв'язано 3. Тільки у випадку, коли іноземна частка не перевищує 51% 4. Не зв'язано, за винятком зазначеного в горизонтальній секції	1. Не зв'язано 2. Не зв'язано 3. Немає 4. Не зв'язано, за винятком зазначеного в горизонтальній секції	

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

єднанням України до СОТ гармонізується також з вимогами міжнародної Угоди про торговельні аспекти права інтелектуальної власності (TRIPS).

Безумовно робота щодо створення відповідної правової бази на національному рівні потребує великих зусиль і плідної співпраці архітекторів, будівельників, юристів разом із законодавчими органами. В цьому

аспекті слід звернути увагу на перше законодавче рішення питання авторської винагороди для архітекторів згідно із Постановою Кабінету Міністрів України № 72 від 18.01.2003 р. "Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав". ♦

Література:

1. Закон Французької республіки "Про архітектуру" від 3 січня 1977 р., № 77-2.
2. Закон Італійської республіки "Єдиний звід ставок гонорарів за професіональні послуги архітекторів та інженерів" від 2 березня 1949 р., зі змінами від 27 червня 1987 р.
3. Федеральний закон "Об архитектурной деятельности в Российской Федерации" от 17 ноября 1995 г. № 169-ФЗ (Гл. 4, 5, 6).
4. Закон України "Про архітектурну діяльність", 2001 р.
5. Привлечение архитектора. Королевский институт Британских архитекторов. (От 1 июля 1982 г., с изменениями 1990 г.).
6. Авторское право на произведения архитектуры. Сборник документов, одобренных Союзом архитекторов России и Российской академии архитектуры и строительных наук. — М., 1995 г.
7. Тимофеенко Л.П. Авторские права архитекторов. — К., АПТ 1999 г.
8. Тимофієнко Л.П. Міжнародно-правова охорона творів архітектури в контексті вступу до СОТ. Матеріали V Міжнародного науково-практичного семінару "Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в архітектурно-будівельному комплексі". За ред. Л.П. Тимофінка. — К., АПТ, 2004 р.
9. Тимофієнко Л.П. Міжнародно-правові аспекти комерціалізації авторського права. Зовнішня торгівля: право та економіка., № 1 (13) — К., УАЗТ, 2004 р.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ЯК НЕ ОБРАЗИТИ ГОСТЯ

Якщо необхідно пригостити чаєм двох поважних гостей, то виникає питання: "Кому ж віддати перевагу, щоб налити першому?". Мабуть, розмірковуючи саме над цією проблемою, Британці розробили чайник з двома носиками (британський патент Вр. Р. 360 253; 1930).

За матеріалами <http://www.techobusiness.ru>

ВИЗНАЧЕННЯ ОРИГІНАЛЬНОСТІ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

Максим Мельников,
науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності

Стаття 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права" (далі — Закон) містить широке коло об'єктів авторського права [1].

Однак основне призначення закріпленого у Законі переліку творів, що охороняються, полягає не в тому, щоб надати їх ідеальну класифікацію, а в тому, щоб надати у відносно упорядкованому вигляді їх найбільш узагальнені види.

Інакше кажучи, значення закріпленого Законом переліку об'єктів авторського права полягає в тому, щоб показати, в яких найбільш поширених формах можуть бути виражені твори, назвати їх можливі види і тим самим виключити спори відносно охороноспроможності більшості з них.

Серед всіх існуючих визначень твору найбільш поширене: *"Твір — це сукупність ідей, думок і образів, які здобули в результаті творчої діяльності автора своє вираження в доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, за якою є можливість відтворення"* [2]. В цьому і інших визначеннях підкреслюється, що твір — благо нематеріальне.

У зв'язку з цим завжди важливо відрізнити сам твір, який має нематеріальну сутність, і форму його втілення. Авторське право на твір не

пов'язано з правом власності на матеріальний об'єкт, в якому він втілений.

Єдиним виключенням в цьому плані є правило, яке торкається творів образотворчого мистецтва. При передачі права власності на твір образотворчого мистецтва до правонаступника переходять і окремі авторські права, наприклад, право представляти твір на публічних виставках без виплати винагороди автору, право на розповсюдження твору тощо. Автору твору, поруч з охороною його особистих немайнових прав, забезпечується лише право доступу, у відповідності з яким він вправі вимагати від власника прав на твір надання можливості здійснення права на відтворення свого твору (ст. 26 Закону).

Таким чином, творами є не матеріальні продукти, а творча думка, втілена в них об'єктивною реальністю. Але не кожен твір як результат розумової діяльності людини підпадає під охорону авторського права. Об'єктами авторського права визнаються лише такі твори, які містять в собі передбачені законом ознаки. Такими ознаками є *творчий характер твору і об'єктивна форма його вираження*.

В літературі справедливо визначається, що для авторського права

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

важливий не стільки творчий характер діяльності, скільки аналогічна ознака результату, хоча слід розуміти те, що тільки творча діяльність може привести до творчого результату.

З позицій авторського права, оригінальність полягає у творчому і індивідуальному способі вираження або формі виконання твору, якою б незначною не була доля такого творчого внеску або індивідуалізації. Без цього мінімуму охорона не надається. На відміну від правил, діючих по відношенню до винаходів, твір не повинен бути обов'язково новим. Дійсно, в патентному праві новизна є необхідною умовою для надання охорони. Винахід повинен бути новим в об'єктивному сенсі, це означає, що його автор повинен звернутись за патентом першим.

Твір також може бути новим, однак в авторському праві новизна не є необхідною умовою охорони. Достатньо, щоб твір був оригінальним або індивідуальним за характером, щоб він відображав щось властиве саме даному автору, мав відтінок його особистості. Оригінальність є суб'єктивним поняттям. Деякі автори віддають перевагу індивідуальності, вважаючи, що саме це слово втілює необхідну за авторським правом умову для охорони твору, саме в ньому існує особисте, що належить конкретному автору.

Оригінальність оцінюється по-різному, в залежності від того, чи йде мова про нелегальне комерційне відтворення твору (піратство), чи про плагіат. Якщо твір намагаються позбавити правового захисту з умов відсутності оригінальності, то у першому випадку така оригінальність повинна трактуватись досить широко, з урахуванням того, що навіть за наявності мінімальної долі своєрід-

ності, умова, необхідна для охорони твору, вважається виконаною. У другому випадку потрібне вузьке тлумачення. Слід визначити, чи можливо визнати спосіб вираження обох творів схожим, і чи дійсно вони, по суті, надані в тій самій формі.

Питання оригінальності твору — це питання факту. Оригінальність неможливо оцінити однаково для всіх видів творів. Вона розрізняється в залежності від того, чи йде мова про твори науки і техніки або про художні, літературні твори, про популярну або симфонічну музику, про оригінальні або похідні твори. В авторському праві термін "результат творчості" розуміється не в сенсі створення "на пустому місці" (ex nihilo), і оригінальність твору не обов'язково повинна бути абсолютною. Немає необхідності, щоб автор був звільнений від зовнішніх впливів. Втілені автором ідеї можуть бути старі як світ, але це не перешкоджає твору бути оригінальним, оскільки як вже було зазначено, авторське право допускає інтелектуальну творчість на базі вже існуючих елементів. Головне тут — щоб твір відрізнявся від своїх попередників, щоб він не був копією або імітацією по відношенню до іншого твору [3].

В першу чергу необхідно зауважити, що у більшості випадків встановлення того, які труд, вміння і зусилля знадобились автору для створення твору, буде здійснюватися відповідно до форми його втілення: до фактури лінії і мазка, до підбору і порядку слів, втілення задумів, випалу глини тощо. В той же час оригінальність може визначатися і діями, здійсненими автором до того, як він почав працювати над твором (так звана доекспресивна стадія).

Труд, який надає оригінальність твору живопису, наприклад, може проявитися у підборі тематики, розробці образів і композиції. Вирішуючи це питання у відношенні складених творів, суд повинен звернути увагу на зусилля які знадобились автору на підбір і розташування необхідної інформації для створення твору. Створення таблиць і збірок взагалі неможливо без підготовчих етапів роботи автора.

Важливо у подальшому врахувати, що вирішення питання про оригінальність не може не залежати від окремих обставин культурного, суспільного та політичного життя, в яких такі рішення приймаються. Це виходить з того, що підхід до визначення терміну "оригінальність" залежить від оцінки творчих зусиль, необхідних для створення твору. Тому доктрина оригінальності змінюється. Яскравий приклад в цьому сенсі — фотографія. Перші роки після винаходу фотографії в ній бачили не оригінальний, а механічний процес отримання зображення за допомогою направлення світла на хімічно чутливий матеріал. Але вже в кінці XIX ст. фотографування стали розглядати як вид творчої діяльності, а роботи фотохудожника могли розраховувати на визнання оригінальними творами мистецтва. Подібний перелом у суспільстві нещодавно мав місце у відношенні до творів, створюваних австралійськими аборигенами.

Навіть похідні твори, ті що виникли в результаті переробки вже існуючих творів (обробки, переклади, адаптації т.д.), повинні містити певний творчий внесок і бути плодом творчих зусиль автора.

Труд, вміння і зусилля, які знадобились для створення твору мистецтва, можуть мати найрізноманітніший

відтінок. Так труд, зусилля, майстерність і час, які витрачає при написанні портрету живописець, витрачаються на пошук тематичної, предметної сторони майбутнього твору (особистість, яка у майбутньому буде зображена на портреті, обстановка, поза, фон і т.д.); домогтися правильного виконання особою, яка позує, вказівок художника; заґрунтувати полотно та виготовити раму; застосувати нову техніку живопису; забезпечити екологічну нешкідливість фарб і матеріалів, які використовуються; знайти необхідний відтінок при змішуванні фарб; знайти вдалу назву для своєї роботи; вміти розповісти про неї критиці і пресі. При цьому всі перераховані дії, рішення і вчинки можуть привести твір до успіху, і лише деякі з них будуть братися до уваги при визначенні оригінальності.

Оригінальний твір у будь-якому випадку створюється трудом, вмінням і зусиллям, які автор втілює у творі, але важливо розуміти, що не всякі труд, вміння і зусилля роблять твір оригінальним. Важливо навчитись відрізняти труд, вміння і зусилля, які приводять до створення оригінального твору, від їх різновидів, які цією особливістю не володіють.

Складним це завдання робить та обставина, що розробити готову формулу визначення оригінальності майже неможливо. Вивести єдину теорію набору принципів тестування твору на оригінальність неможливо. Виходячи з цього, мова про оригінальність повинна йти з огляду на чітко визначені групи творів: самостійні твори; похідні твори; таблиці і збірки; бази даних; комп'ютерні програми.

Перш за все звернемося до аналізу правової ситуації створення

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

“нового” твору. Натхненна якоюсь подією людина починає писати вірші. Плодом її зусиль стає твір, який пов'язаний з особистістю автора. Сумнівів в оригінальності такого твору не повинно бути.

Вислів “оригінальні твори” зазвичай використовується для визначення первинних або самостійних творів з метою протиставити їх похідним від них творам, таким як переклади, обробки і інші види переробок. Але цей вислів може привести до плутанини і бути зрозумілим як вимога оригінальності, якій повинні відповідати як первинні (самостійні), так і похідні твори для того, щоб користуватися охороною з боку авторського права.

В процесі створення літературного твору розрізняють три основних етапи: спочатку автор замислює твір (ідея), потім він розробляє план розвитку цього задуму (скелет твору, композицію твору) і, завершуючи, він втілює цей задум в об'єктивній формі. Беручи до уваги той факт, що оригінальність задуму не має значення, оскільки ідея як така не може охоронятися за прямою вказівкою Закону, оригінальними можуть бути композиція твору, його зміст, спосіб або форма вираження. За авторським правом абсолютно оригінальними вважаються твори, в яких композиція і спосіб вираження є оригінальними одночасно.

Форма, в якій автор представляє літературний твір, не має значення: неважливо, чи це рукопис, чи текст, надрукований на машинці або на комп'ютері, надиктований, записаний на магнітофоні, а потім переписаний будь-ким іншим. Те саме відноситься і до процесу створення музичного твору.

Твір живопису або іншого образотворчого мистецтва, навпаки, щоб

вважатися оригінальним, повинен відповідати особливій умові: власноручне створення твору автором набуває тут вирішальне значення.

Звернемося зараз з цієї позиції до похідних творів, створених на основі або шляхом переробки раніш існуючих творів, незалежно від того, чи визнавались останні охороноспроможними. Авторське право завжди виходить із необхідності надати художнику можливість спиратися у творчості на твори попередників. В цілях недопущення постійного поновлення охорони, авторське право встановлює визначені додаткові умови до охороноспроможності похідних творів. Автори вправі відтворювати (або іншим чином використовувати) матеріал вже існуючих творів за умови, що цей матеріал піддався в процесі переробки значним змінам. Або, кажучи інакше, труд, вміння і засоби, які знадобились для створення нового твору, повинні надати йому певні якості або характеристики, які або були відсутні у вихідному матеріалі, або дозволяють відрізнити його від останнього. Тим самим забезпечується виникнення такого об'єкта авторського права, який ніколи не буде змішуватися з вихідним твором, в ньому представленим. При цьому необхідно розуміти, як розрізнити правомірне запозичення із наданого джерела та контрафактне використання.

Чітко визначити, що саме відрізняє похідний оригінальний від похідного неоригінального твору, дуже важко, в першу чергу тому, що сама вимога оригінальності суб'єктивна в кожному конкретному випадку. Для з'ясування цього питання треба визначити декілька вимог.

По-перше, слід звернути увагу на те, що і тоді, коли похідний твір утворює самостійний об'єкт авторсько-

го права, його використання може порушувати авторське право на вихідний твір. Таке положення виходить з того, що будь-яке авторське право на похідний твір виникає як окреме і в той же час залежне, підпорядковане по відношенню до авторського права на інший, раніше створений твір, який в ньому представлений. У випадках, коли присутність елементів оригінального твору піддається встановленню, творець нової версії, а також будь-яка третя особа, яка її використовує, повинні заручитися дозволом на використання похідного твору у власника авторських прав на оригінальну версію.

По-друге, умова що труд автора похідного твору повинен привести до суттєвих змін вихідного матеріалу, не застосовується до випадків переробки у вигляді, наприклад, ескізів або малюнків, зроблених власноруч автором оригіналу.

Беручи до уваги ці положення, перейдемо до аналізу чотирьох ситуацій, вирішуючи які, суди можуть відмовити у визнанні переробок оригінальними творами:

- зусилля зі створення переробки не виражаються в змінах по відношенню до оригіналу;
- зміни виникають в результаті "механічного" або "автоматичного" процесу;
- зміни носять несуттєвий характер;
- зусилля за своїм характером не можуть привести до створення оригінального твору.

Зусилля зі створення переробки не виражаються в змінах по відношенню до оригіналу.

Якщо створений твір відтворює вихідний в незмінному вигляді, хоч би і в результаті трудомісткого про-

цесу, такий твір не є оригінальним. Прикладами цього є виготовлення точних копій вихідного твору. Грамотне калькування або копіювання графічних творів, особливо креслень, — трудомістка робота, яка потребує витримки та навичок. Але копіювання не створює оригінального твору, скільки б зусиль і майстерності не було витрачено на це заняття. Зрозуміло, що причина невизнання результатів калькування і копіювання оригінальними творами полягає не в кількості, а скоріш в якості витраченого труда.

Зміни виникають в результаті "механічного" або "автоматичного" процесу.

Експерти НДІ інтелектуальної власності АПрН України відмовляються бачити ознаки оригінальності в представленому творі і тоді, коли останній став результатом механічних або автоматичних змін вихідного твору. Такі зміни розглядаються як несуттєві. Як в механічному, так і в автоматичному процесі за визначенням відсутній важливий елемент будь-якого дослідження твору на предмет оригінальності: внесок людини в його створення. Так було встановлено, що ведення хронометричного журналу, будучи по суті процесом механічним, який потребує від виконавця тільки неухильної охайності при внесенні записів, не утворює ознаки оригінального твору. Для того, щоб вести хронометричні записи, не потрібно володіти художнім чуттям, смаком, винахідливістю. Також було встановлено, що механічне застосування певної формули для прогнозування прибутку на собачих бігах також не створює вид діяльності, який може привести до створення оригінального твору. Ксерокопіювання зображення з одноча-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

сним 10-процентним збільшенням кваліфікується як типовий механічний процес, який не може привести до створення оригінального твору.

Можливі й інші випадки, коли створюючи той або інший об'єкт, його виготовлювач слідує завчасно відомій йому формулі, виконує механічну роботу. У всіх цих випадках можливо говорити про мінімальний діапазон вибору рішення для досягнення результату. Такі, наприклад, випадки відтворення інженерного принципу для отримання зображення, використання комп'ютерної програми для надання їй конкретної функції, а також графічного зображення функціональних об'єктів. Враховуючи, що критерій, якому повинен відповідати твір для визнання його оригінальним, вимогливістю не відрізняється, ступінь залежності кінцевої форми твору від розсуду його автора, що робить твір оригінальним, також може бути скромним.

Питання: чи утворює, наприклад, оригінальний твір відцифрування сканером тексту роману або створення цифрової бази даних з нецифрового джерела? У ряді випадків висловлювались пропозиції про можливість визнання оригінальним твором переробки, як результату переведення в цифровий формат (у випадках літературного твору — переведення типографських символів в числові значення). Процес відцифровки, безсумнівно, надає твору нову форму, але зміни які були зроблені не можна вважати достатньо суттєвими для визнання цифрової форми новим оригінальним твором [4].

Зміни носять несуттєвий характер.

На практиці зустрічались випадки відмови у визнанні переробки ори-

гінальним твором за умови недостатніх змін, яких зазнав вихідний матеріал. Зусилля, вкладені автором у новий твір, призвели до змін, але останні, а також і витрачений на них труд, не настільки великі, щоб відповідати оригінальності отриманого результату. Навпаки, суттєві зміни складають новий, оригінальний твір. В різний час такий підхід дав змогу для визнання оригінальними творами нових видань, компіляцій, антологій, перекладів, а також музичних аранжувань і гравюр. У всіх цих випадках автор не тільки добився своїм трудом змін вихідного матеріалу, але ці зміни були такої якості, яка дозволяла вважати їх суттєвими.

Зусилля за своїм характером не можуть привести до створення оригінального твору.

Оригінальність твору не вимірюється звичайною кількістю вкладеного в його створення труда. Це можливо побачити і на прикладах відмови в охороні через невідповідність характеру труда, а також досягнутих з його допомогою результатів, властивостям об'єкта, про охорону якого йдеться. Так, у справі Interlego Таємна Рада (Великобританія) дослідила питання про наявність якості оригінального твору в рисунках для дитячого будівничого конструктора (так звані кубики Legobricks). Строк охорони кубиків в якості об'єктів патентного права та творів дизайну було вичерпано у 1975 р., але компанія Lego, розраховуючи утримати за собою монополію привілеї на іграшки, стверджувала, що вона володіє авторськими правами по відношенню до мальованих зображень, створених у 1973 р. Оскільки мальовані зображення представляли собою лише пе-

реробку раніше створених малюнків, необхідно було вирішити, чи були зміни 1973 р. настільки суттєвими, щоб допустити визнання переробки оригінальним твором образотворчого мистецтва. Найважливіші з наданих розходжень зводилися до загострень зовнішніх граней отворів, підвищення ступеню стійкості малюнків і збільшення радіусів зовнішніх граней головок на кубиках з 0,2 до 0,3 мм. При цьому тільки перша зміна була представлена в зображувальному вигляді, решта обґрунтовувалась за допомогою слів і цифр.

Погоджуючись з тим, що зроблені зміни є суттєвими з технічної точки зору нововведеннями, за якими стоять значний досвід і труд, Таємна Рада, тим не менше, не мала підстав визнати авторське право за переробкою. Те, що створення малюнка потребувало значних витрат труда і вміння, ще не свідчить про те, що отримане таким чином зображення є оригінальним твором. Обґрунтовуючи рішення, було пояснено, що "в ході переробки повинно мати місце настільки суттєве збіль-

шення або зміна вихідного твору, щоб виникаючий в результаті новий твір був оригінальним в цілому, а не в якійсь частині". Беручи до уваги, що така задача може вирішуватись і внесенням дуже скромних змін, було додано уточнення: для творів образотворчого мистецтва мова повинна йти про "зримі зміни". Це значить, що характер витрачених зусиль і навичок повинен відповідати якостям створюваного твору. Фактично обставини даної справи дозволили суду зробити висновок, що зміни в зображенні відбилися в основному на креслярській специфіці, і з того "зримими змінами" не були. Грунтуючись на викладеному вище, малюнки не були визнані як оригінальні твори [4]. ♦

Література:

1. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 11 липня 2001 р. // ВВР. — 2001. — №43.
2. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. М., 1956.
3. Авторское право и смежные права / Пер. с фр.; предисловие М. Федотова. — М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
4. Бентли Л., Шерман Б. Право интеллектуальной собственности: Авторское право / Пер. с англ. В.Л.Вольфсона. — СПб: Издательство "Юридический центр Пресс", 2004. — 535 с.
5. Ионас В.Я. Произведения творчества в гражданском праве. — М.: Изд. юрид. литературы, 1972.
6. А.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Учебник. Издание второе, переработанное и дополненное. — М.: ПБОЮЛ Гриженко Е.М., 2001. — 752 с.
7. Мэггс П.Б., Сергеев А.П. Интеллектуальная собственность. — М.: Юристъ, 2000. — 400 с.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВ НА АУДІОВІЗУАЛЬНУ ПРОДУКЦІЮ

Галина Авдєєва,
*завідувач лабораторією Харківського НДІСЕ ім. Засл.
проф. М.С. Бокаріуса*

Ефективність розкриття та розслідування злочинів багато в чому залежить від використання в кримінальному процесі загально-наукових, технічних та інших спеціальних знань. Взагалі спеціальними знаннями є знання у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, які виникають під час розслідування і розгляду справ [1].

Форми використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів розподіляються на два основні види: процесуальні й непроцесуальні (організаційні). У практиці розслідування злочинів найчастіше застосовуються такі процесуальні форми, як участь спеціаліста у провадженні слідчих (судових) дій і судова експертиза.

Участь спеціаліста при провадженні слідчих дій регламентує стаття 128-1, судових — ст. 270-1 КПК України. Метою залучення спеціаліста до участі в слідчих (судових) діях є розширення практичної можливості слідчого (суду) по виявленню, закріпленню і вилученню доказів.

Слідчий викликає спеціаліста за своїм розсудом у випадках, коли визнає за необхідне використати спеціальні знання при провадженні

будь-якої слідчої дії. Обов'язковою є присутність спеціаліста лише у випадках, що регламентуються ч. 1 ст. 192, ч. 2 ст. 193 КПК, ч. 2 ст. 192 КПК, ч. 1 ст. 168 КПК, ч. 2 ст. 438 КПК.

Спеціаліст, про якого йдеться в ст. 128-1 та ст. 270-1 КПК, відрізняється від тих осіб (часто їх теж називають спеціалістами), спеціальні знання яких слідчий (суд) використовує у формі усних консультацій при плануванні слідчих дій. Консультації цих осіб мають позапроцесуальний характер і не відображуються в матеріалах справи. Закон не надає процесуального статусу результатам діяльності спеціаліста, які мають право на існування тільки у формі позапроцесуального документу — висновку спеціаліста, і не визначає їх як можливе джерело доказової інформації. Звідси випливає однозначний висновок про те, що результати діяльності спеціаліста не є доказом [2].

Використання спеціальних знань у галузі дослідження аудіовізуальної продукції до порушення кримінальної справи дозволяє застосовувати швидкі дії для збору необхідних доказів, а саме: проведення в короткий термін повноцінного дослідження декількох тисяч ком-

пакт-дисків, аудіо- і відеокасет, значної кількості техніки, яка використовувалася для тиражування творів та їх поліграфічного оформлення, десятків і сотень документів, що зберігаються у пам'яті комп'ютерів і відіграватимуть роль доказів. Найчастіше спеціалістові потрібне спеціально обладнане комп'ютеризоване робоче місце, спеціальні методики дослідження, а іноді — використання всього обсягу професійних знань в галузі судово-експертного дослідження об'єктів авторського й суміжних прав, комп'ютерної техніки й інформаційних технологій, технічного дослідження документів.

Однак, результати попереднього дослідження не можуть замінити судову експертизу. Часто за своїм змістом й методами, що використовуються, дослідження спеціаліста відрізняється від судової експертизи лише статусом особи, що проводила дослідження, і формою підсумкового документа, у якому викладаються його результати. Висновок спеціаліста доказової сили не має, що приводить до того, що часто деякі об'єкти (наприклад, холодна зброя, наркотичні речовини, аудіовізуальні твори тощо) досліджуються двічі. Після порушення кримінальної справи призначається відповідна судова експертиза, що дублює попереднє дослідження. Це веде до необґрунтованих витрат робочого часу експерта та бюджетних й спеціальних коштів. Крім того, співробітники оперативно-розшукової служби не завжди мають можливості щодо отримання результатів спеціального дослідження до порушення кримінальної справи, тому що за рахунок бюджетних коштів провадяться лише судові експертизи, а на спеціальні дослід-

ження витрати з бюджету не передбачені [3].

Кримінально-процесуальний кодекс України передбачає можливість призначення й проведення експертизи тільки після порушення кримінальної справи. Однак, серед учених — юристів на проблему можливості провадження експертизи до порушення кримінальної справи є протилежні точки зору. Одна група вчених виступає за зміну кримінально-процесуального законодавства з метою надання права проводити експертизу до порушення кримінальної справи (Р.С. Белкін, Є.Р. Росінська, В.П. Бахін, Я.П. Нагноїний, Г.М. Надгорний, Л.М. Головченко й низка інших), інша вважає недоцільним і неправомірним проводити судову експертизу до порушення кримінальної справи (В.М. Савицький, У.І. Шиканов, В.Д. Арсенєв, В.Г. Гончаренко, Ю.К. Орлов та ін.) [4 — 14].

Наукова дискусія з цього питання триває вже більше 30 років, але із часом вона тільки набирає актуальності. Вірною є пропозиція надання права правоохоронним органам проводити експертизу до порушення кримінальної справи. На користь цієї точки зору говорить те, що в багатьох країнах такі норми кримінально-процесуального законодавства існують. Наприклад, у п.2 ст. 242 КПК республіки Казахстан є така норма: "У випадках, коли ухвалення рішення про порушення кримінальної справи неможливо без провадження експертизи, вона може бути призначена до порушення кримінальної справи" [15]. У відповідності до п. 2. ст. 173 КПК Білорусі "до порушення кримінальної справи можуть бути отримані пояснення, витребувані додаткові документи,

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

зроблені огляд місця події, експертизи, затримка й особистий обшук при затримці”, а згідно п. 2 ст. 226 — “до порушення кримінальної справи у відповідності зі статтею 173 чинного Кодексу допускається призначення судово-медичної експертизи для визначення причин смерті і інших експертиз, висновки яких можуть мати суттєве значення для вирішення питання про порушення кримінальної справи” [16].

Вилучена аудіовізуальна продукція може бути легітимною, або тільки частина продукції може бути контрафактною, тому що ознаки контрафактності на деяких зразках аудіовізуальної продукції (наприклад, відсутність контрольної марки України) ще не свідчать про те, що продукція є контрафактною (марку міг продавець переклеїти на упакування іншого екземпляру аудіовізуальної продукції). Та навпаки, ознаки заводського виробництва дисків і касет (їх упакувань, марок, поліграфічного оформлення тощо) ще не свідчать про те, що продукція є легітимною, бо вона могла бути виготовлена поза обсягом, що передбачений ліцензійною угодою. У даному випадку для виявлення “неочевидних” ознак контрафактності дисків і касет застосування спеціальних знань є необхідним. Тому, на наш погляд, було б доцільним експертне дослідження контрафактної аудіовізуальною продукції розпочинати при огляді місця події, де є десятки тисяч дисків і касет. Таким чином вилученню підлягатиме тільки та аудіовізуальна продукція, яка має ознаки контрафактності.

На нашу думку, у зв'язку зі спеціфічністю дослідження й багатоскладовістю зразків аудіовізуальної продукції (сам твір, його носій, по-

ліграфічне оформлення, позначення на диску й упакуванні, марка й наклейка тощо) а також з метою виключення необґрунтованого порушення кримінальних справ (рішення про відмову в порушенні кримінальної справи) ми пропонуємо внести зміни до КПК України, які надаватимуть право співробітникам прокуратури, слідства, органів дізнання призначати експертизи з дослідження контрафактної аудіовізуальної продукції до порушення кримінальної справи. Це б не дало змоги підозрюваній особі знищити контрафактний товар і документи, що підтверджують рух цього товару, закупівлю матеріалів і обладнання для тиражування контрафактної продукції, заготівлю носіїв аудіовізуальних творів, їхніх упакувань і поліграфічних обкладинок. Це підвищить оперативність виявлення злочинів та буде сприяти припиненню обігу контрафактної аудіовізуальної продукції на ринку України.

Судова експертиза взагалі й зокрема — аудіовізуальної продукції, є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві й процесуальною формою одержання нових і уточнення (перевірки) наявних доказів. Експерт зобов'язаний за результатами проведеного дослідження скласти висновок, що є самостійними доказом.

Згідно ст. 1 Закону “Про судову експертизу”, судовою експертизою є “дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду”. У статті 75 КПК України вказано, що “експертиза при-

значається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. ... Питання, які ставляться експертові, його висновок по них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта".

Спеціальними знаннями в кримінальному процесі є "знання, які властиві різним видам професійної діяльності, за винятком знань, що є професійними для слідчого та використовуються при розслідуванні злочинів з метою сприяння встановленню істини в справі у випадках, формах і порядку, що передбачені кримінально-процесуальним законом" [17].

Юридичні знання не відносяться до спеціальних знань, однак законодавство не відокремлює чітко спеціальні знання від неспеціальних (крім випадків встановлення причин смерті, тілесних ушкоджень, фізичного стану та віку обвинувачуваного, потерпілого тощо, коли експертиза призначається обов'язково). Тому слідчий (суддя) в усіх інших випадках сам визначає, чи є знання, що необхідні для вирішення будь-якого питання, спеціальними. У зв'язку з постійним розвитком науки і техніки деякі знання, що були спеціальними, стають загальновідомими. Поряд з цим, судова експертиза розвивається, межі спеціальних знань стають ширшими, з'являються нові об'єкти судової експертизи, нові методи дослідження, коло вирішуваних задач судової експертизи постійно зростає.

Чітко розмежувати загальнодоступні й спеціальні знання складно. У низці випадків слідчий (суддя), використовуючи загальнодоступні знання, може самостійно вирішити

те або інше питання. Однак результати, які будуть отримані при цьому, не матимуть доказового значення в справі. Результати повинні бути отримані у формі, що встановлена кримінально-процесуальним законодавством.

Серед учених-юристів обговорюється питання про межі використання слідчим власних знань при розслідуванні злочину й способах відбиття їхніх результатів у матеріалах справи. Вірною є точка зору Р.С. Белкіна, О.Р. Росинської, О.О. Ейсмана, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхова, Г.М. Надгорного та інших вчених, які вважають, що слідчий або суддя не тільки тому не має права провадити експертне дослідження, що він погано підготовлений у спеціальній галузі, але й тому, що одна й та сама особа не може подавати відомості про факти й оцінювати їхню вірогідність і доказовість.

Більшість знань припускає наявність досвіду. Досвід може бути здобутий у результаті: а) професійної підготовки (практичний досвід); б) діяльності у побуті (життєвий досвід). Виникає питання про критерії (межі) поняття практичного й життєвого досвіду.

М.К. Олександров, Р.С. Белкін, А.И. Вінберг, О.В. Дулов, В.Я. Колдін, В.Н. Махов, Ю.К. Орлов, О.О. Ейсман, Н.П. Яблоков та інші вчені розглядають як елемент спеціальних знань практичний досвід, а Г.М. Надгорний, В.Т. Заболоцький та З.М. Соколовський — у поняття "спеціальні знання" включають наявність життєвого досвіду. Г.І. Грамович, Н.І. Порубов та низка інших вчених вважають, що спеціальні знання включають як практичний досвід, так і життєвий.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Очевидно, що спеціальними знаннями є знання в певній галузі на сучасному рівні розвитку науки і техніки. *Досвід* — це сукупність практично засвоєних знань, навичок, уміння. Л.Г. Шапіро справедливо виділяє три основні складові елементи досвіду: знання; *навички* — уміння, що створені вправами, практикою; *уміння* — здатність робити що-небудь, з урахуванням придбаних знань та досвіду [18]. Ю.А. Букалов доповнює тлумачення поняття спеціальних знань в судочинстві, звертаючи увагу на те, що в їх зміст повинні входити, крім теоретичних знань, також досвід роботи зі спеціальності [19].

Контрафактна аудіовізуальна продукція, як і багато інших об'єктів судової експертизи, мають безліч властивостей (якостей), які присутні в матеріалізованому виді й тому доступні для експертного дослідження. Вивчення всіх властивостей, ознак об'єктів і їхніх відображень — підстава для нескінченних пошуків учених і судових експертів-практиків різних експертних спеціальностей. Ідучи цим шляхом, створюються наукові основи для організації нових родів, видів та підвидів судових експертиз, відкриваються додаткові можливості спільного вирішення завдань експертами різних спеціальностей.

Наприклад, при експертному дослідженні аудіовізуальної продукції необхідно використовувати спеціальні знання таких родів судових експертиз:

- 1) трасології (для встановлення способів виробництва аудіо-, відеокасет або компакт-дисків, їхнього упакування, марок, поліграфічних вкладишів і наклейок; ідентифікації обладнання, за

допомогою якого виготовлялися ці об'єкти тощо);

- 2) фоноскопії (для дослідження якості аудіо- або відеозапису, встановлення ознак монтажу, ідентифікації людини за голосом, ідентифікації апаратури запису тощо);
- 3) технічного дослідження документів (для дослідження способів і якості нанесення малюнків і написів на поверхню диску, касети і/або їхнє упакування, поліграфічні матеріали);
- 4) комп'ютерно-технічної (для виявлення слідів обробки цифрового запису, встановлення способів обробки тощо);
- 5) хімічної і/або біологічної (для дослідження матеріалів, з яких виготовлені аудіо-, відеокасети, компакт-диски, їхні упакування, вкладиші тощо);
- 6) об'єктів авторського і суміжних прав (для виявлення й розшифровки позначень на дисках і/або касетах, що свідчать про власників виключних прав на твори та інформації щодо факту передачі цих прав; для ідентифікації об'єкта авторського та/або суміжних прав тощо).

На тлі бурхливого розвитку техніки, відсутності досвіду розгляду справ про порушення авторського і суміжних прав у правозастосовчих органах, "піратський" бізнес удосконалюється і набирає обороти. Ознаки контрафактності касет і дисків стають усе більш "неочевидними". Тому надалі, на наш погляд, дослідження доцільно буде проводити у межах комплексної експертизи з метою економії часу слідчого, з метою збереження речових доказів, а також з метою одержання більш об'ємної і вірної картини події злочину.

На ефективність розслідування злочинів стосовно порушення прав інтелектуальної власності впливає вірність визначення роду (експертиза об'єктів інтелектуальної власності), виду (експертиза об'єктів авторського і суміжних прав) та підвиду експертизи (наприклад, експертиза аудіовізуальної продукції), своєчасність її призначення і послідовність проведення досліджень. Критерії віднесення судової експертизи до певного роду, виду та підвиду визначаються її предметом і об'єктами дослідження.

Предметом судової експертизи аудіовізуальної продукції є встановлення фактів (обставин), які пов'язані з виготовленням, тиражуванням та використанням певного твору (його носія, упакування, поліграфічного оформлення, контрольної марки тощо), встановлення фактів наявності/відсутності ознак контрафактності або інших ознак, фактів тиражування творів заводським способом і інших фактів (обставин справи), що можуть служити доказами по справі та встановлюються при дослідженні даних

об'єктів і/або відомостей стосовно цих фактів, що зафіксовані в матеріалах справи.

Об'єктами судової експертизи аудіовізуальної продукції є твори та/або їх носії (оптичні диски, аудіо- і відеокасети), упакування, поліграфічне оформлення, контрольні марки тощо, легітимні зразки продукції, обладнання для виготовлення дисків і касет, ліцензійні угоди про передачу виключних прав на твори та інші матеріали справи, що досліджуються (пізнаються) експертом для вирішення питань слідчого (суду), із застосуванням певних спеціальних знань.

Ефективність протидій аудіовізуальному піратству багато в чому залежить від використання у повному обсязі спеціальних знань не тільки у слідчих та судових діях, а й при перевірці до порушення кримінальної справи (при проведенні оперативно-розшукових дій). ♦

Література:

1. Шепітько В.Ю. *Криміналістика: словник термінів*. — К.: ІнЮре, 2004. — С. 224.
2. Надгортний Г.М., Ісакович В.М., Сегай М.Я. *Експерт і спеціаліст: проблема розмежування функцій // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: Збірник науково-практичних матеріалів*. — Х.: Право. — 2001. — С. 59 — 64.
3. *О внесении изменений в Закон Украины "О судебной экспертизе". Закон Украины № 1992-IV от 9.09.04: Ст.15 // ВВРУ*. — 2005. — №1. — С. 33.
4. Белкин Р.С., Мирский Д.Я. *Процессуальные аспекты назначения экспертизы в стадии возбуждения уголовного дела // Процессуальные аспекты судебной экспертизы: Сб. научн. тр.* — М.: ВНИИСЭ. — 1986. — С. 27 — 39.
5. Россинская Е.Р. *Судебная экспертиза в уголовном, гражданском и арбитражном процессе: практическое пособие*. — М.: Право и закон, 1996. — С. 5.
6. Бахин В.П. *Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования*. — К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1991. — 56 с.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

7. Нагнойный Я.П. О возможности назначения судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела // *Криминалистика и судебная экспертиза*. — К.: РИО МВД УССР. — 1967. — Вып.4. — С. 174 — 178.
8. Надгорный Г.М., Исакович Б.М. Заключение эксперта и его оценка в уголовном процессе: гносеологический аспект // *Криминалистика и судебная экспертиза: Междуведомственный научно-методический сборник*. — К.: МЮ Украины. — 2001. — Вып. 50. — С. 20.
9. Головаченко Л.Н. Реформирование системы экспертного обеспечения правосудия в Украине // *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф.* — Харків: Право. — 2002. — Вип.2. — С. 5 — 9.
10. Савицкий В.М. Надо ли реформировать стадию возбуждения уголовного дела? // *Сов. гос. и право*.-1974.-№8. - С. 8.-11.;
11. Шиканов В.И. Актуальные вопросы уголовного судопроизводства и криминалистики в условиях современного научно-технического прогресса. — Иркутск, 1979. — 42 с.
12. Арсеньев В. Д., Заблоцкий В. Г. Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела // *Сб. научн. тр.* — Красноярск: Изд-во Краснояр. Ун-та, 1986. — С. 16 — 26.
13. *Експертизи в судовій практиці: Навч. Посібник* / Гончаренко В.Г., Бергер В.Є., Булига Л.П. та ін. — К.: Либідь, 1993. — 197 с.
14. Орлов Ю.К. Экспертиза в досудебных стадиях уголовного процесса // *Правовые проблемы судебной экспертизы: Сб. науч. тр. №22*. — М.: ВНИИСЭ. — 1976. — С. 129 — 172.
15. Уголовно-процессуальный кодекс республики Казахстан от 13.12.1997 № 206-1 // www.pavlodar.com.
16. Уголовно-процессуальный кодекс республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-З / Под ред. Р.М. Асланова, А.И. Бойцова. — Минск: Юридический центр Пресс, 2001. — 602 с.
17. Махов В.Н. Сущность и понятие специальных познаний в советском уголовном процессе // *Вопросы борьбы с преступностью*. — М.: Юр. лит. — 1986. — Вып. 44. — С. 65.
18. Шапиро Л.Г. Использование специальных познаний при расследовании преступных уклонений от уплаты налогов. Дисс... кан. юрид. наук. — Саратов, 1999. — С. 20.
19. Букалов К.А. Применение товароведческих познаний при проведении комплексной ревизии по требованию следователя // *Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы*. — Саратов: СЮИ. — 1982. — Вып. 4. — С. 54.

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОЦЕСУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Володимир Нежиборець,
*учений секретар НДІ інтелектуальної власності,
кандидат економічних наук*

З самого початку реалізації проголошеного керівництвом України курсу на переведення національної економіки на інноваційний шлях розвитку виникли серйозні труднощі з фінансуванням цього процесу. Таке реформування потребує значних капіталовкладень, але ні держава, ні вітчизняні підприємці та бізнесмени їх не мають.

Що стосується вкладень в науку, то фінансовий капітал тут практично не бере участі. Так, за даними Держкомстату України, за останні роки, структура джерел фінансування НТР була: держбюджет — 30 — 35%; власні кошти — 5 — 8%; кошти вітчизняних замовників — 32 — 34%; кошти замовників іноземних держав — 20 — 22%; інші джерела — 5 — 7%. Питома вага інвестицій в нематеріальні активи зменшилась з 9,1% в 2002 р. до 2,4% у 2003р., а чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт за 2000-2003рр. — на 21,2 тис.чол, або на 17.5% [1].

Внаслідок цього, в Україні інноваційну діяльність здійснює лише кожне десяте підприємство (у розвинених країнах частка інноваційно активних підприємств сягає 70 відсотків). Як підсумок — частка інноваційної продукції в загальному об-

сязі промислового виробництва становить менше 7 відсотків.

На виконання завдань науково-технічних програм з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки виділяється менше 8% загального обсягу фінансування, а частка бюджетних асигнувань у фінансуванні інноваційних робіт складає всього близько 1,5%. Менше 2% інноваційно активних підприємств отримали кошти з бюджету для здійснення нововведень [1].

Для розбудови інноваційної економіки, особливо на перших етапах впровадження нововведень, необхідні значні фінансові ресурси, яких в Україні недостатньо. На думку учених [2] на найближчі десять років обсяги капітальних вкладень в необхідні інновації, які слід здійснити для забезпечення розширення основного капіталу на новій технологічній основі, мають становити 300 — 350 млрд. грн.

Надії на зарубіжні інвестиції не виправдалися. На закінчення 2003 року загальний обсяг приватних іноземних інвестицій в національну економіку склав 6,2 млрд. дол. США [3] (для порівняння: в Польщі — 30 млрд., Чехії — 23 млрд.).

Обсяги інвестиційних вкладень на порядок менші, ніж вимагають

потреби національної економіки. За деякими розрахунками [4] загальний обсяг необхідних іноземних інвестицій в економіку України зараз складає більше 40 млрд. дол. США.

За умов реформування економіки України, перехід на інноваційну модель розвитку означає, насамперед, пошук нових джерел фінансування для активізації інноваційної діяльності.

Перспективною формою фінансування інноваційних вкладень в Україні можуть стати спеціалізовані фінансові організації — **венчурні фонди** і компанії.

Особливістю венчурного фінансування є вкладення не стільки в ідею, скільки в менеджмент компанії. Венчурне інвестування принципово відрізняється тим, що має на увазі ідею партнерства між інвестором і компанією.

Для створення венчурних фондів має бути значною **підтримка держави** — вона має виступити ініціатором створення венчурних фондів, вкласти певний внесок у їх фінансову базу і, головне, організувати прискіпливий контроль за їх діяльністю з метою попередження різного роду махінацій. Причому держава може не прямо надавати кошти, а просто страхувати інноваційні ризики. За умови гарантій держави і довіри до неї, співзасновниками більш охоче можуть становитися недержавні фінансові структури.

В індустріально розвинених країнах помітну роль у подоланні кризи на ринку венчурного капіталу грає держава.

Існує різноманіття механізмів, за допомогою яких у розвинутих країнах світу держава бере участь у створенні сприятливого інновацій-

ного клімату і сприяє комерціалізації результатів дослідницької діяльності. В узагальненому вигляді застосовувані інструменти можна розділити на три великі групи. По-перше, ця пряма фінансова участь держави у виді фінансування визначених проектів (наприклад, участь у венчурному фінансуванні) чи організацій (наприклад, малих інноваційних фірм). По-друге, це підтримка зв'язків між державним і приватним сектором у науково-інноваційній сфері (державно-приватне партнерство). По-третє, це фінансування створення елементів виробничо-технологічної інфраструктури (технопарків, інкубаторів, офісів по просуванню технологій, і т.п.).

В підтримці комерціалізації результатів дослідницької діяльності найбільш відомою є програма **SBIR** (Small Business Innovation Research Program), яка запущена в США після прийняття в 1982 році Акта про розвиток малого інноваційного бізнесу (Small Business Innovation Research Act). У 1992 році Програма була доповнена і продовжена до 2000 року. Вона реалізується і в даний час. У рамках цього ж Закону була прийнята й інша програма — Передачі технологій малого бізнесу (STTR — Small Business Technology Transfer).

Програма SBIR покликана забезпечити початковим капіталом малий бізнес і допомогти йому брати участь у дослідницькій діяльності (ДД), яка фінансується урядом. Крім того, в останні роки велике значення також надається розвитку комерційних додатків результатів робіт, створених при фінансовій підтримці SBIR. У даній програмі **держава** виступає як свого роду **венчурний капіталіст**, вкладаючи

кошти у високоризикові проекти. Фінансовий внесок у програму повинні вносити федеральні відомства, чий бюджет на науку більш 100 млн.доларів. Розмір цих відрахувань постійно зростає. Спочатку це визначалося цифрою 0,5%, згодом — послідовно: 1%, 1,5%, 2%, а з 1996 року — не менше 2,5% [5].

Дані по 50 найбільш комерційно успішних компаніях, підтриманих у рамках Програми, свідчать про те, що державні вкладення цілком окупилися. Так сумарний обсяг продажів по колу цих компаній склав 9.1 млрд. доларів, — у 30 разів більше обсягу фінансування, виділеного на той момент у рамках SBIR. Притягнуті цими компаніями на третьому етапі приватні інвестиції склали 963 млн. доларів, що в три рази перевищувало вартість Програми. Число робочих місць зросло завдяки розвитку діяльності цих компаній з 1254 до 10287 [6].

Програма ANVAR, одна з найбільш відомих ініціатив з підтримки малого бізнесу, яка реалізується у Франції. ANVAR (Agence Nationale de Valorisation de la Recherche) — це Національне агентство по підвищенню інноваційної привабливості наукових досліджень. Воно є урядовим агентством із промислово-комерційним статусом, що було створене в 1979 р. для надання сприяння інноваційній діяльності в промисловості Франції, переважно в секторі малого і середнього бізнесу. Цей статус означає, що ANVAR працює як незалежний концерн, але його місія визначається урядом, і уряд же надає основні кошти у фонди Програми. ANVAR діє під егідою декількох міністерств, що відповідають за стан

справ у промисловості, у сфері наукових досліджень і в секторі малих і середніх підприємств. Щорічний бюджет ANVAR складає близько 215 мільйонів євро.

У рамках ANVAR існує кілька ініціатив. Так ANVAR надає фінансову підтримку інноваційним підприємствам і науково-дослідним лабораторіям, використовуючи дві основні форми. Одна форма підтримки являє собою безпроцентну позику на термін до 5 — 6 років, що підлягає поверненню у випадку успішного виконання проекту, і яка покриває до 50% загальних витрат, пов'язаних з виконанням інноваційного проекту чи проекту по передачі технології. Друга форма — надання грантів на суму до 38 000 євро. Фінансування може бути використане для підготовки і завершення інноваційних програм, створення інноваційних компаній, підвищення технологічного рівня малих і середніх підприємств (шляхом залучення дослідників, одержання і використання науково-технічної інформації і т.д.), а також стимулювання більш широкої участі малих і середніх підприємств у європейських проектах технологічного співробітництва в рамках організації "Юрека" (Eureka), в рамках інших регіональних чи міжнародних ініціатив.

Згідно даних агентства ANVAR, з 1981 по 1999 роки воно надало підтримку 22 000 кампаній і лабораторій, а також профінансувало 34 000 технологічних інноваційних проектів загальною вартістю 3,13 мільярдів євро.

У Канаді урядом була ініційована Програма сприяння промисловим дослідженням IRAP* (Industrial Re-

* Більш детальна інформація про програму IRAP на Інтернет-сайті <http://irap-pari.nrc-cnrc.gc.ca>.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

search Assistance Program), у рамках якої реалізується стратегія по стимулюванню канадських малих інноваційних підприємств. У рік по програмі виділяється 150 млн. доларів США, і кожен проект у середньому триває 5 років. Програма забезпечує стратегічний доступ малих підприємств до інформації, ресурсів і фінансування для того, щоб вони могли комерціалізувати результати своїх розробок. У 1999 — 2000 роках підтримку одержали більше 4 300 проектів, зв'язаних із промисловим розвитком, а в цілому Програма допомагає 12 000 канадських малих фірм підвищити їхній інноваційний потенціал.

Інноваційні ризики для малих підприємств знижуються за рахунок того, що усередині Програми створена мережа з більш ніж 260 промислово-технологічних радників, 140 партнерських організацій на регіональному рівні, відомих як "члени мережі", і більш 1 000 учасників усередині канадської технологічної мережі (The Canadian Technology Network).

Малі фірми, що брали участь у IRAP, мають на 20% більш високий рівень виживання в порівнянні з малими підприємствами, які уряд не підтримував.

У Швеції підтримка малих технологічних фірм здійснюється через Шведський Фонд промислового розвитку IDF (Swedish Industrial Development Fund*). Він здійснює кредитування і прямі інвестиції в малі фірми, продукція яких відноситься до пріоритетних областей технологічного розвитку (інформаційні і комунікаційні технології, науки про життя, промислові технології), а та-

кож має чисельність співробітників до 250 чоловік і оборот до 400 млн. SEK.

Для одержання кредиту малій фірмі необхідно продемонструвати, що проект має гарну комерційну перспективу і високий рівень менеджменту. Повна вартість проекту повинна бути не менше 4 млн. SEK. Кредит IDF може покрити до 50% повної вартості проекту. Процентна ставка кредиту оцінюється на ринковій основі. IDF пропонує різні схеми, у тому числі й конвертацію кредиту в акції компанії при успішному розвитку бізнесу.

IDF може здійснювати інвестування на різних стадіях розвитку проекту. Для одержання посівного капіталу компанія повинна довести, що проект містить унікальну ідею, має явний потенціал комерціалізації. Дуже важливим аспектом є демонстрація потенціалу нового бізнесу з погляду ринку, що розширюється. Права інтелектуальної власності на базові технології повинні належати компанії. При цьому IDF не надає гранти (безоплатне фінансування). У першу чергу IDF цікавиться технологічними компаніями, що вийшли з університетів. Сума первісних запитуваних інвестицій повинна бути в межах від 250 тис. SEK до 2 млн. SEK.

В даний час IDF зроблені інвестиції в більш ніж 300 компаній, і Фонд має у своєму портфелі акції на суму біля 390 млн. і інвестиції на суму 210 млн.

З метою стимулювання розвитку венчурного фінансування інноваційної діяльності у ряді закордонних країн держава не тільки створює відповідне правове середовище для

* Більш детальна інформація про програму IDF на Інтернет-сайті <http://www.industrifonden.se>.

стимулювання венчурних інвестицій у високотехнологічній сфері, але і бере безпосередню участь у різноманітних схемах змішаного бюджетно-приватного фінансування розвитку венчурного бізнесу. При цьому держава виступає нарівні з приватними інвесторами, визнаючи для себе можливість ризику втрати інвестицій.

З погляду управління державна присутність у структурах змішаного венчурного фінансування виражається в делегуванні представника держави в Ради Директорів чи Консультативні Ради.

Світовий ринок венчурного капіталу постійно розвивається, і одночасно спостерігається зростання участі урядових агентств у зборі фондів.

Наприклад, у США, на частку яких приходиться більш 3/4 світового обсягу венчурного капіталу, уряд бере участь у підтримці венчурного бізнесу опосередковано, через надання фінансування малим фірмам, а основними інвесторами у венчурній індустрії є пенсійні фонди (37,47% усіх засобів), банки і страхові компанії (21,77%), фонди (19,72%), приватні особи і родини (11,03%), корпорації (3,46%) [7]. З 1958 року існує державна програма SBIC (Small Business Investment Companies Program) — Програма Інвестиційних Компаній Малевого Бізнесу, що заповнює пробіл між можливостями венчурних компаній і потребами малого бізнесу в інвестиціях на стартовій стадії і на етапі росту.

У Європі співвідношення між основними інвесторами трохи відрізняється від американського в частині значно більшої питомої ваги державних інвестицій.

Цікавим є досвід Фінляндії й Ізраїлю, де на перших етапах фор-

мування венчурної індустрії значення держави має бути ключовим.

Формування венчурної індустрії у Фінляндії починалося виключно за рахунок державних інвестицій. Вони були використані в якості "посівного капіталу" (seed capital). Головною фінансовою установою, що фінансує початковий бізнес у високотехнологічній сфері, став Фінський Національний Фонд Досліджень і Розвитку — SITRA. Фонд має статус незалежного державного фонду під егідою парламенту і керується як фонд, а не як урядове агентство.

SITRA є гібридною програмою, у рамках якої здійснюється як пряме фінансування починаючих фірм (start-ups), так і вкладення засобів у регіональні фонди підтримки технологічних підприємств. SITRA фінансує фірми венчурним способом — в обмін на частку акцій, від 15% до 40%, і на суми від 200 тис. євро до 2 млн. євро. В даний час у портфелі SITRA близько 70 компаній і участь у шести регіональних фондах, що обслуговують в основному університети Фінляндії. Щорічні інвестиції з цього фонду складають близько 50 млн. євро. Як тільки компанії проходять перший етап становлення, до них починають надходити приватні кошти. У 2001 році обсяг притягнутих венчурних інвестицій у високотехнологічні компанії склав 500 млн. євро. У сумарному обсязі фінансування державні засоби складають 10%, однак роль державної підтримки значно вище. Державне фінансування є не тільки катализатором залучення зовнішніх інвестицій, але і направляє на придбання технічного досвіду учасниками венчурного бізнесу.

В Ізраїлі венчурна індустрія існує близько 12 років. У 1992 році Уряд

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Ізраїлю сформувало фонд фондів, чи інвестиційну компанію, що одержала назву "Yozma". Місія фонду полягала в створенні ринку венчурно-го капіталу в Ізраїлі.

Для оперативного керування фондом були призначені професійні венчурні фінансисти з досвідом роботи в промисловості і підпорядковувалися Раді директорів, які представляли державу.

Даний фонд фондів був використаний для капіталізації 10 інших венчурних фондів, кожний з капіталом 20 млн. доларів. До формованих фондів пред'являлася вимога наявності американського чи європейського партнера, для того щоб вони навчали ізраїльських колег методиці і принципам інвестування, розвитку компаній і ведення справ фонду. В обмін фонд одержував 8 млн. доларів з фондів "Yozma" (чи 40% свого бюджету). Інші засоби партнери створюваного фонду повинні були знайти самостійно. У випадку успіху партнери могли викупити частку держави за символічні відсотки (7% від прибутку на цю частку).

Програма "Yozma" виявилася дуже успішною: 10 фондів були створені протягом трьох років, і загальні чисті інвестиції в них склали 256 млн. доларів, з яких 80 млн. доларів було профінансовано "Yozma". Згодом 8 з 10 фондів були викуплені приватними співзасновниками, і сам Фонд фондів також приватизований. Таким чином, завдяки тимчасовому використанню державних інвестицій Ізраїлю, було притягнуте фінансування, у 50 разів більше обсягу державних інвестицій, а число технологічних компаній перевищило 4 000.

Варто виділити кілька факторів, що сприяли успішній реалізації ідеї

створення регіональних венчурних фондів в Ізраїлі. По-перше, Ізраїль не мав багатих природних ресурсів, і тому альтернативи у вигляді високоприбуткових сировинних галузей не було. По-друге, на початку 90-х років в Ізраїль імігрувало близько 900 тис. громадян з колишнього СРСР, серед яких близько 40% мали вищу технічну освіту, а 25% — наукові ступені і досвід роботи в державних наукових організаціях. Ці трудові ресурси найбільш ефективно могли бути задіяні у високотехнологічній сфері. По-третє, велика допомога Ізраїлеві виявлялася з боку США. Близько 70% сумарного капіталу створених венчурних фондів мало американське походження. Крім того, чимало компаній, що одержали фінансування з венчурних фондів, керувалися фахівцями зі США.

Слід зазначити, що "фондова" схема державної участі у створенні венчурної індустрії базується на довірі держави приватному сектору і на передачі цьому сектору права прийняття стратегічних рішень. У країнах з низьким рівнем соціального капіталу (тобто там, де високий рівень корупції, наявність неналежної мотивації діяльності тощо) ефективність фондової схеми може виявитися невисокою.

У той же час у країнах, що розвиваються, немає фондової інфраструктури і ринку капіталів, тому створення за участю держави фонду фондів саме може компенсувати "провали ринку" (market failure). Держава на етапі становлення венчурної індустрії практично підмінює "бізнес-ангелів", що є основним джерелом фінансування на найбільш ранній "посівній" стадії.

Держава може надавати венчурне фінансування через спеціальні про-

грами чи фонди, що необов'язково є "фондами фондів". Наприклад, у **Великобританії** участь держави у венчурному фінансуванні здійснюється через Інноваційний фонд вищої освіти — Higher Education Innovation Fund (**HEIF**). HEIF був заснований у 2000 р. і виділяє "посівне" фінансування для венчурних проєктів, з урахуванням регіональних пріоритетів. З грудня 2001 р. по квітень 2002 р. HEIF підтримав 89 проєктів на суми від 200 тисяч до 5 млн. фунтів стерлінгів, які виплачуються протягом трьох років. Загальна сума виділених коштів склала більш 77 млн. Заява для одержання фінансування з HEIF повинна бути у формі бізнес-плану, де описані заходи, що будуть проведені в рамках даного проєкту, з чітким визначенням усіх показників очікуваних результатів. Ризики і непередбачені обставини, пов'язані з виконанням проєкту, повинні бути проаналізовані. Заявка розглядається групою експертів і рішення приймається на основі наступних розумінь: відповідність цілям HEIF, відповідність регіональним і національним потребам, здатність залучити ресурси з інших джерел (приватний сектор). Засоби виділяються на три роки.

У **Сінгапурі** держава розділяє ризики венчурних інвестицій через Програму підтримки технологічних інвестицій (Technopreneur Investment Incentive Scheme — **ТІІ***). Ця програма дає починаючим компаніям можливість страхування можливих збитків від їхніх інвестицій. При наявності статусу ТІІ компанія має право випустити сертифікат для своїх інвесторів на інвестиції понад 3 млн. доларів Сінгапуру. Маючи

такі сертифікати, інвестори можуть, в період терміну їхньої дії, відняти будь-які втрати від інвестицій зі свого оподаткованого доходу.

При цьому пред'являються наступні вимоги до починаючої компанії: вона повинна бути зареєстрована в Сінгапурі, основна діяльність компанії також повинна здійснюватися в Сінгапурі, і фірма повинна існувати не більш одного року, статутний капітал компанії повинний складати як мінімум \$10 тис. доларів Сінгапуру; вона повинна знаходитися на початковому рівні розвитку нової технології, процесу чи послуги в сфері високих технологій.

При цьому не пред'являється особливих обмежень стосовно власників компанії. Іноземні компанії можуть також одержати фінансування по програмі ТІІ у тому випадку, якщо Сінгапур хоче скористатися у майбутньому результатами, отриманими в таких компаніях.

Компанія може користатися затвердженим статусом ТІІ не більше п'яти років. Продовження терміну дії статусу не передбачається. У тому випадку, якщо компанія вирішить почати нову діяльність, що задовольняє вимогам програми ТІІ, потрібно буде створювати нову компанію.

Інвестиції в компанію повинні задовольняти наступні вимоги: бути у формі звичайних акцій компанії; акції не повинні передбачувати ніяких умов, що усуває їхній ризик; акції повинні бути видані і придбані інвестором протягом періоду, коли компанія має статус ТІІ; у рамках ТІІ збиток буде визнаний у тому випадку, якщо акції були продані між початком другого і кінцем шостого року з моменту купівлі акцій; сума

* Більш детальна інформація про програму ТІІ на Інтернет-сайті http://www.sedb.com/edbcorp/sg/en_uk/index/startups/financing/technopreneur_investment

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

кожної інвестиції повинна складати як мінімум 1 тис. доларів Сінгапуру; інвесторами можуть бути як компанія, так і приватна особа. Приватною особою може бути так само і засновник компанії (виключення складають акції, що розподіляються між службовцями компанії, а також службовцями, що виконують ринкові угоди з акціями компанії).

Ефективний інноваційний процес можливий тільки при наявності зв'язків між учасниками процесу комерціалізації — науковими організаціями і вузами, малими фірмами, великою промисловістю. Для стимулювання розвитку цих зв'язків, у тому числі через підтримку спільних досліджень на доконкурентній стадії, у різних країнах реалізуються відповідні програми.

У США в 1992 році була почата програма Small Business Technology Transfer (STTR) підтримки контрактних робіт державних дослідницьких організацій для підприємств малого бізнесу. Основною метою програми є розширення фінансових можливостей малих компаній для створення конкурентоздатних товарів на базі новітніх технологій, а також забезпечення додатковими засобами державних дослідницьких організацій. Мета програми також складається в створенні сприятливих умов для університетів і федеральних наукових центрів у просуванні розроблених ними високотехнологічних продуктів на ринок, з використанням комерційного досвіду підприємств малого бізнесу.

Програма STTR надає фінансову підтримку підприємствам малого

бізнесу тільки для здійснення ними спільних досліджень і розробок з університетами і федеральними науковими центрами. За умовами програми внесок з боку наукової організації повинний складати не менш 30%, а внесок малого підприємства — не менш 40%. Дослідницька організація і мала фірма повинні укласти між собою угоду про те, як створювана спільно інтелектуальна власність буде розподілена між ними. У Програмі також беруть участь Федеральні агентства, що виділяють фінансування у відповідності зі своїми внутрішньовідомчими пріоритетами, відбирають і частково фінансують проекти зі своїх бюджетів.

У Гонконгу уряд реалізує Програму підтримки інновацій і технологій (The Innovation and Technology Support Programme — ITSP*), метою якої є надання підтримки в реалізації НДДКР, спрямованих на інноваційну і технологічну реструктуризацію промисловості. Учасниками програми стають, головним чином, університети, наукові організації, компанії і торгові асоціації.

З моменту заснування ITSP у 1999 році і за період до 31 грудня 2002 року було схвалено 114 проектів на загальну суму 569 мільйонів доларів США.

Ще одна програма подібного роду — Програма співробітництва університетів із промисловістю (The University-Industry Collaboration Programme — UICP**). Метою програми є співфінансування проектів НДР, проведених приватними компаніями в співробітництві з університетами. Це сприяє залученню

* Більш детальна інформація про програму ITSP на Інтернет-сайті <http://www.itf.hk/eng/ITSP.asp>

** Більш детальна інформація про програму UICP на Інтернет-сайті <http://www.itf.gov.hk/eng/UICP.asp>

інвестицій приватного сектора в дослідження і розробки. При цьому фінансування з боку держави і промисловості є паритетним, і одночасно приватний сектор одержує можливість використовувати знання і ресурси університетів.

З державних коштів покривається до 50% витрат, включаючи заробітну плату дослідників, устаткування та інші витрати по проекту. Інші 50% вносить приватна компанія-учасник. По закінченні проекту права інтелектуальної власності на отримані результати передаються приватній компанії. Для участі в програмі приватна компанія повинна самостійно домовитися з університетом про проведення спільного дослідження, про деталі проекту і підсумкових результатів.

З моменту заснування UICP, с листопада 1999 року до 31 грудня 2002 року було схвалено 97 проектів на загальну суму 122 мільйона доларів США.

В останні роки уряди різних країн усе більше уваги приділяють питанням підтримки розвитку зв'язків між промисловістю і науковими організаціями. Дослідження, проведене в 2001 році Департаментом тор-

гівлі і промисловості Великобританії [8], показало, що ті промислові компанії, що взаємодіють з університетами, мають більш високі показники роботи (табл. 1).

Такі країни як США і Великобританія вдаються до різних програм державної участі в розвитку венчурного бізнесу в основному в періоди спаду активності, застосовуючи переважно *методи непрямого стимулювання* (податкові пільги, розширення числа потенційних приватних інвесторів шляхом ослаблення законодавчих обмежень тощо).

Разом з тим у США продовжує функціонувати і почата ще в 1958 р. програма підтримки інвестиційних компаній малого бізнесу SBA (Small Business Administration), у завдання якої входить забезпечення державних гарантій певної частини вкладень у венчурний бізнес. Тоді ж з'явилася безліч так званих SBIC (Small Business Investment Companies), компаній, що інвестують у малий бізнес. Їхнє існування забезпечувала державна система, що приймає на себе частину ризиків на початковій стадії фінансування проектів. З 1995 р. аналогічна SBIC-схема з'явилася в Німеччині [9, 10].

Таблиця 1

Вплив коопераційних зв'язків на показники роботи промислових фірм

	Зростає різноманітність товарів і послуг	Нові ринки	Поліпшення якості товарів і послуг	Зниження питомих трудозатрат
Підприємства, що не співробітничать з університетами	42%	40%	46%	33%
Підприємства, що виконують коопераційні проекти з університетами	82%	81%	85%	65%

У Японії венчурний бізнес також починався з ініціативи держави: перші три фірми створені в 1963 році міністерством міжнародної торгівлі і промисловості за рахунок коштів уряду, префектур і банків. Перші фірми відразу стали функціонувати по типу американських: надавати не кредити, а акціонерні вкладення. За 22 роки діяльності три напівурядові фірми венчурного капіталу підтримали близько 2000 компаній. У 1975 році було створено Центр венчурного підприємництва.

Важливим елементом японської системи підтримки малого і середнього бізнесу є система законодавчого забезпечення. Вона включає цілий комплекс законів, що були прийняті в останній період, але не відразу, не одноразово, а вводилися поступово, починаючи з закону про створення Державного управління по підтримці малих інноваційних підприємств, за яким пішли закони: про Державну корпорацію по фінансуванню малих інноваційних підприємств; про систему погашення позик малих інноваційних підприємств; про кооперації; закон з основ політики по малих інноваційних підприємствах тощо. Варто підкреслити, що мова йде не про одноразово діючі закони. Як тільки в Японії починається ріст безробіття, в дію вступають чергові нові закони, що сприяють малому і середньому підприємству [11, 12].

Участь держави гарантує у ряді випадків більш сприятливі умови для реципієнтів венчурного капіталу.

Так, фінансований урядом Данії фонд VaekstFonden не вимагає відшкодування наданих їм кредитів у випадку провалу проектів малого бізнесу, розрахованих на створення

нових технологій. Діюча в Нідерландах схема Technical Development Credits передбачає надання малому бізнесу позик, що також можуть не повертатися у випадку технічної чи комерційної невдачі. Шведський інвестиційний фонд ALMI Foretagspartner AB, основним акціонером якого є уряд, звільняє фірми, що одержали на 6-10 років кредити з метою забезпечення стартового капіталу, від сплати відсотків у перші два роки і виплати самого боргу по позиції протягом перших чотирьох років.

Іншою поширеною формою сприяння розвитку венчурного бізнесу є різні схеми державних гарантій інвестицій на випадок невдалого завершення фінансованих проектів малого бізнесу. Відповідна програма гарантованих позик, здійснювана Адміністрацією по справах малого бізнесу США, поширюється на 75% суми позики на створення нових компаній і розвиток малих фірм із високим потенціалом росту. У Канаді обсяг наданих аналогічною програмою гарантій досягає 90%.

У Німеччині і Франції для таких цілей створюються спеціальні фінансові інститути, де держава виступає як великий акціонер чи вторинний гарант.

Програма, яка орієнтована на інвестиції венчурних фондів, діяла в 1981 — 1995 р. у Нідерландах і припинила існування після того, як венчурний бізнес одержав досить широке поширення. В другій половині 90-х років програми аналогічної спрямованості були ініційовані в Австрії, Данії і Фінляндії [9].

Зіптовхнувшись з проблемою скорочення припливу зарубіжних інвестицій, багато урядів прискорили лібералізацію інвестиційних режимів.

Так 234 з 248 змін, внесених у системи регулювання у 70 країнах світу у 2002 році, були спрямовані на створення більш сприятливих умов для іноземних інвестицій [13].

Аналіз досвіду західних країн свідчить про те, що:

- венчурний бізнес став самостійною частиною ринку, особливо значною з точки зору підтримки науково-технічного й економічного прогресу;
- на теперішній час не існує єдиної стратегічної ініціативи, що генерувала б істотне збільшення активності венчурного капіталу. Підтримка розвитку діяльності венчурного капіталу вимагає широкого кола акцій, спрямованих як у напрямку попиту, так і в напрямку пропозиції ризикового капіталу. Для стимулювання сторони, що фінансує, повинні бути зацікавлені як фінансові інститути, так і приватні інвестори;
- з точки зору прямої державної участі в розвитку венчурного бізнесу в останні роки спостерігаються наступні тенденції:
 - 1) підсилюється пряма державна участь у розвитку венчурного бізнесу, особливо в тих країнах, що на початку 90-х років помітно відставали від країн-лідерів (приклад — Німеч-

чина, Ізраїль, Фінляндія).

- 2) при державній участі створюються інфраструктури (фонди фондів) для стимулювання розвитку венчурного фінансування.
- 3) найбільш успішні венчурні програми фінансуються урядом, але керуються професіоналами з приватного сектора. Практика показала, що хоча уряд і повинний контролювати й оцінювати результати функціонування таких програм, його участь у прийнятті інвестиційних рішень повинна бути мінімальною;
- 4) усе більше країн йдуть далі простого режиму відкритості для іноземних інвестицій і беруть на озброєння більш цілеспрямовані і вибіркові стратегії адресної роботи з інвесторами і заохочення інвестицій. ♦

Література:

1. Річна статистична інформація. // www.ukrstat.gov.ua.
2. Петрусенко М. Без інновацій до Євросоюзу не увійти // Урядовий кур'єр. — 10 квітня 2002.
3. Валентин Землянський Інвестиційний бум-бум // Дзеркало тижня. — 17-23 січня 2004. — №2 (477).
4. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Гець В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. — К.: Знання України, 2002. — С. 138.

5. Об инновационной деятельности в различных странах // Аналитический вестник. — www.mag.innov.ru.
6. Совершенствование экономических механизмов государственного регулирования коммерциализации результатов научных исследований и разработок. // www.zi.ru/problems.asp?ob_no=1968
7. *Science and Engineering Indicators*. — 2002. — NSF, NSB, vol.1. — P. 6-36.
8. *Community Innovation Survey, UK, DTI/ONS, 2001*.
9. А. Дагаев. Венчурный бизнес: управление в условиях кризиса // Международный журнал "Проблемы теории и практики управления". — 2003. — №3. — www.ptri.ru/issues/3_03/12_3_03.htm.
10. И. Дворжак, Я. Кочишова, П. Прохазка. Венчурный капитал в странах Центральной и Восточной Европы. // www.business.rin.ru/cgi-in/search.pl?action=view&num=342231&razdel=40&w=0#.
11. Об инновационной деятельности в различных странах. Аналитический вестник. // www.mag.innov.ru.
12. Илья Франк. Венчурный бизнес: мировая практика. // www.rvca.ru/rvf/public/p_vc_5_2002.html.
13. UNCTAD, *World Investment Report 2003. FDI Policies for Development: National and International Perspectives, table 1.8*.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ПАТЕНТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЄВРОПІ

Закон, що регулює питання патентної охорони програмного забезпечення в Євросоюзі — "*Computer Implemented Inventions Directive*" — був прийнятий Радою ЄС разом з поправками, які практично не обмежують патентування програм. Саме в такому вигляді найближчим часом зазначений закон буде представлено для голосування в Європарламенті. Для його відхилення проти закону повинно проголосувати 2/3 всіх депутатів Європарламенту, що, на думку фахівців, маловірогідно. Отже, можливо, незабаром ми станемо свідками приєднання Європи до моделі патентного законодавства США — "ніяких обмежень на патенти".

За матеріалами <http://www.linux.org.ru>

ГЕОГРАФІЧНЕ ЗАЗНАЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Валентина Крижна,

завідувач лабораторії передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності, доцент кафедри цивільного права Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

В умовах ринкової економіки досить часто на попит продукції впливає місце її походження. Пояснюється це тим, що в більшості випадків особливі властивості товару, його певні якості, репутація чи інші характеристики обумовлені впливом природного і людського фактора. Інформувати про наявність зазначених характеристик покликано географічне зазначення, яке є одним із правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту товарів та послуг.

Якщо торговельні марки, винаходи, корисні моделі, промислові зразки одержують правову охорону з моменту визнання їх такими компетентним органом і оформлення прав на них, то механізм охорони походження товарів істотно відрізняється. Зазначення походження товарів мають іншу правову природу. В силу об'єктивного існування географічного об'єкта (країни, населеного пункту, регіону і т.п.) будь-яка особа вправі користуватися вказівками на нього за умови, що результати її праці у вигляді товарів чи послуг пов'язані з цим географічним місцем. Виконання будь-яких формальностей для цього не потрібно, оскільки дане зазначення є об'єктом загального користування, і права на

нього не можуть монополюю належати певній особі.

На сьогодні дослідження з цієї тематики є досить актуальними, оскільки кожна держава намагається уникнути неправомірного використання географічних зазначень. Пояснюється це тим, що такі особи своїми діями не тільки не сприяють збереженню й удосконаленню властивостей і особливостей товарів, вироблених підприємствами, що мають на це право, але нерідко приводять до втрати цих властивостей [1, С. 49].

В Україні аналізованому об'єкту інтелектуальної власності присвячені положення глави 45 Цивільного кодексу України, який набув чинності з 1 січня 2004 р. (далі — ЦК), та Закону України "Про охорону прав на зазначення походження товарів" від 16.06.1999 р. (далі — Закон).

Однак на сьогодні має місце певна термінологічна невідповідність в зазначених нормативних актах. Так, ЦК передбачає право інтелектуальної власності на **географічне зазначення**, а Закон — на **зазначення походження товару**, під яким розуміє *просте зазначення походження товару і кваліфіковане зазначення походження товару*, яке

включає назву місця походження товару і географічне зазначення походження товару.

Метою даної статі є з'ясування співвідношення між зазначеними поняттями ЦК і Закону. Для цього необхідно провести розмежування між зазначенням походження товарів і видовою назвою товарів, а також між назвою місця походження товару і географічним зазначенням походження товару.

Незважаючи на те, що до проблематики географічних зазначень взагалі неодноразово зверталися науковці [1 — 3], однак термінологічна невідповідність залишилася за межами їх уваги.

Зазначення походження товарів і видова назва товарів.

Від зазначень походження товарів варто відрізнити видову назву товару, тобто застосовувану в назві товару назву географічного місця, в якому спочатку товар цього виду вироблявся, але яка згодом стала загальноживаною в Україні як назва певного виду товару безвідносно до конкретного місця його походження. Наприклад, швейцарський сир, маргарин "Ленінградський", ковбаса "Одеська", "Московська" тощо. Якщо видова назва товару відображає в першу чергу зв'язок "товар - якість", то зазначення походження товару відображає зв'язок "місце — товар".

Просте зазначення походження товару — будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Прикладом словесних позначень може бути: "Зроблено в Україні", "Виготовлене в м. Харкові", "Маслини з Іспанії". Графічні зобра-

ження Ейфелевої вежі асоціюються з Парижем, пірамід — з Єгиптом, Кремля — з Москвою, статуї Волі — зі США, Золотих Воріт — з Києвом, Дзеркального струменя — з Харковом.

Основна функція простого зазначення походження товару — інформативна — визначити географічне місце, де вироблений товар чи надана послуга. Правова охорона простого зазначення походження товару надається без реєстрації на підставі його використання і полягає в недопущенні використання позначень, що є фальшивими чи такими, що вводять споживачів в оману щодо дійсного географічного місця походження товару.

Поняття та види кваліфікованого зазначення походження товарів.

Кваліфіковане зазначення походження товарів відбиває більш складний зв'язок "місце — особливі властивості, конкретні якості чи репутація, інші характеристики товару". У цьому випадку передбачається прямий зв'язок між якістю продукту, наявністю в нього конкретних особливостей або інших характеристик і місцем його виробництва. До того ж наявність цих якостей у товарі є постійною і обумовлена природними умовами чи характерним для даного географічного місця людським фактором, що об'єктивно існує в зазначеному географічному місці.

Кваліфіковане зазначення походження товару включає назву місця походження товару і географічне зазначення походження товару.

Назва місця походження товару — назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із зазначеного геогра-

фічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором.

Географічне зазначення походження товару — назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Розмежування між назвою місця походження та географічним зазначенням походження проводиться, насамперед, за ступенем залежності особливих характеристик товару від природних умов місця походження товару. Для назви місця походження ця залежність обов'язкова: хоча особливі властивості товару, позначеного нею, можуть залежати і від людського фактора, характерного для даної місцевості, однак обов'язково в поєднанні з природними умовами (використанням місцевої сировини, кліматичних умов, корисних копалин тощо).

До географічного зазначення походження висуваються більш лояльні вимоги. Особливі характеристики, якість і репутація можуть залежати як від природних умов, так і від людського фактора, а також можуть бути обумовлені поєднанням природних умов і професійного досвіду, традицій і етнографічних особливостей, характерних для даної місцевості.

Також обов'язковим для назви місця походження є вимога, що властивості товару виключно або головним чином зумовлені самою природою та людським фактором. Для географічного зазначення походження у цьому ж контексті використовується термін "в основному", тобто допускається менш твердий зв'язок. Таким чином, прикладом назви місця походження є мінеральна вода "Миргородська", краснодарський чай тощо, а географічного зазначення походження — петриківський дерев'яний розписний посуд, вологодські мережива тощо.

До того ж виробництво (видобування) і переробка товару, позначеного назвою місця походження, здійснюються в межах зазначеного географічного місця, а для географічного зазначення походження — достатньо, щоб хоча б основна складова позначеного цією назвою товару вироблялася або перероблялася в межах зазначеного географічного місця. Отже, для географічного зазначення походження сировина може бути привезена з інших регіонів і піддатися істотній переробці, достатній для надання характерних рис готовому товару.

Таким чином, якщо взяти географічне місце м. Миргород, то прикладом простого зазначення походження товару буде: м. Миргород Полтавської області або сільгоспродукти з Миргорода, а кваліфікованого — Миргородська мінеральна вода (назва місця походження) та Миргородський фарфоровий посуд (географічне зазначення походження).

Не надається правова охорона кваліфікованому зазначенню походження товару, що не відповідає вищезазначеним умовам надання правової охорони; суперечить публічно-

му порядку, принципам гуманності та моралі; є видовою назвою товару; правильно вказує на географічне місце виготовлення товару, але створює у споживачів помилкове уявлення про те, що товар виготовлено в іншому географічному місці (наприклад, Париж у США); є назвою сорту рослини чи породи тварини і тому здатне ввести в оману споживачів щодо дійсного походження товару.

Правова охорона може бути надана однаковим зазначенням походження товару, що використовуються для позначення різних за властивостями однорідних товарів, за умови забезпечення при використанні цих зазначень відмінностей, достатніх для запобігання введенню в оману споживачів щодо дійсної ідентифікації товарів. Що стосується омонімічних зазначень походження товару, то вони охороняються за умови забезпечення запобігання введенню в оману споживачів щодо дійсної ідентифікації товару, географічного місця походження товару або його меж.

Правова охорона не надається кваліфікованому зазначенню походження товару, пов'язаному з географічним місцем в іноземній державі, якщо Україна не має відповідної угоди з іноземною державою про взаємну охорону цього виду зазначень походження товару або це зазначення не охороняється у відповідній іноземній державі.

При зіткненні прав на назву місця походження товару і торговельної марки законодавець перевагу віддає першому з зазначених. Так, не може бути підставою для відмови в наданні правової охорони заявленій назві місця походження чи заявленому географічному зазначенню

походження товару зареєстрована в Україні торговельна марка, що складається тільки з цього позначення або містить у собі заявлене позначення як елемент.

Реєстрація кваліфікованого зазначення походження товару і права на його використання.

Оскільки кваліфіковане зазначення походження товару є об'єктивно існуючою реальністю, що обумовлена самою природою, то право на цей засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг не може належати одній особі. У зв'язку з цим існує необхідність внести кваліфіковане зазначення походження товару до Державного Реєстру України кваліфікованих зазначень походження товару, і тільки потім зацікавленим особам при наявності необхідних умов може бути видане свідоцтво на право використання кваліфікованого зазначення походження товару.

Таким чином, існує два етапи в одержанні прав: реєстрація кваліфікованого зазначення походження товару та надання права на використання зареєстрованого зазначення походження товару.

Відповідно до ст. 501 ЦК, право інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати державної реєстрації цього права, якщо інше не встановлено законом.

ЦК до суб'єктів права інтелектуальної власності на географічне зазначення відносить виробників товарів, асоціації споживачів, інших осіб, визначених законом. Закон "Про охорону прав на зазначення походження товарів" розрізняє суб'єктів права на реєстрацію і суб'єктів права на його використання. Так, право на реєстрацію кваліфіко-

ваного зазначення походження товару мають: особа чи група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць. Відповідно право на використання зареєстрованої назви місця походження товару або зареєстрованого географічного зазначення походження товару мають, за умови реєстрації цього права, виробники, які в географічному місці, зазначеному в Реєстрі, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.

Обидва етапи реєстрації можуть бути здійснені одночасно: якщо заявка на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару подається особою, яка виробляє товар, для якого заявляється зазначення, заявка вважається одночасно і заявою на реєстрацію права на використання цього зазначення (п.1 ст. 10 Закону "Про охорону прав на зазначення походження товарів").

Реєстрація проводиться шляхом внесення до Реєстру необхідних даних про кваліфіковане зазначення походження товару і/та осіб, що мають право на використання зареєстрованого зазначення походження товару. Дані про реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару і/чи права на його використання публікуються в офіційному бюлетені Держдепартаменту "Промислова власність".

Заявка на реєстрацію в іноземній державі кваліфікованого зазначення походження товару, пов'язаного з географічним місцем на території України, може бути подана тільки після його реєстрації в Україні (ст. 16 Закону "Про охорону прав на зазначення походження товарів").

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення є чинним з дати, наступної за датою державної реєстрації, і охороняється безстроково за умови збереження характеристик товару (послуги), позначених цим зазначенням (ст. 504 ЦК).

Що стосується права на використання зареєстрованого зазначення походження товару, то воно засвідчується свідоцтвом про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару і обмежено в часі строком дії свідоцтва — 10 років з дати подачі заявки. Термін дії свідоцтва може бути продовжений Держдепартаментом на наступні 10 років на підставі заяви, поданої власником свідоцтва, протягом останнього року його дії, за умови надання підтвердження спеціально уповноваженого органа, що власник свідоцтва виробляє товар у географічному місці, зазначеному в Реєстрі, а характеристики товару відповідають характеристикам, внесеним до Реєстру. Заява власника свідоцтва про продовження терміну його дії може бути подана протягом шести місяців після закінчення строку дії свідоцтва, за умови сплати за цей строк збору, збільшеного на 50 відсотків.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна зробити висновки, що термін ЦК "географічне зазначення" за змістом відповідає передбаченому Законом поняттю

"кваліфіковане зазначення походження товару". Отже, якщо Закон розглядав географічне зазначення походження товару поряд з назвою місця походження товару як різновид кваліфікованого зазначення по-

ходження товару, то можна констатувати, що у зв'язку з прийняттям ЦК відбулося розширення поняття географічного зазначення. ♦

Література:

1. Бондарев Е.М. Місце географічного зазначення походження товару в національному законодавстві // Становлення правової держави в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання. — 2001. — С. 45 — 50.
2. Дмитрієва С. Деякі аспекти правової охорони зазначення походження товару в Україні // Право України. — 2003. — № 2. — С. 79 — 83.
3. Кожарська І. Міжнародна практика охорони прав на географічні зазначення походження товарів // Інтелектуальна власність. — 2001. — №12. — 2001. — С. 26 — 31.

ЦІКАВО ЗНАТИ

“БІОНІЧНЕ” ОКО

Людина для сприйняття інформації з навколишнього середовища більш за все використовує органи зору. Втрата зору або його відсутність накладає на людину неабиякі обмеження та супроводжується психологічним стресом. Аби допомогти таким людям та повернути їх до повноцінного життя, група вчених з університету Південної Каліфорнії в Лос-Анджелесі створила "біонічне" око і провела перші його клінічні випробування.

"Біонічне" око складається з мініатюрних відеокамер на окулярах і імплантату з бездротовим приймачем розміром 4x5 мм, який "вживлюється" під шкіру вище за вухо. Сигнали з відеокамер поступають на 16 електродів "протеза", які "електрично стимулюють" здорові клітини сітківки ока пацієнта, а оптичний нерв передає сигнали до візуальних центрів мозку.

За допомогою цього пристрою вдалося частково відновити зір трьом пацієнтам, що втратили його унаслідок невиліковної хвороби. Як стверджують дослідники, пацієнти змогли відрізнити світло від темряви і розпізнати прості предмети.

Надалі планується довгострокове дослідження, яке покликане удосконалити технологію "біонічного" ока та продемонструвати її ефективність.

За матеріалом <http://www.news.independent.co.uk>

БОРОТЬБА З ONLINE ПІРАТСТВОМ ТА ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ*

У своєму виступі на конференції в Римі, помічник Генерального прокурора США Laura H. Parsky зацентрувала увагу учасників на тому, що крадіжка інтелектуальної власності — чи у вигляді контрафактних частин автомобілів, чи піратського програмного забезпечення — однаково загрожує здоров'ю та безпеці економіки. Тому Департамент юстиції Сполучених Штатів надав захисту прав інтелектуальної власності статусу найвищого законодавчого пріоритету.

Як зазначила Laura H. Parsky, швидке зростання піратства та контрафакції є одним з наслідків розвитку нових технологій. Для ефективного подолання цих проблем недостатньо покладатися лише на традиційні підходи для забезпечення правопорядку, необхідна тісна співпраця федеральних органів розслідувань (ФБР, Бюро іміграції, ЦРУ) з поліцією стосовно правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Головний Прокурор John Ashcroft з самого початку обіймання своєї посади у Департаменті Юстиції підтримав створення двох високо спеціалізованих груп прокурорів, діяльність яких присвячена виключно проблемам інтелектуальної власності. Перша — Секція комп'ютерів та правопорушень інтелектуальної власності, яку очолює помічник Генерального прокурора США Laura H. Parsky. Цей підрозділ являє со-

бою команду з 35 юристів найвищої кваліфікації, які спеціалізуються виключно на кримінальних злочинах, пов'язаних з комп'ютерами та інтелектуальною власністю. Вони розробляють і впроваджують загальну стратегію, направлену проти піратства, допомагають у проведенні прокурорського нагляду за виконанням законодавства з питань інтелектуальної власності по всій країні та співпрацюють з колегами з цих питань в інших країнах. Друга група — спеціалізовані підрозділи у всіх прокуратурах США, що дістали назву підрозділи "Комп'ютерного хакерства та інтелектуальної власності" і які теж складаються з прокурорів, що мають спеціальну підготовку та досвід в сфері як комп'ютерних злочинів, так і в сфері інтелектуальної власності.

Окрім того, на виконання ініціативи Адміністрації Буша щодо подолання піратства та контрафакції, Генеральний прокурор оголосив у березні 2004 р. про створення спеціальної комісії з питань інтелектуальної власності у Департаменті юстиції. До сфери її повноважень входять питання провадження з кримінальних та цивільних справ, міжнародних угод, а також законодавча, регуляторна робота та питання суспільної інформованості.

На сьогодні, як відмітила Laura H. Parsky, США визначили дві цільові сфери правопорушень в інте-

* Виступ помічника Генерального прокурора Лаури Г. Парскі перед конференцією "Головні проблеми захисту інтелектуальної власності", Рим, Італія, жовтень 2004 р. (повний текст доповіді англійською мовою за інтернет адресою <http://www.usdoj-crm/mis/sj>).

лектуальній власності — online піратство та організована злочинність, захист від яких вимагає плідної міжнародної кооперації.

Online піратство

В першу чергу зусилля у боротьбі з online піратством спрямовуються на розслідування складних міжнародних випадків порушень інтелектуальної власності з великою кількістю звинувачених. Ця стратегія дозволяє раціонально та ефективно викривати найбільш руйнівні кримінальні операції.

Тобто, нашою ціллю є великі, добре організовані групи, залучені до крадіжки та розповсюдження через Інтернет об'єктів, захищених авторським правом. Ці, так звані "warez" групи (warez — крадене програмне забезпечення, розміщене на хакерських сайтах), наповнюючи Інтернет піратськими (неавторизованими) примірниками програмного забезпечення, ігор, фільмів та музики, серйозно руйнують економічну життєздатність володарів прав інтелектуальної власності. Включаючи високо досвідчених та технологічно кмітливих членів, чиєю метою є отримання останніх і найбільш бажаних продуктів, часом раніше за їх комерційну появу, такі групи діють за наступною схемою:

- 1) безпосереднє отримання зазначених вище продуктів;
- 2) видалення з них або злам систем захисту, які покликані унеможливити використання таких продуктів з порушенням авторського права;
- 3) якнайшвидше розповсюдження вкрадених продуктів через Інтернет серед якнайбільшої кіль-

кості споживачів.

Таким чином, "warez" групи часто стають первинним джерелом піратської продукції, яка потім проникає до більш швидко розповсюджуючих каналів, таких як мережі баз даних файл-серверів.

Оскільки механізм розповсюдження такого типу піратської продукції — Інтернет — не знає кордонів чи географічних обмежень, члени таких груп розташовані по всьому світу. Як наслідок, покладається на традиційні стратегії місцевого судового переслідування не ефективно. Тому, злочинність у сфері інтелектуальної власності сьогодні є, без сумніву, глобальною за своєю природою проблемою. Епоха цифрових технологій веде до світу без кордонів, з широкою кримінальною конспірацією завдяки тому, що залучені до протиправної діяльності люди знаходяться у різних частинах світу та, як правило, дійсно не знають один одного, або навіть ніколи не зустрічались. Завдяки дисперсній природі таких злочинних організацій в останні 3-4 роки до online піратства залучилось багато людей, які вірили у відсутність негативних для себе наслідків і в те, що вони захищені від судового переслідування завдяки або технологіям, що захищають їх діяльність, або географічним кордонам.

Щоб діяти більш ефективно проти цифрового піратства потрібно змінити сприйняття ситуації, і єдине, що можна зробити в цьому напрямку — почати міжнародне співробітництво у справах з інтелектуальної власності. Головний принцип цієї стратегії — глобальні зв'язки, що дозволить спільно з іноземними

колегами ефективно атакувати цю проблему.

Останній і далекосяжний приклад міжнародного співробітництва стосується останніх місяців. 21 квітня 2004-го року Департамент юстиції провів однократну широкомасштабну міжнародну правозастосовну поліцейську акцію проти online піратства, небачену до цього часу, — "Фастлінк" (Fastlink). При проведенні операції застосовувалося паралельне використання (ордеру) на обшук в США та ще 10 інших країнах. Як результат координації зусиль Департаменту юстиції та ФБР за 24-годинний період було проведено більше 120 "обшуків" в 11 країнах у багатьох часових зонах. Крім США в акції приймали участь Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Угорщина, Ізраїль, Нідерланди, Сінгапур, Швеція, а також Великобританія та Північна Ірландія. Через кілька днів до них приєдналася дванадцята країна — Іспанія.

Під час цієї операції були виявлені більше 100 осіб, запідозрених у online піратстві, багато з них були лідерами піратських угруповань, що спеціалізувалися на дистрибуції через Інтернет піратських фільмів, музики, ігор та програмного забезпечення високої якості. Було конфісковано більше 200 комп'ютерів в усьому світі, в тому числі більше 30 серверів, що функціонували як сховища та дистрибутивні хаби для багатьох з виявлених "Фастлінком" груп. В Сінгапурі, наприклад, було розпочато кримінальну справу проти одного з піратів, ще багато справ очікується розпочати в інших країнах.

Операція "Фастлінк" була найбільшою глобальною акцією, розпочатою проти online піратства, яка вимагала великих зусиль і швидкості, чіткої координації дій правоохоронних органів. Завдяки знищенню піратських виробів у потоках кримінальних ланцюжків створення та розповсюдження піратської продукції, дивіденди "Фастлінк" були суттєвими і це, в кінцевому рахунку, значно захистило права володарів авторського права.

Як підкреслила у своїй доповіді Laura H. Parsky, широкомасштабні операції проти піратства типу "Фастлінк" завдають удару в серце організованої online злочинності і географічні кордони в такому випадку вже не захищають останніх проти дії закону.

Організована злочинність

Це ще один напрямок міжнародної криміналізації в сфері інтелектуальної власності — організована злочинність в піратстві та контрафакції із застосуванням кримінальних організацій, які займаються крадіжками об'єктів інтелектуальної власності.

Наприклад, в контексті піратства та контрафакції оптичних дисків, високоорганізовані кримінальні групи постають як провідні виробники та дистриб'ютори піратських товарів. Організовані кримінальні синдикати починають використовувати контрафакцію з метою диверсифікації їх протизаконної діяльності. І це не дивно, зважаючи на великі прибутки цієї діяльності та невеликий ризик покарання. Новим є те, що за кілька останніх років піратство в інтелектуальній сфері трансформу-

валось з діяльності окремих індивідуумів, які бажали отримати "швидкі бакси", у діяльність великих синдикатів, які мають достатні ресурси для розгортання та підтримки багатомільярдного бізнесу. Це дозволяє їм вдосконалювати свої можливості та винахідливість у кримінальній діяльності. Окрім того, на тепер все частіше організовані синдикати, які колись були конкурентами, починають діяти спільно, ставлячи під контроль виробництво та канали розповсюдження піратської продукції, не звертаючи уваги на кордони. Невеличкі заморські фабрики виробляють сотні тисяч одиниць нелегальної продукції, яка заповнює чорний ринок.

Такі синдикати стають дедалі все більш грізним супротивником, який не зупиняється перед будь-якими злочинами задля отримання своїх надприбутків.

Єдиним виходом із ситуації, що виникає, є координація зусиль правочинних органів різних країн у боротьбі з новою, потенційно дуже небезпечною кримінальною діяльністю.

*Скорочений переклад доповіді
підготовлено відділом авторського
права та суміжних прав НДІ
інтелектуальної власності*

ПОЗБАВЛЕННЯ ВІД "ПІРАТСТВА" — ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ

Ні в кого не викликає сумніву негативність такого явища сучасності як "піратство" в сфері авторського права та суміжних прав. Більш за все потерпають від нього власники прав на аудіо-, відео продукцію та об'єкти сучасних інформаційних технологій.

Одним з прикладів розповсюдженості піратства в світі можуть слугувати наступні дані: 4 з 10 копій програмних продуктів використовуються з порушенням авторських прав.

Результатом досліджень IDC і міжнародної асоціації виробників програмного забезпечення BSA, щодо впливу індустрії інформаційних

технологій на економіку в 57 країнах світу, на частку яких припадає 98% світового ІТ-ринку, став звіт "Розвиваючи глобальну економіку: переваги зниження рівня комп'ютерного піратства".

Наведемо деякі з висновків, яких дійшли автори звіту. Так, на сьогоднішній день:

- 1) ІТ-індустрія є однією з найбільш динамічно зростаючих секторів світової економіки;
- 2) сектор програмного забезпечення є найбільш швидкозростаючою галуззю ІТ-індустрії;
- 3) темпи зростання галузі виробництва програмних продуктів і

технологій у 6 разів вищі, ніж темпи зростання галузі виробництва комп'ютерного устаткування;

- 4) якщо знизити рівень "піратства" на десять процентних пунктів, з 40% до 30% до 2006 р., то це дозволить створити 1,5 млн. нових робочих місць, додатково повернути в економіку \$400 млрд. і збільшити об'єм збираних податків на \$64 млрд.

Згідно звіту, економічний ефект від знищення "піратства" для різних країн та регіонів хоча і різниться за цифрами, але у будь-якому випадку є вельми позитивним.

Так, наприклад, в європейських країнах зниження рівня комп'ютерного "піратства" на 10 процентних пунктів до 2006 року призвело б до створення 250 тис. нових високооплачуваних робочих місць в ІТ-індустрії, зростання податкових надходжень до бюджету більш ніж на \$20 млрд., а також до подвоєння об'єму ІТ-ринку.

Зниження рівня комп'ютерного "піратства" особливо вигідно країнам, де цей рівень достатньо високий. Вісім країн з першої десятки за рівнем "піратства" увійшли б до першої десятки країн, що одержують найбільші переваги від зниження рівня "піратства".

Так, наприклад, в Китаї, де рівень "піратства" зараз складає 92%, його зниження на 10 процентних пунктів може привести до майже п'ятикратного зростання комп'ютерної галузі протягом чотирьох років.

Для країн з низьким рівнем "піратства" — наприклад, США, Японії і Великобританії, подальше зниження рівня "піратства" також

означало б значний вигравш в абсолютних цифрах. Наприклад, у США зниження числа "піратських" копій на 10 процентних пунктів могло б обернутися зростанням ВВП на \$150 млрд.

Міститься в звіті "Розвиваючи глобальну економіку: переваги зниження рівня комп'ютерного піратства" також інформація і щодо України.

Сьогодні об'єм українського ІТ-ринку складає \$600 млн. Зниження в Україні рівня комп'ютерного "піратства" на 10 процентних пунктів сприяло б збільшенню об'єму її ІТ-ринку у 2006 році до \$1,1 млрд. Окрім того, це призвело б також до створення тисяч нових робочих місць, зокрема, подвоєнню числа робочих місць в ІТ-індустрії. Ще одним позитивним моментом зниження рівня "піратства" є те, що економіка України додатково могла б одержати \$600 млн., а, завдяки підвищенню обороту національної ІТ-індустрії приблизно на \$300 млн., державний бюджет одержав би на \$47 млн. більше надходжень у вигляді податків.

За матеріалами офіційних прес-релізів Microsoft u Business Software Alliance підготовлено економіко-правовим відділом НДІ інтелектуальної власності

Наукова рада журналу:

Святоцький О.Д. (голова наукової ради), Бутнік-Сіверський О.Б.,
Врублевський В.К., Кремень В.Г., Лавринович О.В., Литвин В.М., Орлюк О.П.,
Патон Б.Є., Побірченко І.Г., Притика Д.М., Редько В.В., Семчик В.І., Сташис В.В.,
Табачник Д.В., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С.

Редакційна колегія журналу:

Крайнєв П.П. (головний редактор), Андрощук Г.О., Головченко Л.М.,
Грошевий Ю.М., Дорошенко О.Ф., Дроб'язко В.С., Закалюк А.П.,
Захарченко Т.Г., Індукаєв В.К., Копиленко О.Л., Крупко П.М., Крупчан О.Д.,
Кубів С.І., Мельниченко О.І., Москаленко В.С., Нежиборець В.І., Орлюк О.П.,
Панов М.І., Пасенюк О.М., Підпалов Л.В., Пічкур О.В., Прахов Б.Г., Різун В.Ф.,
Святоцький О.Д., Сєгай М.Я., Теплюк М.О., Худолій Б.М.

Петренко С.А. — відповідальний секретар

Засновник —

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 5664 від 05.12.01

До уваги авторів та читачів

Редакція приймає рукописи статей як на електронних носіях, набраних у програмах MS Office, так і видрукованими на папері.

Статті повинні бути оформлені відповідно до вимог ВАК України щодо наукових робіт, та мати рецензію.

Авторів просимо разом з матеріалами надсилати свою фотографію та інформацію щодо наукового ступеня, місця роботи, посади, поштової адреси і контактних телефонів.

Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, що містяться у рукописах, відповідальність несе автор.

Журнал приймає замовлення на розміщення реклами

Адреса редакції: 01014, м. Київ, вул. Тимірязівська, 66/3
Тел.: 285-85-49
Тел./факс: 284-99-82

www.ndiiv.org.ua
e-mail: icapital@i.com.ua

Комп'ютерна верстка — І. Петренко

Рекомендовано до друку

Ученою радою НДІ інтелектуальної власності, протокол № 3 від 29.03.2005 р.

Здано до набору 11.04.05. Підписано до друку 28.04.05 Формат 70x108/16.

Папір офсетний. Офсетний друк. Наклад 300 примірників. Зам. 658

Надруковано з оригінал-макета в ПП "Чех", 501-10-40
04071, м. Київ, вул. Межигірська, 25